

કર્તાને માટે રજીસ્ટર્ડ
 પ્રકાશક ને વ્યવસ્થાપક :
 આનન્દ ન્હાનાલાલ કવિ,
 ભદ્ર, અમદાવાદ, ૧

આવૃત્તિ ૧ લી ૧૯-૨ પ્રત ૧૨૫૦

૧૮૨૭ની સાલ પછી પ્રેમભક્તિ-અન્યમાળાના અત્યેક અન્યની
 અત્યેક પ્રત ઉપર કર્તાની દૂઠી સહી હોય છે

મુદ્રક ને મુદ્રણસ્થાન
 ગંગાનન્દ વિશ્વનાથ પાઠક,
 આદિત્ય મુદ્રણાલય, રાયખડ, અમદાવાદ

પ્રસ્તાવના

હા-આશ ! ઇન્દુકુમાર આજ પૂરો ચાપ છે. ગુર્જરસંતોષ આપણે એ દેશ પાળી આજ વચનમુક્ત થાઉં છું. હવે, આજ છપ્પન વર્ષે, ઝીંદગીની શેતરંજ મંકલવાની જ હોય ને મ્હારે તો ?

ચારે ધામની યાત્રાએ નીકળેલો યાત્રાળુ ઘેર આવી, ઉમરે ખેરી, શ્વાસોચ્છવાસ ઘૂટે છે ત્હારે એ શાક ઉતારે છે ? કે યાત્રા-સિદ્ધિની આત્મવૃત્તિ માણે છે ? કે-એ શું શું માણે છે ? ને શું શું નથી માણ્યો ? ઉપરલાખી 'હાથ' ઉચ્ચારતાં એ યાત્રિકના ભાવ હું અનુભવું છું.

શાસ્ત્રમાં ચરો અનેક પ્રકારના કલ્પા છે, એક તિથિનો યગ છે; ભાગવતસમાહ સમે અઠવાડિયાનો યગ છે, માસનો યગ છે, છ માસનો છે; વર્ષભરનો છે; હજાર દિવસનો છે. પણ શાસ્ત્રમાં છત્રીસ વર્ષનો યગ વાંચ્યો તો ત્હારે એને કલ્પના માની હતી. આજ અનુભવથી કહું છું કે છત્રીસ વર્ષનો યગ એ શાસ્ત્રકારની કલ્પના નથી, ઇતિહાસ છે. જ્ઞાનયગ કહો કે કાવ્યયગ કહો-ઈન્દુકુમારનો આ ચારદમત્ર પાંત્રીસ વર્ષે પૂર્ણાહુતિ પામે છે.

એક વેદ બાણતાં બાર વર્ષ ચાપ; અને બ્રહ્મચારી એટલાં વર્ષ બાણતા ને બાણે છે એ તો આજનો પ્રત્યેક નવરનાતકે કહેશે. પણ વેદત્રપીના બાણનારા છત્રીમ વર્ષે બાણી ઉતરતા એ વેદાબ્યામની માફી આજ કાણ કાણ પૂરશે ? મ્હારૂ ઇન્દુકુમારનું રસઅધ્યયન એ પરમ બ્રહ્મણ્યુગની માફી છે. આજ આટલે વર્ષે ઇન્દુત્રયોનું મ્હારૂ રસ-અધ્યયન મમાસ ચાપ છે.

અને હજી અધિક અન્તઃ ઉધાડીને કહું પૂર્ણાહુતિની તિથિએ યગર્તા આનન્દ માણે છે કે શોક ? ઉત્પત્તિપૂર્તિનો એક વિધનો ઉડાણુમાનો શોક ને ઉત્પત્તિસિદ્ધિનો પરમાનન્દ પૂર્ણાહુતિની તિથિએ

યશસ્વર્ત્તા અનુભવે છે એવો પૂર્ણાહુતિનો શોકરગી મિલિસાધનાનો સહજનનન્દ આત્માને આજ થાય છે

અને વાચક ! આમાની કવિતાથી ત્હારી કવિતભાવના અલ્પ-સન્તોષપાત્રેલી રહે તો આ આલેખકે તો એટલું જ ઉમેરવાનું છે કે આવતી કાલ કષ્ટ આધમી ગષ્ટ નથી કનેહતી એ પ્રભુમક્ષી કવિતા-લક્ષમી એણે ઠાલવી, ખટરમ કાવ્યભોજનની આત્મરવાદની સામગ્રી પીરસી, ને માનવખન્ધુનું આતિથ્ય આર્દ્યું. ત્હો એ આત્મરિદ્ધોને આમા રમસામગ્રીની રકતા ભાસે તો ભવશૂંતિ કહી ગયા છે કે 'પૃથ્વી વિપુલ છે ને કાળ વિશાળ છે' ભાવીની સીમા કામ્પએ બાધી નથી. અધિકા ગ્સમિદ્ધ કવાધીય કે કાલે અવતરશે ને પાકકે ત્હારી કવિતભાવનાને પારતપેશે બહાધાટની ઉચેરી દહેરીએ વિરાજેલા બહાધનાદ્ય બાહ્ય' ત્હારી કવિતભાવના પગથિયુ યે નીચે ઉતારતો મા ત્હારા ઉચેરા પગથિયા ચ્હટી આ સરિતલકરીએ પાવલિયા નહિ ધૂવે ત્હો ય ઉગતી પ્રભાતે કેક મેધ અન્તરિક્ષમા ઉડતા આવશે ને ત્હને અભિરેકશે

હાથ ! ઇન્દુકુમાર આજ પૂરો થયો ગુજરાતને આપેલ વચન પગાયુ

૫-અથુ, સાચેજને ! ગુજરાતે આજ ઇન્દુકુમાર પૂરો થાય છે. કે શર થાય છે ? આજ ગુજરાતે કષ્ટ નિયિ છે ? ઇન્દુકુમારના પ્રારંભની ? કે પૂર્ણાહુતિની ?

પહેલું નોરતું, વિ મે, ૧૯૮૮

નહાનાસાડા દલપતરામ કવિ

ઈન્દુકુમાર

અંક ૬ જો, સમર્પણ

પાત્રો

આનન્દ ભગત	નેપાળી લોગણ
જયદેવ	પાખડી
ઈન્દુકુમાર	કાન્તિકુમારી
ભદ્રરાજ	યશદેવી
બિન્દુ	પ્રમદાસુન્દરી
ભસો	વિવાસ
બાળરાજ	વસન્ત
	કાંચન
	તારા
	કુમારી

સ્થળકાળ અમૃતપુર્ણી વાડીઓમા એક વસન્ત
કુમારિકાઓ, ઘેરૈયા, સહિય-વૃન્દ, ઉત્સવિયા, લોકમમૂદાપ, વિ

પ્રવેશ ૧ લો; આનન્દ ભગત

(અમૃતપુરની પરવાડે માયાના મુગટ સરિખડી એક ટકરી છે; ને ટકરીશિખરે, મુગટમાંના દેવધામ્જ સમી, મન્દિરવદા છે. લોક એને ભગવાનટકરી કહે છે. સહુ સંપ્રદાયના સાંપ્રદાયિકો ત્યાં દર્શને આવે છે.

મુગટમાં મણિ જડાતો હોય એવું આસનું મન્દિર ત્યાં ચણાય છે. ધડનારા ધરે છે, ચણનારા ચણે છે, નકસીકારો નકસી કાતરે છે; સહુ મંહી દિલ ઠાલવે છે.

શ્વેતપંખાળા હંસલા સમા શ્વેતવસ્ત્રધારી એક સન્ત સાવરણો લઘ મન્દિરચોકને વાળે છે, ને ઉપરણા સમા નિર્મળો કરે છે. હરતાં રરતાં ને કામ કરતાં સન્ત અખડ ધૂન ગાય છે :)

અનુભવીએ એકલું આનન્દમાં રહેવું રે: (પ્રાચીન)

સંસારસાગર ઉછળે, મંહી આયખું ધોવું રે;

અનુભવીએ એકલું આનન્દમાં રહેવું રે.

દિલ ઠાલવળે, દાનાઓ !

દિલદિલાવરીના દિલના ચરઓ ઠાલવો.

દિલદિલની ખૂમરન્યોત ઝગમગરો

આ હરિમન્દિરને રંગમંડપે.

કાલે વહેલેરા આવળે હો ! વીરા !

(ચલો ચેતનિયા ઘુબડી લાવે છે, આનન્દ ભગત મહીધી સહુને રોજ આપે છે, જતા જતા કારીગરો મધમાખ સમું ગણજણે છે.)

અનુભવીએ એકલું આનન્દમાં રહેવું રે.

એક કારીગર : એ તુંબડી મન્ત્રેલી છે.

બીજો કારીગર : એ તુંબડી ભગતનું અખેપાત્ર છે.

ત્રીજો કારીગર : લોળા લાગો છો, લોળા.

સોનાનો ધીમિયો જાણે છે જગત.

પ્ર. ૧, પા. ૧૦

‘અદળક સોનામ્હોરો શુક્રમાં—

ખેલો કારીગર : જોવા ગયો’તો કે ગણવા શુક્રમાં ?

જુગજૂના ફણાધારી મણિધરના,

કહે છે, મણિ અગમગે છે ત્યાં.

ખીલો કારીગર : અન્નક્ષેત્રે નદીઓ ઉલરાય છે

ને પાઠશાળામાં સુરોવર છલકાય છે :

વાયુ તો વરસી નથી જતોને એ ?

આનન્દ ભગત : એક-એક રામકૃષ્ણ લેતા જશે

ધરના ખાળમુકુન્દોને કોળ.

છેલ્લા શણગારે શણગારી દ્યો;

તણ અઠવાડિયાં આઠાં છે

શાકે શાલીવાહનની શકવર્તી તિથિને.

ત્રીલો કારીગર : અને હૈયા સમું આ હરિમન્દિર !

કીકીઓ સમી જાળીઓ,

ભમ્બર સમા ઝટખા,

અને આકાશગંગા સમાં તોરણો.

કમળ ને ચમેલી ને મોગરાની

આરસસ્થંભે છે રંગવેલડીઓ.

તુંપડીમાંથી સોનેયા વરસે છે,

ને હેયામાંથી રસિકતા ઢાળે છે;

આનન્દહૈયાનાં એ રંગછાંટણાં.

કલાની બહો વસન્ત ખીલી.

આનન્દ ભગત : વસન્તમન્દિર નામ પાડીશું,

વીરા ! વસન્તમન્દિર.

(એ એક રામકૃષ્ણ લેઈને કુંવરજ કરતા કારીગરો ભય છે.

સંસારમાગર ઉછળે, મંહી આપણું ધોવું રે: -

અનુભવીએ એકલું આનન્દમાં રૂઢેવું રે.

(એક હરિજન દેવદર્શને આવે છે.)

હરિજન : હરિ ઝ઼, આનન્દ ભગત !

શાતામાં તો છો ને ?

આનન્દ ભગત : હારે ઝ઼, વીર ! હરિ ઝ઼.

શાતા તો સન્તોનો ઉપરણો છે.

હું ને તુમે તો લોભિયા છીએ,

સંજીવન મણિ શોધિયે છીએ.

સમી સ્હાંજના મેળાવા છે ખંખેડના.

કુંજનાં સહુ કુંજડાં છીએ:

આજે અંહી ને કાલે ઠરહાંક.

(હરિજન મન્દિરમાં દર્શને ભય છે. આનન્દ ભગત અંગૂચાથી હરિ-

જનના પગરખાની ધૂળ ઉઠાડતા ધૂન બોલે છે.)

હરિ મ્હોટા, હરિ મ્હોટા,

મહુથી હરિ મ્હોટા, હરિ મ્હોટા:

બીજા સર્વ ગપોટા,

સહુથી હરિ મ્હોટા, હરિ મ્હોટા. (દયારામ)

(નવરત્ના લમચા ઝગહળાવતા એક સન્યાસીજી પધારે છે.)

સંન્યાસી : ઇધર ધર્મસાલા કિધર હે ?

આનન્દ ભગત : મ્હારા હૈયામાં, મ્હારાજ !

પધારો, હૈયે પધરાવું.

(સન્યાસી ખડખડાટ દસી પડે છે.)

પન્થનો યાક મહુઓ હશે,

મારગની ધૂળ ઉડી હશે, વીર !

ખમ્મા મ્હારા આતમના મહેમાનને.

પ્ર ૧, પા. ૧૨

“અબિ ચેતનિયા ! બાપુને આસન દે.
આઘેનો ભાર લાગ્યો હશે;
લાવો, ઝોળો ઉપાડું.”

(હસતા રમતા સન્યાસીજી પડાળીપાખમા પધારે છે. આનન્દ ભગત
એમની પાવડીઓ હટ્ટવે છે.)

અનુભવીએ એકલુ આનન્દમાં રૂડેલુ રે

(દાષમા કર્મકણુ ને કન્યાણુમાળા લેહને નેપાળી ભેગણુ આવે છે.)

નેપાળી ભેગણુ : હરિ ઈ, આનન્દ ભગત !

આનન્દ ભગત : પધારો, મૈયા ! વિરાજ્યો ?

જગત કદયાણુમાર્ગે તો છે ને ?

(આખાનુ ને લીમડાનુ યડ ભેળા નૂયાણુ છે ત્હા ફરતો બોઠળીએ
પાટેડો નવદામ્યા ચોતરો છે, એ ચોતરે દર્બાસત માડે છે.)

નેપાળી ભેગણુ : સમા પ્રમાણે, આનન્દ ભગત !

આનન્દ ભગત : મા જાળો; એલુ તો વાણિયો ભણે.

વેધ્યવના ન હોય એવા વેણુ

નેપાળી ભેગણુ : જગત આજે વાણિયાવાડે ઉળું છે :

કાલ પડશે ત્હા શુદ્રયુગ ભેગશે.

ને પછી મત્સ્યુગ પધારશે પાછો.

આનન્દ ભગત : આગમ લગ્યારો છો, મૈયા !

નેપાળી ભેગણુ : આજ તો કળિયુગ પાંખ વીઝે છે ;

ને એના વાયરા કોને કોને નથી વાયા ?

આનન્દ ભગત : સન્તો કહે છે કળયુગ સોહલો છે :

એક ટોલ્લે દા છતાય

(મેઢારેલા એક મુદામાલ આવે છે, આનન્દ ભગતની ચરણરજ લેહને
પાપમે ચાપે છે. રદામા દંડવત કરતા આનન્દ ભગતએમના પગમા પડે છે.)

મુદામાલ : હૈં ! હૈં ! મુજ પાપીના પગમાં ?

આનન્દ ભગત ! પાપમાં પાડે છે.

આનન્દ ભગત : પૃથ્વિપગલાં કેનાં કેનાં
પાપિયાં નથી ? ભા !

પુણ્યજ્યોત એકલ છે શ્રી હરિ.

ચરણરજ આપવી હોય

તો ચરણરજ લેજો.

✓ શ્રી હરિના પોતરા માનવી સહુ સરખા.

સુદામાજી : શ્રી હરિએ આંગળુક દીધું;

એ આજે છું આજ અંજલિ ધરવાને.

આનન્દ ભગત : ઠલવાશે તે ભરાશે, ભા !

છાક'છાકાતા પૂજમાં રાજાય.

સાગર ઉલ્લેચ્યા સાંભળ્યા છે ?

સુદામાજી : મહાર-મહાર શેનું ?—

શ્રી હરિનું મણુક સોનું

છે આનન્દ ભગતને ચરણે.

આનન્દ ભગત : એ તો હરિવરનાં લક્ષ્મીજી :

વિદ્યુરજીને ઘેર ન શોભે.

શું કરવું છે મહારે સોનાને ?

પરાયા તે સોનૈયા નથી, ભા !

એ તો છે સંસારના અંગારા :

અવળે હાથે અડકે એ દાઝે.

સોનું જીવવું રહેલ નથી.

હૈયાં આપો-હૈયાં, હરિજન !

સુદામાજી : મન્દિરના પાયામાં પૂરજો.

અ. ૧, પા. ૬૪

એ સોનાની કણી ચે
મ્હારે શિવનિર્માલ્ય છે.

(સુદામાજી મંદિરમાં દર્શને જાય છે, આનંદ ભગત એમના પગરખા લેદોતા બેસે છે.)

આનંદ ભગત : માણ, લા ! માણ મનની મોણ,

ઉડાવ આતમના કુવાશ;
ને આપીને મ્હોર ને પ્રકુલ.

નહિ તો આધ્યાના ઓરતા રહેશે.

દિલના દરિયા કરો, મ્હારા મન્ત હો !

દિવડાના દરિયા કરો હો !

મનના મહેરામણથી મોતીડા વરમળે,

રહી જશે કાઠ આધ્યાના ચે ઓરતા હો !

વરસે જેવા સદસ દ્વારે મેધ,

વરસે જેવા ક્રાંતિક કિરણે સૂર્ય.

વરસો એવા આતમના ભગર હો !

રહી જશે કાઠ આધ્યાના ચે ઓગતા હો !

ઉદધિને હિતેઆ નથી સાબળ્યા હો !

દીપ નથી ગર્જનને ચે કાલઆ હો !

આપી આપી બરેળે દિશાના દિશ્માન

કાદીમુજગો વરસે છે ભગવાન હો !

ગદી જશે કાઠ આધ્યાના ચે ઓરતા હો !

મહેં તો જીવતાં સમાધ લીધી, માણ !

પણ ધરમનાં ઢાલ ઢળૂક્યે

સમાધમાંથી ચે જીવડો બાગચે.

(દિલના દેવને ન્હોતરતો ને મગનજાણને થરથરાવતો લજળતો અદૃશ્યથી પડખા પડે છે; જાણે મનનો મોરલો ટૂંકચો ને આયુષ્યનો મેઢુલો ગાળ્યો.)

કે આલમાં ચમકે પૂનમચન્દ્રમા રે;

કે એહવો ચમકે ઊરનો ચન્દ:

સલૂણા ! દિલના દેવને ન્હોતરાં રે.

(સન્ધ્યા અજળરખીલી લપડે છે.)

કે ચોકમાં ઉછળે ચન્દ્રની ચન્દ્રની રે;

કે એહવો ઉછળે ઉર આનન્દ:

સલૂણા ! દિલના દેવને ન્હોતરાં રે.

કે ફુજમાં કાચલડી ટહુકા કરે રે;

કે મોરલો બોલે મનને મ્હોલ:

સલૂણા ! દિલના દેવને ન્હોતરાં રે.

(અમૃતપુરની કાચલ બોલ્યે જગકાચલો વાણી વીસરે છે.)

કે પાદર પનિહારીઓ પડખા પૂરે રે;

કે ગામમાં ગાળે એ રસબોલ:

સલૂણા ! દિલના દેવને ન્હોતરાં રે.

કે વાડીએ ચૈતરચપો મ્હોરિયો રે;

કે મ્હોરો વસન્તનો મુજ છાડ.

સલૂણા ! દિલના દેવને ન્હોતરાં રે.

કે ફૂલડે ફૂલડે પરિમળ જાગિયા રે;

કે જગ્યા જીવનના કાંઈ કોડ:

સલૂણા ! દિલના દેવને ન્હોતરાં રે.

(આલના અનિલ લતરી પરિમળ ટોળી નય છે.)

મ. ૧, પા. ૧૬

કે તારલા દરિયા ઉતારે આરતી રે;

કે એવા આરતના મુજ ભાવ:

સલૂણા ! દિવના દેવને ન્હોતરાં રે

(સાથે નમોમણ ગડગડે એવા પછી સાથે આરતીનાં દુહાં મનડે છે, જાણે વાગે છે, ધડકાં ગુણે છે, દીપમાળા ધૂમે છે. મેધની ઝડીએ યમે એમ ધડક પછી, જનત વરણાની, એ સબ્દોપલ્લા ધીરી પગલીએ વિદ્યમી ભય છે.)

કે મ્હારી યે ઉમરો પુવવની પર્વણી રે,

કે આવજો ત્હારે મહુલીએ, આવ !

સલૂણા ! દિવના દેવને ન્હોતરાં રે.

આનન્દ ભગત : માણ ! દુનિયા હવમાં સળગે છે.

દિશા દિશામાં છે જ્વાળામુખી:

આવો ને હોલવો.

નેપાળી ભોગણુ : હેયે હેયે છે અગ્નિચારીઓ.

આજ તો કોકના જ હશે

અમૃતકુંભ સમા આત્માઓ.

આનન્દ ભગત : સાંભળીને, માણ !

રાજની ૬ એ આરત.

સન્ધ્યાએ સન્ધ્યાએ આવે ૬ દેવકુંજમા,

ને દેધું ઠાલવીને ભય છે.

સસાગની ટેલીઓ ઠપરી છે.

ખ્વાવરી બાગા બીજું શું કરે ?

પોતે બેસે છે કુલપરબે
ત્યહારે દિશાઓ ડાલી જાય છે.
અમરો અવનીમાં ઉતરે છે
એનાં આમન્ત્રણે.
એના પ્રશ્નો પૃથ્વીને પિગળાવે છે.
એ નહોતરે છે કોને ?

આનન્દ ભગત : સંસારમાં સૌ નહોતરે છે
પોતપોતાના આતમના આધારને.

નેપાળી જોગણુ : એને રખેવાળાં કોનાં ?

આનન્દ ભગત : એને રખેવાળાં રમતા રામનાં.

જોગમથી ગઢ ઘેરાય ત્યહારે
અગમનિગમની ચે ઢાલ ફૂટે છે.
—ભજનની બેલડીએ જૂઠ્યોને ?

નેપાળી જોગણુ : જંઠારની અખંડસિતારી સંભળાવે છે
એ એકતારાની રમઝટે રીઝવો તો.

આનન્દ ભગત : દુનિયા દવમાં દાઝે છે.

ભજનલીની કરો, સન્તો ! ભજનલીની.

(સન્ધ્યાદીપી બોસરીમાં જઈ એકાગની જુગલબેડલી લેઈ આવે છે.)

જાણું છું તહમે બણુલુહારાં છો.

માઝમ રાતના પડદા પડે છે

ત્યહારે તહમે ને તહમારા હરિવર

એકલડાં માણો છો અગાધ એકાન્તને,

મનમોહિની માઝમ રાતને.

(નેપાળી જોગણુ ને આનન્દ ભગત વાર મેળવે છે.)

દુનિયાને પહેલું ધાવણુ માનું હોય.

પ્ર. ૧, પા. ૧૮

નેપાળી ભોગણુ : કલ્યાણ હો ! ઉપાડું છું, આનન્દ ભગત !
ભગતોની આણુ ભગવાને માને.

(હૈમશિવરી સમે એકવારે રણે છે, ૪ ખીની બન્ને પાપો એક-
વારે વીંચાર એમ ભવરાનેના એકવારે એકવારે ઘમકે છે.)

કોઈ ઉતારો મ્હારો આ ભમ્ભરનો ભાર.
એક ભમ્ભર ભક્ષા બેડા, બીજી ભમ્ભર રુદ્ધ;
વચ્ચે વિખ્યુ નીર વહે; એનાં મ્હડ્યા પૂર:
કોઈ ઉતારો મ્હારો આ ભમ્ભરનો ભાર.
આચા પીધી, તૃષ્ણા પીધી, પીધા કામક્રોધ;
કાળને ઘોળીને પીધા; ન પીચવાં પ્રારબ્ધ.
કોઈ ઉતારો મ્હારો આ ભમ્ભરનો ભાર.

આનન્દ ભગત : હુકં-અં : હયોને, ભા !

કોઈક તો લેઈ હયો.

માનવીના ભવના આ ભમ્ભરભાર.

નેપાળી ભોગણુ : શેષના ભાર ઉતરશે ત્હારે
માનવીના ઉતરશે ભવના ભાર.

આનન્દ ભગત : ભોગી છો, જગત ભેઈ વળ્યાં છો;
તો સાંભળો ભગતોના ચળદ.

બે ભમ્ભરો ૬ બે લેખડો.

ઇગળા પીંગળા મુપુમણી ખીંટોમાં
વહે છે આતમતરવેલીનાં પૂર.

એમને આરે ઉભી છે દેવનગરીઓ.

પરશ્વેશ શ્રદ્ધાંડના ભાર ઉપાડ્યા

તે દી માંડ્યા ભમ્ભરે ભવના ભાર.

માતાકૃષ્ણે જન્મ્યો નથી કો માનવી,
કે પૃથ્વીને પાટલે પ્રગટી નથી કો પ્રભ,
ભ્રમરના ભારે જે ચંપાણું ન હોય.
યાત્રાની અવધો પૂરી થશે
ત્હારે ઉતરશે એ પ્રહલાદ્યા ભાર.
જગત એટલે જીવવાનો આનન્દ.
નિર્મળાં મોતીને મહેરામણ
માણો અને મણાવો.

નેપાળી જોગણુ : અમ ફિલસુફનાં કાચલાં
ને તમ ભક્તોનાં અજેપાત્ર.
કાચલીએ સાગર કેટલોક પીવાશે ?
ને ખોળલે સૂરજ કેટલોક ઝીલાય ?
ત્હમે તો માનસરોવર ભરો,
ને સોનાકમળે હંસલા ત્હાં ચરે.

આનન્દ ભગત : માનવીને તો પરપાંખે ઉડવાનું.
હુનિયાં એટલે કોયલનો માળો.

નેપાળી જોગણુ : એમ કેમ ? આનન્દ ભગત !

આનન્દ ભગત : કોક જન્માવે ને કોક ઉછેરે.
જગત્જનો છે પરસેવાયેલાં-પરભૂત.
નિજસંપત્તિ કો દેખો ત્હારે દાખવળે.

નેપાળી જોગણુ : અરૂં; માનવી એટલે પરભૂત.
સ્થૂલની સીમાસાંકળો
ને પ્રારબ્ધના વળખન્ધ—
એમનું કાળઘડયુ પૂતણું તે માનવી.

પ્ર. ૧, પા. ૨૦

આનન્દ ભગત :ના; હોય કોઈ આભ જેવા નિજથભા.

—ને માણ ! કુમારસેનાને

વસન્તસેના ઠહી ગિરઠાવી ?

નેપાળી ભોગણુ : હા; ઉભરાના શીષુ ઉતર્યા,

ને સત્ત્વ દીઠા, ત્હારે.

ચાર-ચાર માસ પવિત્રી પાઘ.

આનન્દ ભગત : પવિત્રાઈમાળાળકે મ્હોટાંથી મ્હોટરાં છે.

નેપાળી ભોગણુ : કુમાર ને કુમારીઓ તો છે—

સસારમાંડવાની વસન્તઠળીઓ.

આજની ઠળીઓ કાલે પ્રપુલ્લશે,

ને સંસારને સુગન્ધથી ભરશે.

વિલાસને ચે વેગમ્મ પાઈ પાઈ

આનન્દની સરણુ છુ.

પુણ્યઓઢણે પવિત્ર રહેશે હવે

તો તો જળ્લર ગ્રેરણુ છે જગતની.

આનન્દ ભગત : પારસ પરસે એ સોનુ થાય.

✓ સન્તો તો પારમમણિ છે દુનિયાના.

(વિલાસ દસને આવે છે.)

વિલાસ : આનન્દ ભગત ! હરિ જી

આનન્દ ભગત (ધરતીનાં ચર ઉખેળતાં ઉખેળતા)

હરિ જી, દુનિયાંઢાઝેલીને હરિ જી.

જગતપાટે નથી દીઠી આજ

તુજઅદટેરી કેા ભોગણુ—વેરાગણુ.

વિલાસ : માણ સન્મુખે જ બેઠાં છે
મહેં તો મનભર માણી લીધું.

આનન્દ ભગત : ભેળનવટોળમાં ઝોલાંખાતી
' મહેં તો મનભર માણી લીધું '
' જે જ છે સાચી જગતસંન્યાસિણી.
આ ભેગમાયા ભેધ ભાળે
ને જગતની જન્મોત્રી વાંચે
તે દી ' હા ' લણજે, બાપલા !
હરિ ઈ.

(વિલાસ મન્દિરમાં દર્શને જાય છે. નવયુગના ધમડપાધ સરકૂતાચાર્ય
પધારે છે રક્ષક શી એમની આગે આસખજનીમાં ચકાવ્યા ખાય છે.)

શાસ્ત્રીજી : હરિ ઈ, આનન્દ ભગત !

(આભના અરીસામાં મુખકું ભેતા શાસ્ત્રીજી નમસ્કાર બોલે છે.)

આનન્દ ભગત : હરિ ઈ, વીર ! હરિ ઈ.

તમ જેવા હોય આભના આધાર.

રહો; પાણી લાવું, પાવલિયા ઘોઉં.

ધૂળ ચહી જાંખાય છે.

શાસ્ત્રીજી : પુરમાં કચ્છારે પધારવાનું થશે ?

કે એકાન્તમાં જ આનન્દશે ?

પરણી ન બેસિયે કે થાનકને.

નેપાળી ભોગણુ : અમૃતપુર સાગમટે અંહી આવશે
એવાં બહાણાં વાશે યુગનાં.

આનન્દ ભગત : ભગવાનટેકરી તણ ભવાટવિમાં.

હું તો દટાણું છું આ દિવાલોમાં ?

પ્ર. ૧, પા. ૨૨

“ મહેં તો જીવતાં સમાધ લીધી.
એકાન્ત તો લાળી નથી જૂતળમાં.
આલંડિડેરી આ એકાન્તમાં ચે
ભરવરતી શી જૂતાવળ ભાણુ છું.
પરણુવામાં પાપ માનતા હશે ?
હશે, ભા ! તહમે સાચા હશે.

(જપપરાજયના અડળ હારથ હસતા હસતા લમડપાપ સમૂતાવાર્ય,
નવો જમાનો ચમકાવતા, મન્દિરમા દર્શને સિધાવે છે.)

નેપાળી જોગણુ: (સ્વગત) આ સન્તે વિશટસ્વરૂપી છે.

એમની અવળવાણી છે ઠંકારવર્ણી.
(આસન) હ્યો, ભજનભીનાં કરો, સન્તજી !
તો જાઉં વળી જગતમાં
ભક્તિનાં બખતર મહેરીને.
રજની રમતી આવે છે.

આનન્દ ભગત : હોવે; હરિજન આશરીએ ઠંકાથી ?
જાણે સ્વર્ગને વડલેથી મ્હારે
પ્રણુનાં પારેવડાં ઉતરી.

(બન્ને સન્તો એકતારો રણુકાવે છે. મન્દિરપગથારે વમી વિલાસ અનિ.
મિથ આખરીએ હડતા રાગદને સામળી-નિરખી રહે છે.)

આનન્દ ભગત : જીવડાનાં જતન કરો; (પ્રાચીન)
જીવ રે ત્હારને જોખમ લાગશે,
મ્હેગમણુ રમણે મ્હડયો;
જીવડાનાં જતન કરો
જોગીડા ! જોખ મસાગને,
ગાની ! યા રાનપરો.

સંસારી ! સંસારે મૂઝળે,
થર હો તે ચચો ધરોઃ
જીવડાનાં જતન કરો.

શેષ ડાલે, ધરણી મૂળે,
મેહુલો પ્રલયભર્યો;
વિષના વણુખ્યા વંટોળિયા,
ધીજળી અગનઝરોઃ
જીવડાના જતન કરો.

અખડ આનન્દનો અંચળો,
ઉરમાં અનલે ભરો;
પુરુષાતનની પ્રેરણા,
મન્તો ! પ્રારબ્ધ ધડોઃ
જીવડાનાં જતન કરો !

જીવ રે તહારાને જોખમ લાગશે હો જી.

(અમૃતપુરની કુળેને પાદડે પાદડે પાપ પાડતો ભગનચેર આપે આપે
સ સારથેરા સાગરધોરમા જઈને ઢોળામ છે.

એકતારો મૂળેને જોખણ હો છે, આનન્દ ભગનની સન્મુખે હો છે;
નણે સૂર્યચંદ્ર રહામરહામા આની હલા !)

નેપાળી જોગણુ : (હંયામૂળે નણે દેહવેસને કંપવા છૂટચો હોય
એમ)

હરિ હૈ, આનન્દ ભગત !

જીવનાં જોખમ કે જતન

માનવીને હાથે હોત

તો હૈયાઘાવ ઠોકેને જ વાગત.

આનન્દ ભગત : અગમ્યની ઢાલો આતમને રક્ષે છે.

વળ મહેન્દ્રનાં વરસે,

મ. ૧, પા. ૨૪

“પણ હાલકવચ આતમખળનાં હોય :

✓ અન્ધારાં આલમાંથી ઉતરે,
તહો ચે જગત્કીવડો દિલકામાં ઝગમગે
પ્રારબ્ધના કિલ્લાકોટે ઘેરો છે પુરુષને,
પણ પુરુષાતનની છે પાંખો.
એકતારાની તુંખીનો આનન્દશબ્દ
પ્રજ્ઞાંકતુંખીને ચે રણકાવે.

✓ આયુષ્ય એટલે પુણ્યનિર્મળો આનન્દઝરો.
કલ્યાણનાં પાણી પીઓ-કલ્યાણતાં.

નેપાળી ભોગણુ : હરિ ઝ, આનન્દ ભગત !
આત્મારે તો રાત્રી ઉતરે છે.

આનન્દ ભગત : હરિ ઝ, માણ !

આયુષ્યા સૂરજ પાછા નથી ઉગવાના ?

જગતને સંભવની છાંટો, લા ! સંભવની.

(સંખનાક સમી દરિ છત્રી જલપોષણ દિશામંડળમાં માણ હો છે.
જગતને માપતી જેવી બારે પગચે ભેજળુ સિંધાવે છે; પગલાં મળતી પાછળ
પાછળ વિદ્વાસ પસરે છે; જલ્લે નેપાળી ભોગણુને પડછાપો આલ્યા !)

નેપાળી ભોગણુ : (જતાં જતાં વાગેળે છે.)

આનન્દ ભગત એટલે એકલમદલ,

આનન્દ ભગત એટલે એકલરામ.

(આનન્દ ભગતને ઘેરી વજા પાછળ એકાન્તના પાદા પરે
સાવરલો લકને મનિરચો વાગતા વાગતા આનન્દ ભગત અખંડ મૂન ભાવે છે)

અસાનીને જીલ્લુ શું આવડે ?

✓ ભગતો તો આનન્દ પાય દુનિયાંને.

અનુભવીએ એકતું આનન્દમાં રહેતું રે.

પ્રવેશ ૨ જો : દામ્પત્યકુળમાં

(નગરની વસન્તપરકમ્પા કરીને વસન્તસેના હમણા જ વિખેરાણી છે
પ્રેમની ચન્દની સમુ વસન્તનુ અન્નવાળિયુ ખીલેલુ છે, ને ધરામન્દિરિયે
સદિયરે વસન્તોત્સવ કાળે ટાળે મળી છે)

સન્ધ્યા આયમી છે, એકાદશીનો ચન્દ્રમા, પ્રફુલ્લેલા પદ્મ સમે, ગગ
નમાડવડેથી ચન્દ્રિકા ને અમૃત વરસે છે કુળમા સરોવરનીરે ડોલરવનમા
ફૂલ લપડેલા છે એવા આકાશકુળમા તારલાના મ્હેર મ્હેર્યા છે

આખાડાળે ફૂલમડળીમા ફૂલહિન્ડોળે છે એમા વસન્તદેવને પદ્મરાવીને
સદિયરે વસન્તોત્સવ ખેરે છે)

વસન્ત : વનમા હિન્ડોળા બાધિયા, સખિ ! સ્નામ બોલાવે,
બાધ્યા છે વડલાની ડાળ,
ગિરધરલાલ બોલાવે (પ્રાચીન)

યશદેવી : પદારે વસન્તપૂજનમા,

ને ન્હોતરે નિજનિજના વસન્તદેવને

વસન્ત તુમારે તો સદાયતુ છે વસન્તપૂજન

તારા અખડદીવડાના દર્શને આંખ્યા છીએ

યશદેવી નાય ! આવો, વિરાળે ફૂલહિન્ડોળે

હો ! ફૂલડે ફૂલડે વેરી,

હો ! ગગન ગગન ઘેરી

હો ! નયન નયન હેરી,

છબિ નાય ! ડાલે-ડાલે ફૂલહિન્ડોળે

(અખડદીવડો લઈ અદરય પ્રેમદેવની આરતી ઉતારે)

અમદાસુન્દરી : યશતુ ઉદ્યાન સુન્દર જાણતી'તી,

આ તો અદ્ભુતના છે પરિમળ

પ્ર. ૨, પા. ૨૬

કાંચન : વસન્તકુંજે ફૂલમહળીનો હિન્ડોળ,
મહી વસન્તદેવનું રસપૂજન,
ઉપર વસન્તચન્દ્રનીની ધારાઓ,
ને વચ્ચે સોભાગ્યસુન્દરી યશદેવી:
અલૌકિક છે આજનો રસયોગ.

કાન્તિકુમારી : સહિયરોની હાસ્યધારાઓએ ભીંભતાં
સ્નેહસાધવી સ્નેહસમાધિમા રૂપમાં છે.
રગરગના એના રૂધિરભાલ
ઉચ્ચારે ■ સ્નેહનાં સ્તોત્રોને.

વસન્ત : યશદેવી છે સ્નેહયોગના યોગિની;
દર્શને આત્મા ને આખો ઠાર છે.

કાંચન : વસુન્ધરા કપ્પારે હેયા ઉઘાડશે ?
ને આવા દર્શન કરાવશે બધે ?

કાન્તિકુમારી : પ્રેમ ! પ્રેમ ! પ્રેમ !
તું તો માનવીના જૂત કીધા.

પ્રમદાસુન્દરી : યશદેવી ! પ્રેમદેવની પૂજારણ ! પૂજ ?
પ્રેમાવતાર કપ્પારે અવતરશે અવનીમા ?

પૃથ્વીને ફેડીને પધારે, નાથ !

ચક્રવાચકવીનાં પ્રભાત પ્રગટાવે.

કાન્તિકુમારી : યશ ! શું આદર્શ છે આ ?

દુનિયા સાંભળશે ને સળગી ઉઠશે.

યશદેવી : સ્નેહની ધૂણી ધખાવી છે, કાન્તિજ્ઞેન !

ફૂલની પાંખડીપાંખડીમાં ઝંખાય છે,

ફૂલહિન્ડોળે નથી પધારતા.

વસન્ત : તહારી વસન્તપૂજા એટલી અધૂરી.

પૂજાપાનો થાળ ધર્યે

હરિવર પધારે જ-પધારે.

કાંચન : જગન્મોહિને ! દેહનો હિન્ડોલ ઓછો પડ્યો

કે ફૂલનો હિન્ડોલ ભરવો પડ્યો ?

તહારે તો અન્તરબાહર વસન્ત ઉઘડે છે.

(સ્વગત ગણગણે છે.)

સખીરી ! ફાગનકે દિન ચાર.

ફાગનકે દિન ચાર,

ફા-આ-ગનકે-એ દિન ચા-આર :

સખીરી ! ફાગનકે દિન ચાર. (પ્રાચીન)

યશદેવી : ને કાન્તિજ્ઞેન ! ગયે આ વારે ને

મહેને પ્રેમપૂજા સ્ક્રમળાવી. કહે :

' સૂના આત્માનાં સૂનાં મન્દિર ;

મંહી મૂર્તિજ્યોત માંડિયે

તો પ્રાણ ને મન્દિર પ્રકાશી ઉઠે.

સ્નેહીનાં સંભારણું ઉભરાય,

પ્રીતમના પરિમળ છલકાય,

પ્ર. ૨, પા. ૬૮

‘ સાન્નિવકે સેવાની સામગ્રીએ
સાન્નિવકે ઉદ્બોધન થાય;
આવતાં-જતાં સંસારનાં સ્વપ્નાંઓમાં
સાચનો સન્દેશ સંભળાવે.
તું મહાર પ્રેમમન્દિર:
મંહી પ્રેમદેવ પધરાવીશ. ’
વાતોઠાએ બહુ બહુ વાતે બહાધ, બહેન !
બ્રહ્મને પૃથ્વીપાટલે માંડ્યા,
બ્રહ્માંડને બ્રહ્મમન્દિર કહ્યું:
વળી બ્રહ્મને બ્રહ્માંડપર લાખ્યા.
મ્હને નિજ બ્રહ્મસુંદરી કહી:
મ્હને તો પોતે બ્રહ્મમૂર્તિ લાખ્યા.
ઘણી ઘણી રમઠયા વર્ણવી.
સ્થવારે ઉઠીને જોઈ તો અલોપ.
રાત્રીએ મેઘનો મેઘાડંબર હતો;
સ્થવારે જોઈ તો ચન્દ્રાવકાશ એક.
પ્રબુલ પરવરિયા પરલોભ;
ને પાછળ સન્દેશડો પાઠવ્યો.
‘ મોડી રાતે તાર મળ્યો.
તંભારી મુખનિદ્રા ન બાગી.
અઠવાડિયાની અવધે જાઈ છું. ’
બાલે મ્હને ચે તાર કરવા ગયા !
કાન્તિબા ! અઠવાડિયું જોટલે દેટલા મહિના ?

(સોનેશ ને રૂપા નેશ એમ સદિયરો આખા! હસે ૭

હસવા શું બોલી ? કે સૌના અનુભવ ?
 બહેન ! પૂછું ? હવે હંસશે નહિ ને ?
 કાલે બે દહાડા લેગા તપતા'તા ?

પ્રમદા : ઓ ઘેલાં ! રે મ્હારાં ઘેલૂંડાં !

મ્હારાં વરઘેલાં યશદેવી !
 બે દહાડા તે લેગા તપતાં જાણ્યા છે ?
 સૂરજનાં ઉગવાં કે આથમવાં
 થંભાવ્યા થંભતા હશે ?

યશદેવી : છેક એવું ઘેલું બોલુ છું ?

બે તિથિઓ લેગી ભાખનાર
 ભેધીના ભેધે જુઠ્ઠા ?

‘ સૂરજ ! થાને પૂજશુ

ભર મોતિયનરા ચાર;

દો ધડી મોડો ઉગજે,

મ્હારો માણબો ખેત્રે શિકાર ’

એ કવનાર ને ગાનાર

ખન્ને ચે જુઠ્ઠા ?

ખટ માસની રાત્રી ને ખટ માસનો દિવસ

વિરહીઓની કેવળ કલ્પના છે ?

દહાડો કાલે બે દિનનો લાગ્યો;

ને રાત્રી તો જાણે

અગાધ એક આકાશ;

સૂની, અન્ધારી, શર્મશમાકાર.

પ્રભાતે અજવાળું તરતું-ઉતરતું આવ્યું

ત્હારે ઘડીક મ્હેં તો માન્યું ચે નહિ

પ્ર. ૨, પા. ૩૦

કે આજ સ્કંવાર ઉગશે.
પાખડીને પસવારી બોડી કીધી,
વસન્તની વાડીઓ વેડાવી,
ચન્દન ઉતાર્યો, ધૂપ સમાર્યો,
આરતી અજવાળી, ફુલમંડળી ભરી,
ને આદરી પિયુની પ્રેમપૂજા
—હૈં ! કાન્તિજ્ઞેન ! કોઈ શું બોલે છે આ ?
નાથ ને પ્રીતમ શુ જૂઠા જૂઠા ?

કાન્તિ : તારા હૈયાને પૂછ, યશ !

યશદેવી : તંમે હમણા હૈયાવાસી થયા છે,
હુનિયાના નહિ, હૈયાના બોલ બોલો છે.
—ને પછી ખેલી, રમી,
વસન્તદેવને સુગઢ ધરાવ્યા,
અતાર પૂરી આરતી ઉતારી,
પણ સહુ અધુર-અધુર એ
ઉણપ પાતાળઉંડી ભાસી,
ને પછી મૂર્તિને નન્દવી
મ્હારો પિયુ ને પ્રભુ આપો,
મ્હારા મનનો મનોરથ આપો.
કાન્તિજ્ઞેન ! મૂર્તિઓ મ્હારે અબોલરે છે.

પ્રમદા : એવડાંક વરદોલા ન થઈયે, યશ !

યશદેવી : ખરૂં, વિયોગ ને વિરહ તો
સ્નેહના અધ્યાત્મયુગ છે.
વિરહી એટલે રામ કે સીતા.

વસન્ત : હા, ભાભી ! હા, અમે તો વરસોયાં;
પરસોયાંથી સારાં.

સંસારની ને સ્વર્ગની વાડીએ
અમે સોહાઇએ અમારા મંગળસૂત્રે.

પ્રમદા : યશબ્દેન ! આવશે અમારે દેશ ?
પૃથ્વીમાએ ઠોસુદીઉત્સવ છે.
એકલાં અંહી ઓછું આવશે.

કાન્તિ : હા-આ. આનન્દસરોવરે નાવડું તરાવીશું,
પોયણાંની ઉઘડી આંખોમાં ભેઈશું,
ચન્દનીસ્નાને ચન્દનીઉજળાં ચંઈશું.

કાંચન : (એક કારે આડું ભેઈને)
ને ત્હાં પ્રમદાસુન્દરીનાં જાજરમાન
કાન્તિજાની મુખ્યતાને ઝંખવશે.

યશદેવી : બ્દેન ! નાથ નથીને ?
શઢ કેને હાથ સોંપીશ ?

✓ પ્રીટા, શરીરસંસ્કારં, સમાતોત્સવદર્શનમ્,
દાસ્યં, પરગૃહે યાનં, ત્યજેત્ પ્રોપિતમર્તૃકા.

એકલી ને અડુલી તો
સૌભાગ્યવતી થે વિધવા સમી ભાસે.
નથી તે નિરખી કયામણો ઉચ્ચરશે.
મ્હને માનશે ઉત્સવમાં આંમુડાં.
પોયણાંનું નાવડું મૂંઝીશ અંહી,
ડાલરપાંદડીનાં હલ્લેઆં માંડીશ,
મંહી પ્રાણેશની પ્રતિષ્ઠા કરોશ,

પ્ર. ૨, પા. ૩૨

અમારા દુવારાના હોળમાં તરાવીશ.
આનન્દસદૌવરના સમી ચન્દનીધારા
અમારી કુંલે ચે વરસયે;
એ ચન્દનીમાં ચન્દનીસ્નાન કરીશ.
આવીશ, હાન્તિજડેન ! સ્વમાગી કુંલે આવીશ;
નાથને તેડીને આવીશ-

કાન્તિ : યશ ! તું જ છે દુનિયાનું અજળ.

અજળસુન્દરી ! ગાવ અજળેનું ગીત.

(' પ્રેમસખા ' ને વસન્તહિન્ડોળે પધરાવીને સૂઝાવતી યશદેવી અજળનું ગીત ગાય છે.)

યશદેવી : અજળ કેા વેણુ વાગી, વેણુ વાગી.

હું તો આછી નીંદરમાંથી જાગી, સખિ !

મ્હારા મનની મહેમાની માગી

અજળ કેા વેણુ વાગી, વેણુ વાગી.

હીરદોરની હિન્ડોળદોરી ડોલી, સખિ !

લોકલોકના કલ્લોલખોલ ખોલી

અજળ કેા વેણુ વાગી, વેણુ વાગી.

ઘેરે ટહુકે અંજલ્યો નેત્ર નમણાં, સખિ !

સર્પા સહિયર ! સલ્લણાં મ્હારાં ચમણાં;

અજળ કેા વેણુ વાગી, વેણુ વાગી.

ધીમી ધીમી અમીની છલક આવી, સખિ !

મીઠી દલકે મ્હને એકલી દસાવી:

અજળ કેા વેણુ વાગી, વેણુ વાગી.

અજળ કેા વેણુ વાગી, વેણુ વાગી.

કાન્તિ : (વસન્ત હિન્ડોળથી ઉતરીને)

યશ ! અજળ એક જ વસ્તુ છે.

વસુન્ધરાનાં હૈયાં ચીરી-ઉઘાડી

શતરંગ મણિમાળ જગત સુહાવશે:

અજળ નથી એ, હો !

સાગર ઉલ્લેચી ઉલ્લેચી

મોતીની શય્યાઓ પથરાવશે;

એ ય અજળ નથી, જુદાનાં !

પ્ર. ૨, પા. ૩૬

પોપચાંની પાંદડીઓ લીડીને પડી.
સ્મૃતિઓએ એવી સતાવી આજ.

કાન્તિ : મૂર્તિ નન્દવી, યશ !

પણ ખડી મૂર્તિપૂજક છે તું.
દિશાઓ તહે બોલતી સાંભળી,
અન્તરિક્ષ તહે સજીવન નિરખ્યા,
પ્રકાશમાં તહે પ્રાણ ભેયો,
છાયા તહેને છુપાવી ભાસી,
અન્તર્દેશનો એ અનુભવસંસાર.
બહેન ! મૂર્તિ એટલે ચેતનનો દેહઃ
સભારણાનો સન્દેશ, વિસ્મરણનું સજીવન,
અદૃશ્યની આખડલીનું જોળખાણ.
ધન્દ્રિયો છે ત્યાં સૂધી આકાર છે.
યાદ છે ને, યશદેવી !

—કે ભૂલકણા ભૂલી ગયા ?—

ઝાઝ નીચે ચન્દ્રકિરણો પકડતા'તા તે ?
કેટકેટલાક ઝાલી સચ્ચા'તા હેયામા ?
કે એકે વધાવ્યું'તું લલાટે ?
મધ્યાહ્નની મૂર્તિઓ એવી હતી ને ?
પછી ઘટા નીચે આખ માઠી,
ચન્દ્ર શુ દૃષ્ટિયોગ સાધ્યો,
કીકીની અજલિમા કિરણ ઝીલ્યુ,
ને એમ આજે ને ઉરે ચન્દની પીધી.

(વસન્તસુહાગિણી વાણ વાણ છે, ને ફૂલગોડના પવ્થરા ખડખડાટ છે.)

યશદેવી : ત્હમ્હારી વાતે ને, કાન્તિ પડેન !

આત્માના અગ્નિ હોલવાય છે.

જાણે અમૃતની ધારાઓ વરસી.

ઉડું ઉડું અન્તર ઠરે છે,

જાણે નાથ ન પધારતા હોય !

(રમતીશમતી સદિયરો સરોવરપાળે ભોગસાનાં વનમાં આવે છે.)

-ને પછીને હું યાદી ગઈ;

શોધી-શોધીને યાદી,

વાંટ જોઈ-જોઈને યાદી એમની.

હું તો શોધી-શોધીને બધે યાદી,

રે ! પ્રીતમ ક્યંદી ચે નથી;

આ તો એની એ સરોવરપાળ,

પ્રીતમ અહીં ચે નથી.

હું તો મન્યાના મ્હેલ જમી યાદી,

રે ! પ્રીતમ ક્યંદી ચે નથી;

આ એ કુંજ કેરો કાંઠો રસાળ,

પ્રીતમ અંદી ચે નથી.

આ જ એમની કેડી, કાન્તિ પડેન !

હું તો વાટડી ચે જોઈ જોઈ યાદી,

રે ! પ્રીતમ ક્યંદી ચે નથી;

એના આપ્યાનો આજનો આ પન્થ:

પ્રીતમ અહીં ચે નથી.

હું તો કેડીના માર્ગે જોડી યાદી,

રે ! પ્રીતમ ક્યંદી ચે નથી;

મ્હારો ના'વ્યો કામમણી એ કન્ય:

પ્રીતમ અંદી ચે નથી.

છેલ્લા જે દહાડાના સૂરજ ગણુતાં ગયુતાં

હું તો સાવ યાદી ગઈ.

મ. ૨, પા. ૮૮

‘હું તો આથમતા મૂર્ચ ગણી ચાકી,

રે ! પ્રીતમ ક્યહી ચે નથી;

આ તો ઉગતી ચન્દનીની રહાંજ:

પ્રીતમ અહી ચે નથી.

એના પડધાને કાન માંડી યાકી,

રે ! પ્રીતમ ક્યહી ચે નથી;

આ તો એનો સંગીતનો જ સાજ:

પ્રીતમ અહી ચે નથી.

કાન્તિકુમારી : યશ ! ડાહર તો ઉતાર્યા છે ને બધ્યા !

યશદેવી : વસન્તદેવની કૂસમંડળી ત્હાંચે જરાઈ.

વસન્ત : કતકલ મોગરાની જુગલનેડલી

ત્હો ય પાંખડી વીસરી લાગે છે.

ખમાસને છુદ્દનયન સમાં

ચે-એલાં જો બે મોગરાનાં કુંડમાં.

યશદેવી : ચાલો, વીણિયે એ વેરાયેલાં તારકઠાં,

(તળાવપાળના બટમોગરાના મુરોમા મદિયરો જાય છે. ચન્દનીની પૂતળી સમી યશદેવી મોગરાના યુગલને વીણવાને નમે છે. ત્હાં તો હું ' બહુ સજવન ધાય છે, એક છાંડ ખડો ધાય છે, બટરાજ મહીયી પ્રમટે છે ને યશદેવીને કહાણીઓમા વાંદી બાપે છે.)

ભટ્ટરાજ : સન્ધુ ચે સાંભળ્યું ને નિરખ્યું

મ્હારા આયુધ્યતું સોભાય આજ.

યશદેવી : આમ સન્તાઈને સાંભળ્યો

એમ કલ્પે ચે કોણુ ?

હું તો જાડવાંનાં કુંડ ધૂમી યાકી,

રે ! પ્રીતમ ક્યહી ચે નથી;

પેલે મોગરે બે ફૂલડા રહેરાય:

પ્રીતમ અહી ચે નથી.

હું એ ફૂલ વીણું કરી ચાલી ચાકી,
રે ! પ્રીતમ ક્યંહી ચે નથી;
ત્યાં તો ઉઠ્યા અહો ! એ ગ્રેમરાપ,
ઉઠી હાસ્યથી નવરાવે ને ન્હાય,
કેડની કથનીઓ કથી.

(પરાદેવી સદ્વિચરોને શોધે છે. વેલમજરીઓમાં અન્તર્ધાન થતો,
સ્થના ફૂલડા વેરતો, આથે ને આથે જતો, સદ્વિચરસઘ હખાય છે.)
વસન્ત : (જતાં જતાં જનનાન્તિકે મર્મમાણુ છોડે છે.)

તહમે તહમાર અન્ત:પુર માંડો ઉપવનમાં.

કાન્તિકુમારી : એને અખંડદીવડો પ્રગટ્યો જીવનમાં.

✓ રનેહનાં સારસડાં !

પાડયાં નહિ પડે વિખૂટાં.

આખું પ્રણાંડ વચ્ચમા મૂક્યો તહો ચે

એક વિરાટખગલે જોળંગશે.

પ્રકૃતિ ને પ્રણ રમે છે

એવાં તહમે રમો છો.

અશદેવી : હો ! પધારો-પધારો, જીવન !

સુખના સ્વજન ! મનના મોહન !

સંસારશોભન !

રસને જોળે-જોળે, ઉરદિન્ડોળે.

(અદશ્યેથી જતા જતા સદ્વિચરસઘમાથી વસન્તનો દટ્ટકો ચન્દ્રિકાને ચે
ચાકીર કરતો તારહિયાના જળમા વરતો-ચમકતો આવે છે :)

‘ આ ચન્દ્રિકા મમ મનોહર ને વિચાળ,

દત્પાણુકારી, ઉઠી આસિયથી બરેલું,

એ પુણ્યગુહ મૂકુ ઉર્જાવળ વ્હાવરમી

હું હાસજે ગુજ અલોકિક એક હાસ્ય ’.

પ્રવેશ ૩ બે : વસન્તસેના

(અમૃતપુરના વસન્તધેરૈયાની વસન્તસેના વનમાંથી આવે છે)
 અંબ હપ મ કરતાલ હાજો ખજરી ટોલક થયા રાખ વાગે છે, કે
 અમૃતપુરનું આગલું વસન્તસાહે જાણ હોય છે અન્તિકુમારીને વસન્તરા
 શણુકારીને વસન્તમન્દિરે જતા વસન્તધેરૈયાઓ નરરૂપે પ્રધારે છે
 પુરને ગોખ ત્યાં કળા કરીને મોરડો બેઠો છે
 વસન્તધવજ પ્રારીને મોખરે જુ લા પુષ્પરમ્યા વનેલી, મયૂરના કિં
 સરિખડી, વસન્ત વસન્તગીત ગવરાવે છે, વસન્તસેના તે કીડે છે)

વસન્ત રાજ ! કોઈ વમન્ત લ્યો, વસન્ત લ્યો,

હારે મ્હારી કથારીમા મ્હેજ મ્હેક મ્હેકી

હો રાજ ! કોઈ વસન્ત લ્યો, વસન્ત લ્યો

રાજ ! વીણી કળાઓ મ્હે નેત્રમા ઉધાડી,

હા રે મ્હારે દેયે-લલાટે વધાવી

હો રાજ ! કોઈ વસન્ત લ્યો, વમન્ત લ્યો

રાજ ! દેવદેવી સોદામ લેવા આવે,

હા રે મીડી રનેહની ખમરી ખળવે

હો રાજ ! કોઈ વસન્ત લ્યો, વમન્ત લ્યો

વસન્તરાણી સત્યમેવ જયતે.

વસન્તસેના : સત્યમેવજયતે, નાઽનૃતમ્.

(પાદના વડલા નીચે વસન્તસેના પડાવ નાખે છે સેનાનીઓ વેરાઈ
 વિખેરાઈ વનરમણીઓએ મને છે.)

વસન્ત : બિન્દુ ! તારા ! શું કરો છો ત્યાં ?

બિન્દુ : એ ! બહેન ! અમે તો વીણિયે છીએ

વડલેથી લોચપડયા આહલિયા

વસન્ત : કેટલાક વીણ્યા ? એકાદો મેહને આપશે ?

ઝાલો ઝાલો ઝાળીમાં લરજો.

તારા : અસંખ્યાત વેરાણા છે.

આવો, ને વીણો.

કાન્તિ : (હસતાં હસતાં)

આપણે જગતમાંથી વીણ્યા છે

એટલા એમણે વડલાછાયેથી વીણ્યા.

ધૂમાડાના નહિ, એ તેજના બાથકાં.

આવી કારમી છે સંસારની રમતો.

એકે નાગરિક : આ શાં નવાં કૈતુકે વળી ?

વસન્ત : નવી તો જોનારની આંખો હશે.

વસન્તોત્સવ છે સનાતન ને સર્વદેશી.

વસન્તરાણીની અમે વસન્તસેના

લોકલોકને વસન્તે વધાવિયે છીએ.

બીજો નાગરિક : વસન્તનાં ફૂલડાં જેવાં

વસન્તસેનાનીઓનાં નયનફૂલડાં

છે પ્રકુલ્લેલાં ને પ્રાન્નજવળ.

ત્રીજો નાગરિક : આ તો નેપાળી જોગણની સેના,

નેપાળી જોગણની.

(વસન્તજાણ્યા લઈ નજરમાં લય છે.)

એકે યુવતિ : પણ પાંખડી બચી ગઈ હો !

બીજી રમણી : હા; સાગરે ઉગારી લીધી.

ત્રીજી મુન્દરી : બાળા જોગીએ બચાવી એને.

પ્રેક્ષી યુવતિ : ના, ના ; સાગરનો સપૂત હતો એ તો.

બીજી રમણી : જોગણમેયાનો એ તો યુવરાજ

પ્ર. ૩, પા. ૪૨

ખડેરોમા અડીંગા નાખ્યા છે એ
ત્રીલુ સુન્દરી એ તો છે અવનીનો અવધૂત,
પાખડી કૂહેલી'તી દેવકુમાર હતા,
હગારીને અલોપ થયા.

પ્રીતમ કૂખ્યો'તો એ વમળોમા અન્યુ;
એક વસન્તવીરને ઉગાર્યો'તો ત્હાથી.

માર્જો જતી, વસન્તવીર તો હોય
પનિહારી / નિજ પાખે તરનારા.

એ વમળોનો આરો જ છે ગોઝારો
કાન્તિ જવાળામુખીને શિખરે જોયા હતા
યરાજવાળાની જ્યોત જેવા
વમન્ત! એ જ ને એ?

પ્રમદા : એ, પણ અલોપ થયા.

રાજ જોળખવાની આખ હોય
તો કોઈ અલોપ થતું નથી

પ્રમદા : હા, ખાસ્સા ચારે દિશે ચાર ચન્દ્ર હોય
એમને અન્ધારા શા?

ગાયો દેવી! ચાર ચન્દ્રમાતું ગીત?

યશદેવી મોરકવામા આદલિયા હોય
એટએટલા આજ તો છે

એક ચન્દ્ર ઉગ્યો પ્રેમનાં વનમાં,
 મુખ પ્રેમપ્રભાની ઉડે ચન્દની;
 ખીન્ને ચન્દ્ર તપે નલના ગોખમાં,
 એની જ્યોત્સ્ના ઝગે કંઈ જગવન્દની;
 મુજ કીકી વિશે તેજનો ચન્દ્રમા,
 અજવાળું પૂરે અંગમાં અમીનું;
 રસચન્દ્ર રમે ઉરનન્દનમાં,
 ઉરઆભ કરે રસપ્રસાનીનું.

હો ! ચતુર્ભુજે ચાર-ચાર દીધા મ્હને ચન્દ્ર;
 ચાર-ચાર દીધા મ્હને ચન્દ્ર.

કાન્તિ : પ્રાણેશ એ તહાશ પરમ ચન્દ્ર,
 ને પ્રેમ એ તહારી પરમ ચન્દની.
 યશ ! આયુધ્યને અજવાળ્યાં ત્હે.

(પાદરના તરમેટાના જુડનો ગુફાઓમાથી હૈયાસૂતી, ભૂત લેવી ભમતી,
 માતી માતી, વિલાસ આવે છે.)

વિલાસ : મુખકું છપાવું, મ્હને નયનો વાગે;
 નયનો વાગે, કે નમણી નજરો લાગે;
 નયનો વાગે.

કોઈનાં નેન વાગે, કોઈનાં ચેન વાગે;
 કોઈની કીકીના કાળા ડાઘ લાગે;
 નયનો વાગે.

ગુલાબોના કાંટા વાગે, સૂરજનાં કિરણો વાગે;
 ચન્દ્રનાં કામણુગારાં લાંછન લાગે;
 નયનો વાગે.

સારાંની સારપ વાગે, નરસાંની નરસપ વાગે;
 જગતનાં ઝાંખ ને પ્રકાશના પડછાયા લાગે;
 નયનો વાગે.

મુખકું છપાવું, મ્હને નયનો વાગે.

અમદા' આ તે શું ગાતી હશે આવુંક ?

પડદામા રૂઢોને ત્હારે.

વસન્ત રકને સહુ કેા મારે

વેણુના ને નેણુના બાણુ,

તિસ્મારના પાપ પશુ શોભા મનાય

રાજ : વિલાસ વિશ્વસત્યો ગાય છે, બાણી !

નિહાળો જઈ આજના ઘણાખરા સમારણો

કાન્તિ નઠારને નથી વાગતા તેજ કે અન્ધકાર

પરિમળધુમળા ફૂલડા તો

પ્રકાશને હાર્યે પ્રફુલ્લે

ને અન્ધારને ગોરમ્ભો કરમાય

પૃથ્વી એક પત્થરની ઘડેલી

વસન્ત નઘરોળથી તો પત્થરે સારા

અમદા • તો કાન્તિબા ! કિયો મારગ લેયો ત્હારે ?

આયુષ્ય એ પ્રશ્ન નથી પૂછતું હલ ?

કાન્તિ • તું કહે તે, બાણી !

પૂર્વનો લઉ, કે પશ્ચિમનો ?

અમદા જન્હા જયો ત્હા તરલેટા

યશદેવી • સસારના કદંબ દીઠા છે

એમણે સસારને કહ્યો અસાર,

સસારના સાન્દય નિરખ્યા

એમણે સસારને બાખ્યો સ્વર્ગ

ખિન્દુ કાન્તિ જ્ઞેન ! સ્વર્ગનો મારગ લેને

કાન્તિ : ઊરનો ટહુકો ને પ્રાણની પ્રેરણા
 કહેશે એ મારગડો લઈશ.
 આજ તો મારગ ભૂંસાયા છે મ્હારે.
 પણ રાજ ! જોગી સરખવાને
 રનેહી સરખતાં હશે વિશ્વે ?

રાજ : રનેહ વિના જોગ નથી જગતે.
 વૈરાગ્યના વીરો સંસારને માણે છે.

કાન્તિ : ત્ય્હારે કૂલની પરખ સંકેતું છું.
 ન આળ્યો મ્હારો પન્થી પાણી પીવાને.
 'કુમારી હઈશ ત્ય્હાં સૂધી પરખ માંડીશ'
 એવો જમારો હતો કોલ.
 સંસાર સળવળ્યા મ્હારે દેહદેશે.

રાજ : રમત છાંડી સંસાર માડો હવે.

વસન્ત : સંસારે રમત જ છે ને ?
 વિશ્વની વાડીઓ પ્રહલલીલા છે,
 સંસારની વાડીઓ માનવલીલા છે,
 સૌન્દર્યની વાડીઓ રસલીલા છે.
 એ સૌ છે રસિયાંની રમતો.

કાન્તિ : રસામૃતના રસેશ્વરોને
 લીલાના લોભ રહેતા હશે ?

રાજ : પ્રેમનાં રસેશ્વરો ને રસેશ્વરીઓ
 દેવભૂમિમાં બાણે રમે છે
 જગતની જડતામાંથી ઉડી ઉડીને.

૩૫. ૩, પા. ૪૬

પાર્થિવો પત્થરમાં પૂરાય છે,
રસોપાસકો અમૃતત્વને માણે છે.

(ગામના ગદનો ગાખબેઠો મોરલો બોલે છે. એકાકિની, માલી માલી, મયૂરી શી, વસન્તરાણી એ સત્કારે મયૂર બણી વળે છે, પાંચપદાની પાછળ કો દેવકાયા ડાસે છે.)

કાન્તિ : નયને તરતો, હૃદયું ભરતો,
જગસોદ્ધવતો પ્રિય કપ્પા મહારો ?

સૂનાં સૂનાં સદન વદન રમઝરણાં;
નથી એક સૂનો ઉરનો આરોઃ
નયને તરતો વિ

વનવન ગગનગગન દમ નિરંખે;
તુજ આનનનો નથી અણુમારોઃ
નયને તરતો વિ

રમરણું-રણું, રણુ-મરણુ,
પ્રિય ! વીતવવો ત્યમ ભવ સારો .
નયને તરતો વિ.

પ્રમદા : (બૂલી પડ્યા જેવી આસપાસ નિદાગીતે)

—ને વસન્તરાણીજી કપ્પાં આપણાં ?
ખોવાયાં ? કે બૂલાં પડ્યાં ?
સંસારવનમાં ચોપો, વસન્તસન્તાનો !

પાંખડી : મોરલાની કળા જેવાં
એ-એ ઉભાં વસન્તરાણીજી
મોરલાના ટહુકા નીચે.
પાછળ છે નરલોકનો દેવ.

યશદેવી : અમરો શી અમર રહેજો.
અમૃતપુરના અમરેચોને

ઘારે માસ વસન્તે વંધાવ છ
એમ વધાવજે, જહેનાં !

—રાણીજી ! વસન્તરમણાની આજ્ઞા—

કાન્તિ : (ત્યાંથી અદૃશ્યની ટ્રેરણા પી કળાયેલ મોરલાને પગલે આવતી)

વસન્તરમણા ? સંસારની ચારીઓમાં ?

છાતી ચીરો, હૈયાં કહાડો,

ને બળબળતા બન્નરે વેચો.

સારે સંસાર એ છે વસન્તરમણા.

રાજ : પન્થ ભૂલાવશે નહિ કે

તો હૈયાનો મૂલવનારે મળશે.

જરા ધીરાં પગલાં ખાડે,

વસન્તયુગનાં વસન્તરાણીજી !

પુરુષપ્રાણે વસન્તે વસન્તે બજે છે.

વૃન્દાવનમા નિરનિરાળાં નથી ઉગતા

ગોપગોપીનાં બહાણેલા.

વસન્તદેવ જાગશે

ને વસન્તદેવીને મૂલવશે.

મમદા : કાન્તિબા તો બોલશે બળબળતાં.

મોડ મોડ રમો, વસન્તકુંવરીઓ !

રાણીજી ! મોડ થશે કે ?

કાન્તિ : કદી એ ઉથાપી છે આણ ?

ભાભીને જહેનઅધિકી પૂછ છે સદા.

દીકરીઓ જાંડ કચ્છાં સૂધી નહિ કરે ?

દોરીશ-પેરીશ ત્યાં જમ્યા.

૩૫, ૩૬, ૫૧, ૪૮

(વસન્તાદેવીને ઘેરીને વસન્તપુત્રીઓ કરમાળા ગૂંચે છે. તારિકાઓ વચ્ચે ચન્દ્રમા જેવી ઠાન્તિકુમારી ચમકી રહે છે.)

વસન્તકુંવરીઓ : મોર ! મોર ! કપ્પાં ચડી જમડાં,

ભમરબૂલી મોરલી રે ! (પ્રાચીન)

વસન્તરાણી : અણુમાથી ઉડી ઉડી જમડાં,

અમર મ્હારી મોરલી રે !

વસન્તકુંવરીઓ : ફરતી છે પર્વતમાળ,

ભમરબૂલી મોરલી રે !

વસન્તરાણી : ગરક શી ગિરિને ફૂદીય,

અમર મ્હારી મોરલી રે !

વસન્તકુંવરીઓ : યોગમ મ્હડી આવ્યા મેઘ,

ભમરબૂલી મોરલી રે !

વસન્તરાણી : વીજળી શી ધનને વીધીય,

અમર મ્હારી મોરલી રે !

વસન્તકુંવરીઓ : નીલધેઈ ઘેરે આકાશ,

ભમરબૂલી મોરલી રે !

વસન્તરાણી : વાદળના પટ ફોટી જમડાં,

અમર મ્હારી મોરલી રે !

વસન્તકુંવરીઓ : વનમાંથી આવ્યા વનમાળી,

ગૂંચી ફૂલમડળી રે;

છાંટયા કંઈ અદ્ભુત મન્ય

ભરી ઇરવ્યંગલિ રે;

ઠહે, સખિ ! કપ્પાં ચડી જમડાં

ભમરબૂલી મોરલી રે !

વસન્તરાણી : અમથી સું પજવો છે આમ !

બૂલી પાડો એકલી રે !

આંત્રે મા આંખે અન્ધારાં,
નથી મ્હારી બેઘડી રે.

✓ તૂટશે કંઈ વળૂના બન્ધ,
નહિ તૂટે કૂલનો રે;
જગતમાં એક જ જન્ન,
મહામન્ત્ર પ્રેમનો રે.

(કૂલડાનો હાર વિખેરાય એમ વસન્તકુવગીઓ હાસ્યની પરિમળલ-
હરીઓ લજાળતી વિખેરાય છે)

યશદેવી : સંસારની વળૂબેડીઓ વધેરાય,
પણ સ્નેહેના અણુદીઠ મુરલિબન્ધ
કોણે છોડાવ્યા ? કે છેદ્યા ?

વસન્ત : ✓ ભમરો કાબૂને કોરે,
પણ કમળ ન કોરાય ભમરાથી.

રાજ : રમતો નથી વસન્તકુવરોઓની ;
આ તો હેયાકુંડાળીઓ છે.

પ્રમદા : આજ તો સંસારભરમાં પ્રગટ્યા છે
નથી એના ચોરતા,
ને છે એના છાક.

શાન્તિ : (પાછુ વાળીને ગેળી સ્મિતરેખા ફરકાવતી)
આવો, મ્હારાં પ્રમદા લાભી !
શો રહેમારો છે જાજરમાનનો ઝમકાર !
આજ વસન્તનો છેલ્લો માસ છે.
કેસુની ચોળી ને કેસરનો સાળુ;
કુંકુમના ચન્દ્રકમાં કસ્તૂરીની ખીન્દી;
અત્તરથી છે ભમરો આંબેલી:—

૫૪, ૫૫ ૫૪

જનહિરનાં સ્વપ્ના જાણે

રમતા નભઆગણુ માણે !

એવા ક્ષણ આજલા ઉડાવે

કેવળ અણુદીકે પગને

નખરીના સમીરણો આવે

કાન્તિ સાગરની રગભૂમિ ને ચન્દ્રિકાના પકલ !

અન્ધિકાલાલે અન્દ્રકિરણો ઠંઠકે ચીતરે છે

અમદા એ તો પ્રકૃતિના ચિતરામણ,

નિત્યે ને નિત્યે નવનવા ચીતરાય

(સદ્ ભક્ષ્ય સમીપે નય છે.)

અહિયરો માણ ! પાથે લાગિયે

પૂર્ણિમાની યજ્ઞસામગ્રી લાગ્યા છીએ

ભોગણુ પાથે લાગો પરમેશ્વરને,

જે પાપશુદ્ધ પુણ્યમૂર્તિ છે

માનવીને માનવી પાથે શુ લાગશે ?

પુત્રીઓ ! સાગરજીવની યજ્ઞે !

યજ્ઞમા તો મ્હારે જીવન હોમવા છે.

(સદ્ ભક્ષ્યે ૭ અન્દનીના પટલો ફેલા એમને અભિષેકે છે વસિષ્ઠ
ને અરુન્ધતી સમા બીજ કુળમાથી જન્મ્યા ને યજ્ઞેથી આવે ૭)

યજ્ઞદેવી શા દર્શન છે દુનિયાનાં !

જાણે મણુવર પૃથ્વીમા ઉતર્યા !

રાજ અન્ધ્યાની અલકલટે અન્દ્રમા આવી બેઠો

યજ્ઞ ધરતીના ભાગ્ય ઉઘટયા

રાજ તું ચે મ્હારે ઉઘટેલું ભાગ્ય

યશ : ચન્દ્રમા નિરજે છે હો !

(સણેક મુંડછાયામાં ઢલી સૌભાગ્યબેઠી ચન્દ્રિકામાં આવે છે. ચન્દ્ર-
નીનાં હાથહાથમાં પાણી એમનાં પગલામાં પથરાય છે.)

યશદમ્પતી : માણ ! વન્દન છે અમારાં.

વસન્તયજ્ઞનાં દર્શને આવ્યાં છીએ.

જોગણુ : અખંડ સૌભાગ્ય, આત્મસન્તાનો !

ચન્દ્રમા અમૃત વરસામે સદા.

દ્રવ્યયજ્ઞથી જ્ઞાનયજ્ઞ શ્રેષ્ઠ ભાગ્યે છે.

—આર્ચણ ! દેવ નથી આવ્યા ?

રાજ : આશ્રમેથી તો નીકળ્યા છે;

પાંખડી ફૂલ વીણતી હશે માર્ગે.

જોગણુ : એ ચે અજબ બાળકી છે;

જાણે કવિતાની ઉઘડતી કળી.

આવો, ભજનભીનાં ચાવ.

નિદ્રા ને જાગૃતિ—ભવને

નગરીનાં લોક ઉજવણે;

રજની નિજ વીંઝણે ઝણુકાવે:

કંઈ અણુદીઠ પગલે

નગરીના સમીરણે આવે.

ચન્દેરી નભચન્દ્રવે

રમતીલો ચાંદલિયો એ

ચન્દનીની હાલકો હલકાવે:

કંઈ અણુદીઠ પગલે

નગરીના સમીરણે આવે.

(વનકુંજમાંથી આવન્તી પાંખડી દ્વહકા પૂરે છે).

• ત્રી. ૪, પા ૫૬

કંઈ અણુદીક પગલે

નગરીના સમીરણે આવે

લોગણુ : આવી; જગતકવિતા ગાજતી આવી.

(પાખડી આવીને નેગણના લગવા સાથે પાદવહેડેલા કાલી નયને
આંધે છે. દેવ નમસ્કાર નમી બેસે છે)

જીવનની રસછાયા શી,

સુખકુખના પડછાયા શી,

એવી ધૂપછાવથી ઢાકાવે

કંઈ અણુદીક પગલે

નગરીના સમીરણે આવે

તડકા કે વર્ષા વરસે,

લોક દાઝે કે હુલસે,

એવા ઈન્દ્રા ને શીંગા આવે

કંઈ અણુદીક પગલે

નગરીના સમીરણે આવે

સનેદા ગેમના કંઈ લાવે,

ને ગેબી પગલે

નગરીના સમીરણે આવે.

(સૂર્યકિરણે આપમે એમ સખીલના સૂરધીમે ધીમે આપમા નય છે)

વિશ્વનગરીના એવા આવે છે સન્દેશા.

સન્તો ! જીલ્લો ને જીલાવજો.

વસન્ત : માણ ! ધૃષ્ટતા ન મનાય તો પૂછું.

લોગણુ : પૂછન્તા નર પડિતો.

સન્તાનો તો પૂછ્યો જ વડિલોને.

વસન્ત : ત્હમારો સમ્રાટ કિયો ?

જોગણુ : અમારો પરમેશ્વરી સંપ્રદાય.

વસન્ત : ને ત્હમારો દેશ ?

જોગણુ : માનવલોક.

વસન્ત : ત્હમારાં શાસ્ત્રો ?

જોગણુ : મનુષ્યાત્મા ને પ્રકૃતિઆત્માના ગ્રન્થો.

વસન્ત : ત્હમારો ઇતિહાસ ?

જોગણુ : માનવકુલની સંસ્કૃતિ ને ઉત્ક્રાન્તિનો.

વસન્ત : ત્હમારો આશ્રમ ?

જોગણુ : વસન્તધર્મના પરમહંસનો.

વસન્ત : કલા સાહિત્ય નીતિ રાજ્ય ધર્મ :

એ માનવમહાપ્રવૃત્તિઓમાંથી

ત્હમે કેને સંસારસિંહાસને સ્થાપો છો ?

જોગણુ : આર્યને એ પ્રશ્ન જ ન હોય;

અનાર્યજુઠે છે એ પ્રશ્ન.

માનસદેશે પ્રાણ ચક્રવર્તી,

એમ સંસારદેશે ધર્મ ચક્રવર્તી,

વસન્ત : ને ધર્મનો સાર શો ?

જોગણુ : To feel God & to live God. ✓

પરોપકાર: पुण्याय, पापाय परपीडनम्.

વસન્ત : હવે કપરૂં પૂછું છું હો !

કેટલાં એ તુલદે છે એ કોયડો ઉકેલવાને.

માણ ! પુણ્ય શું ? ને પાપ શું ?

જોગણુ : સંયમીને સહેલામાં સહેલો છે એ પ્રશ્ન.

પથ્ય તે પુણ્ય, અપથ્ય તે પાપ.

૧મદા : (અંગારા શી આંખે ટગર ટગર જોયાં કરતી હતી તે)

ચક્રવર્તી ભાવના Politics નહિ ત્હારે !

૩. ૪, પા. ૫૮

કાન્તિ ! આજે તો જાણે માણને
પરીક્ષાના પ્રશ્નો પૂછાય છે !

દેવ ! પરીક્ષા ને આત્મપરીક્ષા
સાના એ સદા મેલ ધૂવે છે.

જોગણુ : મહારા એ મેલ કંઈક ધોવાયા આજ,
ને આત્મનુદેશ નિર્મળો થયો.

-ના; Politics ચક્રવર્તી ભાવના નહિ.

Politicsનો એ નિયામક છે ધર્મ.

વાળાં વાળે એની મહત્તા મનાય;

ને દેશદેશે વાળત્રો વાળે છે Politicsનાં

-સભાઓમાં, છાપાઓમાં, પાર્લમેન્ટોમાં—

ને લોક સ્ફુટયું છે એ જૂલવણે.

નિત્યનિત્યે નવાં ઘર બાંધે છે ?

નિત્યે ને નિત્યે રાજ્યચચા રી ?

પશ્ચિમમાંથી પ્રગટી નીકળેલો

આજની દુનિયાનો રોગ છે એ.

રાજમન્ત્રો કહે છે

સહુ પ્રજાઓ સુકિત પામશે;

અમ ધર્મમન્ત્રો કહે છે

પ્રત્યેક માનવી સુકિત પામશે.

દુનિયાની કયાસીએ માનવી દેવકૂલ છે,

ને પ્રત્યેક પારિજાતક પ્રપુલ્લશે.

સજન પરમ પૃથક્કરણ છે,

મોક્ષ પરમ સમન્વય છે.

રાજ્ય પ્રજા દેશ સંગ્રામ:

Politicsના એ આત્મસન્તાનોની,

હાથેલી જેવડી, સુકોચિત છે ભાવનાઓ.

પૃથ્વીવાસીઓ ભૂલાવે રહ્યા છે.

પ્રજા નહિ, માનવપ્રજા;

રાજ્ય નહિ, માનવરાજ્ય;

યુગસંસ્કૃતિ નહિ, માનવસંસ્કૃતિ:

Man's Nation, Man's Parliament,

Man's Kingdom, Man's Religion:

સકલ માનવવંશનું કલ્યાણ

એ હોય માનવીની આલઉદાર ભાવના.

કેઠક પૂર્વે વન્દે છે ને કેઠક પશ્ચિમે;

વસન્તધર્મનો પ્રભુ છે દશે દિશાઓમાં

વસન્તધર્મના પરમહસો અમે

દિશદિશના સન્દેશા સાભળિયે ને સત્કારિયે.

મૃદગનો મેધનાદ ગળવો, જમાત !

કે જનકુળ દેવશબ્દ સાભળે

(દેવસન્નીતા સાજ વાગે છે, જોગણ ભજન આદરે છે.)

પધારો, દિશ દિશના મહેમાન !

હૈયાના દ્વાર છે મર્વ ખુલા, ને

કરશુ ઘશે તે સન્માન

પધારો, દિશ દિશના મહેમાન !

(અગમી ભજનનો આવેશ પ્રગટે છે.)

વનવનમાહીથી શીળા ને ઉન્હા વૃત્તિના વાય સમીર,

એમા રમે મ્હારો અમૃતદીવડો,

ડાલે-ડાલે ત્હો ચે સ્થિર-

પધારો, દિશ દિશના મહેમાન !

(નવનોમાળી સેનના લક્ષ્યા હેડે છે.)

૨૩. ૪, પા ૬૦

ધંધાંડની આ પાટી ખીલી, મહિ જારિયા છલપરાગ,
ફૂલડાં ને કાટા સર્વ હરિના

ત્હાં કેના રાગ-વિરાગ ?

પધારો, દિશ દિશનાં મહેમાન !

(ચંચાનિધમા વેલીઓ ડોરે, એમ અગચગ ડોલી છેડે ૩ સારે રેહ-
દેશે થર્મિઓ જોવા લે છે)

જળજળ કરતો સાયર સોહો, પગપગ ઉછળે તરંગ,
ન્હાનાં-મ્હોટાં તોફાન ધૂમે, ત્હો ય

જલધિની માઝા અલગ

પધારો, દિશ દિશનાં મહેમાન !

(જોમણ હો છે, દિશાદિશાને વન્દે છે, દેવનૃપે નાચે છે)

ચાર કહે કોઇ, આઠ કહે કોઇ કોઇ કહે દસ દિશ,
રામે રામની અનન્ત દિશા મ્હારે

સહુમા વહે જગદિશ

પધારો દિશ દિશનાં મહેમાન !

(પ્રેમસક્તિની અર્પણમાધિરય દશામા કાન્તિકુમારીના કરમડળમા જો
ગણ પડે ૩ ને પોટે છે કાન્તિ વસન્ત થય હોમે લેઇ વીંચણ ટોળે છે.
પાખવીઝી ઉતરતા ગરૂડરાજની પાખ લીડાય ને પૂરવીવાસી થાય એવી જોમણ
પણ સ્વસ્થ થાય ૩ શુક્રસોહન્ટી સન્તસભા ચારત્સરેવર સુખી પાળી
નીતરી ને નિર્મળી થઇ રહે છે)

વસન્ત માણ ! આજ તો સ્કંધજાવો

રાજ ઉચ્ચારો હો એ

વસન્તધર્મ એટલે શું ?

જોગણ પુત્રી ! તું સ્વયં વસન્ત છે,

વસન્તજોળે ખેલી રહી છે,

વસન્તપૂર્ણિમા વચ્ચે બેઠી છે :

ત્હો ય પાછો વસન્તધર્મ એટલે શું ?

રાજ : એવાં છે જિમ સંસારીઓનાં નાવ;
સદા જળમાં રહે તહો ય ભીંજાય નહિ.
ક્રીક્રીઓને પડળ ચઢડ્યાં છે અમારે.

ભોગણુ : પોપચું ઉઘડે તો અજવાળાં આધાં નથી,
પડળ લેદાય તો દર્શન દૂર નથી.

✓વસન્ત એટલે નવસંજીવન;
વસન્તધર્મ એટલે નવસંજીવનધર્મ.

પ્રમદા : મૂવેલા જીવતાં થતાં હશે ? માણ !

ભોગણુ : મૂંછિતને ચે મૂવેલાં માને છે કુનિયાં.

Science તો ભણેલાં છે આપ;

Science કહે છે Nothing is Destroyed.

મૃત્યુ એટલે દેહાન્તર ને રૂપાન્તર.

સૌન્દર્યનું શાસ્ત્ર તો અભણ્યુ નથી ને ?

(પ્રમદાસુન્દરી ઉત્તર ચોપે છે, યશદેવીનું અન્તર વધાણે ચઢે છે.)

યશ : માણ ! રાજ તો કહે છે કે

સૌન્દર્ય એટલે પ્રેમનો રંગ.

કાંચન - યશને તો રાજ બાપે એ વેદવાણી,

એ શાસ્ત્ર ને એ Science !

ભોગણુ : રાજના છે અનુભવના ઉદ્દગાર

દેહવેલનો રસ પાકે ને પ્રપુલ્લે,

ઉરવાસી કિરણો અગે વરમે,

ને દેહદેશે અજવાળા ઉઘડે,

એ રૂપનન્તાનાં રૂપ.

સન્ધ્યા સોહામણી હતી,

ચન્દની વધુ સોહામણી છે

વસન્તધર્મ જોટલે પગથિયુ પછુ રહ્યું
 દેવ પછુ ધનગનતા આત્માને તે
 આજા જોળગવા છે ને ?
 જોગણુ ઉર્ધ્વગામીની જો તે એપણા,
 આત્માની જો અમૃતની આરઝુ
 હોલવી નાખી નથી જેમણે
 એમના સહુના અન્તરમા સળગે છે
 ગાવ, સન્તો ! ગાવ હરિવરનુ વસન્તગીત
 આ વસન્ત ખીલે સતપાખડી, હરિ ! આવોને
 આ ધરતીએ ધરિયા સોહાગ,
 હવે તો હરિ ! આવોને
 આ વિશ્વ વહે છે વધામણી, હરિ ! આવોને
 આવી વાયો અમારા મોહામ્ય,
 હવે તો હરિ ! આવોને
 રાજ પછુ માણ ! અમૃત હોલવાતા હયે ?
 જોગણુ અમૃત હોલવાય નહિ, આચ્છાદાય ખરા-
 પ્રજ્ઞાદથી પ્રજ્ઞ આચ્છાદાયેલો છે એમ
 સૂરજ ઢકાય તે રાત્રી
 શીખી લ્યો વસન્તધર્મની સૂત્રાવલિ
 આતમઆતમમા છે ઉર્ધ્વગામીની એપણા
 જોગી લોઠની જોગવાણી
 એને લાગે છે અમર તણુજો
 કાન્તિ પ્રજ્ઞનાખ્યો રુપલિંગે પ્રજ્ઞ લણી વહે ?
 યશ ખરું, માણ ! બાણાવળી બાણ નાજે
 એ તે બાણાવળી લણી મુગરે ?

જોગણુ : સ્વાભાવિક પણ આછોતરી છે એ શંકા :

ચક્રધારીનાં ચક્ર દીઠાં છે ને ?

કૃષ્ણચન્દ્ર સુદર્શન ફેંકતા;

ધૂમી આવી તે કરપદ્મે સમાતું.

ચક્રવર્તીનાં ચક્ર આત્મગતિવન્તાં હોય.

પ્રત્યેક જીવાત્મા છે પરબ્રહ્મનાંખ્યુ ચક્ર;

ને તેથી છે બ્રહ્મસ્પુલિંગમાં બ્રહ્મલક્ષણ.

વસન્તધર્મનો પ્રથમ પાદ બ્રહ્મલક્ષણ.

✓ સહુ અંહી ખેલે છે

પ્રારબ્ધ ને પુરુષાતનના ખેલ.

યશ : કેટલાક છે વસન્તધર્મના પાયા ? માણ !

જોગણુ : વસન્તધર્મની છે પ્રસ્થાનપંચમંજરી.

વસન્તધર્મનો ખીજો પાદ એ કે

✓ લીલાં કરમાય તેમ કરમાયેલાં ઢાળે.

કાન્તિ : એ તો સુલભ છે, સ્વમળયુ, માણ !

જ્ઞાતસ્થ દિ ધ્રુવો મૃત્યુઃ, ધ્રુવ જન્મ મૃતસ્ય ચ.

લોક અડધું લણે છે-ને બૂલાવે મહડે છે.

જોગણુ : આ ચન્દ્રવો કરે ચન્દની, હરિ ! આવોને,

વેળા તારલિયાનાં ફૂલ,

હવે તો હરિ ! આવોને.

પ્રભુ ! પાથરણાં દષ્ટ્ય પ્રેમનાં, હરિ ! આવોને;

દિલ વારી કરીય સહુ ફૂલ,

હવે તો હરિ ! આવોને.

વસન્ત : ત્યારે માણ ! ત્રીજો પાદ ક્રિયો ?

મ. ૪, પા ૬૪

‘જોગણુ’ : સહેલો છે ને સહુ જાણે છે એ.
સહુ ગિરિવરોનો આધાર ધરિત્રી છે,
એમ આશ્રમોનો આધાર છે ગૃહસ્થાશ્રમ.
ગાંધર્થ્ય કુળે સુગન્ધ લરી યથે ,
સંસાર સૌરભશાળી યથે
પતિપત્નીનો પ્રેમયોગ એ ગૃહરાજ્ય,
રાજાપ્રજાનો પ્રેમયોગ એ દેશરાજ્ય,
રાજ્યરાજ્યનો પ્રેમયોગ એ મહારાજ્ય,
મહારાજ્યોનો પ્રેમયોગ એ માનવરાજ્ય.
માનવવશના એ ઇતિહાસ ને આદર્શ
~ બીજમાથી વૃક્ષ પ્રપુલ્લે,
લગનમાથી એમ સસાર પ્રપુલ્લે
નહી જોગી કે નહીં બ્રહ્મચારી,
ગૃહસ્થ એટલે સસારનો પિતા,
નહીં કુમારી કે નહીં સન્યાસિણી,
સૌભાગ્યવતી એટલે સસારની માતા

રાજ કાન્તિળા ! સસારની માતા થાવ

જોગણુ : માતાઓના ચે માતા થયે કાન્તિળા ,
કાળે અણુદીક ઇતિહાસ કોળાવયો
પ્રારબ્ધ વાચ્યું છે કોઈએ ?
સોહાગણુ તે તો માનવકુલની કૂલવેલ

આ જનમાં ઉધડે પોયણા, હરિ ! આવોને,
એવા ઉધડે હૈયાના ભાવ
હવે તો હરિ ! આવોને

આ માથે મયંકનો મણિ તપે, હરિ ! આવોને ;
એવા આવો, જીવન્મણિ માવ !
હવે તો હરિ ! આવોને.

વસન્ત : અધરો તો હશે માણનો
ચોઠ પૂરતો ચોથો પાદ.

ઝોગણુ : રહેલામાં રહેલો પણ કપરામાં કપરો
છે વસન્તધર્મને ઝીલવો ને આચરવો.
પૂર નહી, પણ ંહેણુ;
એ વસન્તધર્મનો ચોથો પાદ.
નથી જે દિનનું મ્હાલવું, વીર !
હંદગીભરનું ચાલવું, વીર !

આયુધ્યક્ષર દોડાય નહી, ચલાય ખરું.
✓ ધીમું એકલક્ષ્ય અવિરામ અનસ્ત
વહે સદા સન્તાનું જીવનંહેણુ;
શરદની નિર્મળી સરિતા સમું.
ગિરિકરાડોને ચે કારે એ.
ટીશીમાંથી મ્હોર, ને મ્હોરમાંથી ફળ;
એ વસન્તધર્મનું સૂત્ર ને શાસ્ત્ર.
આજ તો એક ફૂદકે આલ ઝોળંગવાં છે,
ને એક સદૃ થવું છે લક્ષ્મીપતિ.
પ્રભાઓ ને પુરુષો સા સદૃ જોલે છે.
પૃથ્વીની પ્રભાપ્રભા પ્રભાત્વ પામશે
ત્હારે જગતે ઉતરશે શાન્તિપર્વ.
ત્હાં સૂધીનાં છે કુરુણોત્તરો.

મ. ૪, પા. ૬૬

‘‘પશ્ચિમને સૂર્યચન્દ્ર અર્પતા

પૂર્વના સનાતન અજેષાગે

નથી ઠલવાયા કે થાક્યા

✓વસન્તધર્મના સન્તો આપીને આનન્દે

તારલિયાની ફૂલમડળી લરીને

સૂર્યચન્દ્રના હડા ઉછાળે છે

મહારા વસન્તધર્મના પરમહસો

આ ચન્દની લરી છે તગાવડી હરિ ! આવોને,
ફૂલડિયે બાધી પાળ,

હવે તો હરિ ! આવોને

આ આસોપાવવને જાયડે હરિ ! આવોને

મનમહેરામણ મહારાજ !

હવે તો હરિ ! આવોને

કાન્તિ માણ ! કેવાકે હશે

વસન્તધર્મના પરમહસો ?

જોળખ્યા એ શે જોળખાય ?

જોગણુ જેટા ! ચન્તો તો સૂર્ય છે

આખડીમાં સૂર્ય કેટલાક બીલાય છે ?

અજલિમા મેઘ કેટલાક બીલાયે ?

પૃથ્વીની પાવનકારિણી છે

એ અવધૂતોની જમાત

છે, અમૃતપુરમા ચે ॥

એવા લોકપ્રારબ્ધી જોગન્દર કેાક

સાસળો એમની ગુણગીતા

સાચા જોગી તો હોય જીવન્મુક્ત

તેજ જેવા પુણ્યવન્તા, સદાનન્દી જ ચન્દ્રમા,
પુષ્પ શા સૌરભસાળી, બાણુ શા સત્યવાદિન;
શૈલ શા અવિકંપી, ને સાહસિક જહાજ શા,
આયુધ્યમાં વર્ધ્ધમાન, આપૂર્યમાણુ સાગર;
સંપદેવિપદે સૂર્ય, અસહાયે જ અગ્નિ શા,
અદ્ભુત બાહુ જેવા, ને મેધ જેવા મહાત્મન;
પ્રેમજી માતના જેવા, પિતાના સમ પોપક,
રંગરસિયા પત્ની શા, દિતસ્વી ભગિની સમા;
એકવા ગુણુવર્ચસ્વી, સોળપાંખડી પદ્મ શા,
પરમહંસો પૃથ્વીમાં સોહે વસન્તધર્મના.

વસન્તધર્મના પરમહંસોની એ જમાત.
વિશ્વઅભવાળતી ગ્રહમાળ સમી
પરબ્રહ્મની એ સૂર્યમાળ.

શ્રીજી : (સ્વગત) આ તે સંન્યાસિણી કે સિંહણ ?
આ તો છે ધર્મવીરોની માતા.
આતમબળનાં દૂધ ધવડાવનારી
જોગણુ એટલે ધર્મવીરોની જનેતા.

જોગણુ : મ્હારે સતી આયુધ્યની શેરીઓ, હરિ ! આવોને,
મ્હારે સતી સૌ જીવનની વાટ:
હવે તો હરિ ! આવોને.
મ્હારા કાળજ ફેરી કુજમાં હરિ આવોને,
મ્હારા આતમસરોવરઘાટ
હવે તો હરિ ! આવોને

પંચ મહામૂલ મનું
વસન્તધર્મનું છે પ્રસ્થાનપંચામૂલ.

પ્ર. ૪, પા. ૬૮

ને એનું પાંચમું ધર્મસૂત્ર છે

હોં. ને આનન્દો.

‘જગત કુઃખી છે’ ‘હું કુઃખી છું’:

કુઃખવાદ એ આજનો છે યુગરોગ.

પ્રહ્લ આનન્દસ્વરૂપ છે,

પ્રહ્લાંડ આનન્દરૂપ છે;

આનન્દરૂપમમૃતમ્ની હનિયામાં

કુઃખવાદ એ Anachronism છે.

આનન્દ એ આયુધ્ય છે,

આનન્દ એ અમૃત છે.

પાંખની પ્રેરણા આતમઆતમમાં છે.

સૌમાં છે; ઘણાંની મૂર્છામાં છે;

જગાડો ને સચેત કરો.

હવિઓ દૃષ્ટાઓ સંસારશાસ્ત્રીઓ

નવવસન્તાના પયધુમ્બરો જન્માવો.

યુગયુગથી આત્મા આસ્ત બોલે છે.

યોગેન્દ્ર મકી મહારાજો ઠહે છે

જોગણુ : અણુ ને વિરાટ, આત્મા ને પરમાત્મા-
અસ્તિત્વ માત્ર છે ગહનતાની ખીણો.

રાજ : જગતમાં પ્રેમીઓ પ્રેમીઓને શોધે છે.

ગાંધી : કાંઈ આવે, કે લાવે, અપાવે ખબરો કાંઈ સ્નેહીની !

હું ન જાણું કિયે પરદેશ :

ખબરો કાંઈ સ્નેહીની !

એ સમર્થ છું, રહું છું, સુણું છું

કામણુ એનાં વેણુનાં ;

નવ ભાણુ એ મધુવનવેણુ :

ખબરો કાંઈ સ્નેહીની !

નેન બે છે, તરે છે, ભરે છે

મુખની એની મોહિની ;

નવ કાળ્યા ઝલાયે હાસ્યરગ :

ખબરો કાંઈ સ્નેહીની !

અહો પન્થી ! વીર ! વિનવ, તુ જાને

અભયે એને આશ્રમે,

જઈ કહેજે આંમુના સન્દેશ.

ખબરો કાંઈ સ્નેહીની !

(પ્રકૃતિનું બીન જાતે એવી વનચુકા પડપાઓથી જાતે છે.)

જોગણુ : અમારે અખંડ સ્નેહ અવિનાશી શું.

માનવી હું છે મનના મનોરથ ;

અમે તો જોગીઓનાં બાળ.

સંસારીઓ સંસાર પાય,

ને જોગીઓ જોગ પાય.

રાજ : પણ શુદ્ધઓમાંથી ઝરણું દડે છે

તે સંસારને પાણી પાય છે.

મ. ૪, પા. ૯૦

કાન્તિ : 'માણ ! હું ચે જોગિયો ધારૂં તો ?

જોગણુ : એક જોય એ વ છે કે

અમૃતપુરની સૌન્દર્યજયોત સંન્યાસિણી થયે.

અમદા : ના, ના; અમૃતપુરની સૌન્દર્યજયોત

થયે સંસારની ચન્દ્રિકા.

કાંચન : કારમીક છે આ શુક્રા;

સૌન્દર્યને ચે જોગ પાય છે.

જોગણુ : જોગી પાસે હોય જોગની ખ્યાલી;

એમાં ભર્યા હોય સનાતન અમૃત;

પથ્ય હાગે તે ખીજે.

સહુ વસન્તધર્મ પાળજે !

વસન્ત એટલે અનન્ત વિકાસ.

દેવ : હો; જોગીલોક તો જોગખ્યાલા પાયને ?

જોગણુ : અમે જોગીઓનાં બાળ !

ગરૂ ધરીને ધરાવશું,

ખીતે પાછ દરશું કાળ;

અમે જોગીઓનાં બાળ !

ધોબ્યા ચાંદ ને ધોબ્યા સૂર્યને,

ધોબ્યા દિવસ ને રાત;

ધોળા-ધોળાને સોમ સારબો,

ઝોળા ભરી ભરી લાવિયે,
અમને ચાખવાની આણ:
ચાળ પૂરી જગ પાઠવ્યા:
અમે જોગીઓનાં બાળ !

ગિરિ-ગિરિના કણ સંધ્યા,
સોંપ્યા મનુને મમાજ;
કોઈએ રચ્યાં રક્ષણ દેહનાં,
કોઈએ પ્રાણ કેરો સાજ;
ઉત્સવ જોઈને આનન્દિયે:
અમે જોગીઓનાં બાળ !

(વનન વન્દી વસન્તસદ્વિયરો વનગુફાભાષી સિધાવે છે. ગુફામાં પાછળ
એકતારાને રણકે પરમ સંન્ધાસનો બોલ રણકી રહે છે :)

અમે જોગીઓનાં બાળ,
અમે જોગીઓનાં બાળ !

વસન્ત : ચાલો યજ્ઞદર્શન કરતાં જઈએ.

પ્રમદા : વસન્તધર્મ શીખ્યાને ? કાન્તિબા !

વસન્ત એટલે વિલાસ.

વસન્ત : (સ્વગત) આ પ્રમદા કાન્તિને પછાડશે કે શુ ?

કાન્તિ : હા, ભાણી ! વસન્ત એટલે વિલાસ;

પણ પાપ ને અધર્મ વર્જેલા.

વસન્ત એટલે રસિકોની ઋતુ-રસરાજ;

પણ રસિકા: કામવર્જિતા.

કાંચન : કોઈ જગત્કોયડો ઉઠેલશે કે

કાન્તિબા સુન્દરી કે જોગણી ?

વસન્ત : કાન્તિબા છે વસન્તધર્મની વેલડી.

૩૫ ૪૧ પા. ૭૨

(હસતી, હસતી સદ્વિચરો વસન્તયજ્ઞને દર્શને ભય છે. પાછળ એક અન્તરિક્ષ હસણ ઉભે ૬ ગહનવાના એ વરસવા હાસ્ય કરીવતો ઇન્દુમાર નિત્યઅધ્યયનને કાળ નેપાળી જોગણુ કને આવે છે.)

જોગણુ પઠો, જોગન્દર ! વાચો ને વિચારો,
ઓળખો તેજોના તેજને
જગત તહમારી વાટ જૂવે છે,
અન્ધારપછેડો ઉતારો હવે.

ઇન્દુ : તમેષ માન્તં અનુમાતિ સર્વ,
તદ્વ્ય માસા સર્વમિદં વિમાતિ.

જોગણુ પ્રાણી રિયતિમા વસે
તે સહુ થે પ્રાણણુ
પપા દ્રાણો સ્થિતિ, પાર્ય !—

(અમૃતપુરની જાગીઓમાથી એવે સનાતન વસન્તરઘોષાર ગાળે ૬)

સખિ ! ફૂલડે વસન્ત પધારે !
હો સખિ ! ફૂલડે વસન્ત પધારે
સખિ ! ફૂલ-ફૂલનાં બાણુ મારે-મારે
ફૂલડે વસન્ત પધારે

ચેતનબર ઉઠાસી અનેગ

અંગોઅંગની મદભર કળીએ
 એમ પરાગ લભૂકેઃ
 ઉછળે અમી સતધારઃ
 સખિ ! ફૂલડે વસન્ત પધારે.

ટુંક ટુંક ટુંક ટુંક અમૃતશબ્દે
 કેઠિલ કંઠ લલકારે;
 દેહકદમ્બે વિરાજીને આત્મા
 પ્રેમની બાગ પુકારેઃ
 તરસ્યો પ્રેમીને આરેઃ
 સખિ ! ફૂલડે વસન્ત પધારે.

દિનદિન ચ્હડતી ચન્દ્રકલા, ને
 ચન્દનીપૂર મતવાલાં;
 ગેબી સખિ ! ધન્યવર્થમ્ વગ્સે,
 ને ઉરમાં ઊગે અજવાળાં
 દોઢે મુખચન્દ્ર તદમારે.
 મખિ ! ફૂલડે વસન્ત પધારે.

(આણુદીઠી કાપલનો ટુકો અન્તરિક્ષ ભરી જાતો એવો પ્રકૃતિપુત્રી
 પાંખડીનો એ વસન્તટુકો વિસ્ફોલકાતો જાગતો. જન તે ત્રીલલ ને જનન.
 સિખરપુંડમાથી વસન્તયશની જવાળાઓ લભૂકી લે છે.)

પ્રવેશ ૫ મો; ટૂંલડોલ

(વસન્તવાડીમા બાળા ભેગણની એકતારી વાગે છે)

દોળાણો જીવનનો આળ,
ને દોળાણી હૈયાકકાવટી,
મહારી વિખરણ ગણ પ્રેમમાગ,
મુજ પ્રેમનાથ વણપૂન્યા રહ્યા

(પહલકુંપળની પધારી ને ડોલર ફૂલડને ઓરડીકધી નવાળા જેવી બળતીકળતી બાળા ભેગણ ઉઠે)

આમુડાના આરા તો જતાવો-જતાવો કાઈ,
જતાવો-જતાવો કાઈ,
જતાવો-જતાવો કાઈ,

આમુડાના આરા નો જતાવો-જતાવો કાઈ

(ચપાપાખડીએ જાણે શણગારી દેશ એવા ભેગણારખી સાગુડે, ને કરડાખળીમા ફૂલડી જેવી નહાનકડી એકતારી સેકને, ફૂલડોડમાધી, એક ફૂલડોડ જેવી, શાન્તિકુચારી આવે છે)

હો જીગીના દવને આ શમાવો-શમાવો કાઈ.

વનની સીધી વાટ એ કામણુગારા ભેગીએ,

ભેગણુ ઉભી જગધાટ, એના આંમુની નહીએ વહે

(બલ્લાદનત્રીને જમાડી રણાવતી એકતારી રજુ છે.)

દેવ ! વનમા વિધાત્રીએ દીધાં વગામણાં,

દેવ ! આરાના ખારસે જળમં મૂકાવિયા

દેવ ! રનેદીના સોણુલાં ચિતામા થે આવશે

દેવ ! સૌભાગ્યવન્તીએને ભેખ ધરાવિયા

કાન્તિ : દેવ ! જસમેના ચોરસા ને અગ્નિનાં ઝોડણાં; • • •

દેવ ! સુકુમાર સુન્દરી શા મહાન્તેર્ગાં જાગિયાં.

દેવ ! તપનીનાં તપોજળે ષહાડ ડોલિયાં;

દેવ ! હૈયા ન ડોલે એક અવનીનાં માનવી.¹ -

યશદેવી : (વૃક્ષજળીઓમાંથી આવીને)

સૌન્દર્ય સૌજન્ય ને સૌભાગ્યનાં દેવી

કાન્તિ ખડેન કાઠજી દીઠાં કચ્છાં ય ?

(આસપાસ ભેળને અન્તરિક્ષને પૂછે છે.)

રાજ : ફૂટેલી વીણા જેવાં ગાતા

પેન્એલાં બેઠાં કરમાતે ક્યારે;

જાણે વીંધાયેલી મૃગલી પડી.

આથમતા સૂરજે તડકો વરસાવીને

અંગે રગ્યો છે લગવો લેખ;

નવા જુગની જાણે નવભોગણુ.

યશદેવી : મહોરેલી ચંપામજરીની

એ તો જાણે ડાળખી ડોલે છે.

(સુરમિની હાડરી સંભી સમીપે જાય છે.)

કાન્તિ : નયજી પ્રગટાવી જ્યોત,

મહી પૂરી વૃત મુજ આમુના,

ઉરતી આશાને ઉઘોત

પ્રિય ! ઉતારે તુજ પ્રેમઆરતી.

(જળધારા ટપકે એવો એકતારો ટપકે છે.)

તાર તૂટ્યો ને મહારી વીણા વ્હીવી પડી;

મહારા જીવનનું ગીત ગ્રંથવાણુ રે જી

અમુક્ષ્ય અવસર આવ્યો, એણે ગયો;

મહારે કાળજી, ફૂલ શું, કરમાણુ રે જી.

દેવ : (આકાશશાન્ત પગદોએ સમીપ જઈ માથે હાથ રથાપીને)

૮ મ. ૫, પા. ૭૬

કાન્તિકુમારી ! અમૃતપુરની બાળા જોગણ !
શા ખેલો છો વૈરાગ્યના આ ખેલ ?

કાન્તિ : પધારો, 'દેવ' ! આદેશ,

અમાસે સૂર્યગ્રહણ છે,

મહાર સૂર્યગ્રહણ આજે થયું.

દેવ : પ્રારબ્ધ સગાયે ન રમાય,

પ્રારબ્ધની રમતો રખેને સારી પડે.

કાન્તિ : અમ્મર ઠહો છો જો આત્મા

આજ મહારો મૃત્યુ પામે છે.

આયુષ્યની ઋતુ મહારી

આવી ને જોસરી ગઈ.

વમનત મહારે વણમહોરી આયમી

૪ કુળકુળ પ્રજાને કુતાશ,

વાડીએ વાડીએ વહિ પરજાને,

પ્રજાને મ્હારા ચે આવાસ,

અમિના બેળી હું જોડલે

એવા ચિરંજીવ છે આત્માના બોલ.

પણ આજે છે ફૂલડોલનું પર્વ.

ફૂલ ઉતારી ભેગિયો કાં ઝાઢયો ?

કાન્તિ : મહેને કફનીનો કેફ રહ્યો છે,

મહેને ખંડેરનું ભૂત વળગ્યું છે,

મહેને સંસારના લણકારા વાગે છે,

કૌમુદીઉત્સવની મધરાતે કાલે

એક ઝોળો જતો રહેતો ભેયો;

જાણે મહારા આત્માનો ઝોળો !

હવે છાયાથી હું છળું છું.

એક બોલનો અનહદ નાદ

જગતની કુંજે કુંજે સુણું છું.

યશદેવીની પંચવટી નિરખીને

સહુને ઉમંગ જાગે છે,

મહેં નિરાશા ઘોળીને પીધી.

વળી વળીને મનને વાળું છું,

પણ પીંજરે પોપટ પાંખો ફડફડાયે છે

ગગનધુમ્મટમાં ઉડવાને ઠાજ.

સંસારને સિંહાસન રહડવા જાઉં છું,

તો લયકચે કચ્ચું છું.

પગે જાણે પથરા બાધ્યા,

ને હૈયે હિમાલય માંડ્યો.

વણુમાંડયે સંસાર મહારો સમેટાયો.

હવે ભેગિયાથી અંગ રંગું,

વિશ્વકુંજે ભરી અહાલેક પોકારું.

૫, ૫, ૫૧. ૭૮

વમની લીધી વાટ

એ જીવનમટના જોગીએ,

ક્યાં એ મસારનો ધાટ ?

જ્યાં માટે મટલી રનેડજોગીઓ ?

આંસુનાં અગ્રોઠવનને તીર

મહાવનમાં મીતાવેલ એકલાં છે.

રાજ : દુનિયાની દનેશ્વરી દેવી યે

જોગણુ જોટલી અંપકવર્ણી નથી.

સસાર સઢેલાતા નથી;

અગ્રોઠવનમાં મીતાવેલ એકલાં યે નથી.

મીતાવેલની રગરગમાં છે શમ.

દેવ : ને જોખ શું બરમમાં જ છે ?

સમર્પણ એ પરમ અન્યાય.

રાજ : વિશ્વઅશ્વત્થનું ધીજ છે લગ્ન.

એક એક લગ્ન એટલે એક એક વિશ્વ.

દમ્પતી વિશ્વ વાવે છે.

તહામે વિશ્વ વાવશે કે નહિ ?

કાન્તિ : (મહાવાયુ વાવે જાણ્યા હસે એમ ખડખડાટ હસી હસીને)

રણુવગડે લૂંટાણી તે રોતાં દેશે દાન ?

દેવ : સૂરજકિરણો જેટજેટલી ભુજાળો

મહાદાનેશ્વરી દેવ છે દાતાર;

બે ભુજાળા કેટલુંક લૂંટીને લૂંટશે ?

સંસાર સંયોગે નથી, વિયોગે નથી;

સંસાર વસન્તનો વિકાસ છે.

રાજ : સંસારવસન્તે વિકાસતાં મટો

ત્યહારે સંસાર પરિવર્ત્તને.

કાન્તિ : સંસારપરીધનું મધ્યખિન્દુ તો લગ્નને ?

દેવ : ઉદયાસ્તના શિરોખિન્દુ સમું

જન્મમૃત્યુનું શિરોખિન્દુ છે લગ્ન.

લગ્ન છે સંસારશાસ્ત્રનો ગાયત્રી મન્ત્ર.

પુરુષનો દેવ કે દાનવ,

સુન્દરીની પદ્મણી કે પાપિણી

સૌસૌનાં લગ્ન સરજે છે.

રાજ : આયુષ્યની પરીક્ષામાં

આત્માને એક પૂછાય છે પ્રશ્ન.

એનો ખરોખોટો ઉત્તર એ લગ્ન.

કાન્તિ : સાચો ઉત્તર શીખવો, દેવ !

મહેને આયુષ્યે પ્રશ્ન પૂછ્યો છે.

પ્ર: ૫, પા. ૮૦

દેવ : સાથ રહેલું છે, જૂઠું કપડું છે.

(પ્રાણુને પગાસંને પ્રેમની પ્રતિષ્ઠા,

એ સાચાં લગ્ન.)

સંસાર સોઢલો છે, બેખ દોઢલો છે.

કાન્તિ : તો સંસારકુંજે સાચાં લગ્ન

કેમ કેઠ જ રહો છે ?

રાજ : કેટકેટલાં છાપરાં ઉજેળીને નેયાં ?

સંસારનો ઘટાઘેર આંખલો

સાચાં લગ્નની સામેથી સોહાગણો છે.

કાન્તિ : કવિતા બોલો છે; ઇતિહાસ નથી બાખતા.

રાજ : આંખેથી ખાટી ફેરીઓ ઉતારો છો

ને એ જેટજેટલી મીઠી થાય છે,

એટએટલાં ખાટાં લગ્ને મીઠાં થાય છે.

અમદા : કેટલાંક ફહોઈ જતાં પણ હશે.

કાન્તિ : સંસારચારનાં એ સત્યો, રાજ !

સંસારે સ્નેહદેવના અવતાર થશે.
 દુર્ગની દિવાલોનો જમાનો વીત્યો;
 સંયમનાં મોતીનાં તોરણ સોહાશે સંસારને.
 બ્રહ્મચર્યના અખંડજ્યોત આત્માઓ
 પ્રેમદેવની પૂજા માંડશે,
 સૌન્દર્ય ને પવિત્રતાના અખાડા જામશે,
 ત્હારે સંસારઆંબલે સાખો ઉતરશે.
 અજવાળે રમવા દેજો આત્માને.
 ગજકુળના બન્ધ છોડાવો
 ને જૂવો પછી જળમાંનાં જળક્રીડન.
 મહાનરન્તા કુંજરકુંજરીઓ
 શૂંઢની પીચકારીએ વસન્ત ખેલશે,
 ને ઠમળના કિરીટ કરશે.

અમદા : તો આજ આ સન્યાસખેલ કાં ખેલાય ?

કાન્તિ : મ્હારી નસીબની ઠટોરી કૂટી ગઈ;

ને એ કૂટેલી કાચલીમાં,

મીરાંની પેઠે, આજ વિષ પીઉં છું.

જન્મથી ઝાઝાં પગલાં ચાલી નહોતી,

ઠળીઓની કચારીઓમાં હતી ત્હારે

એક ફિરફતો અમૃતપુરે રમતો.

નયને વાદળ આંજેલાં હતાં,

ને ઠંઠે ઉડતી'તી કેસરીની કેસર.

વીંછુના ડાંબ ઉતારતો,

ઢાયલને માળે ફૂક ખેલી આવતો,

વેશાખી આંખાડાળ ચખાડતો,

આનંદ ત્રણેવરની કમળકાકડીઓ વહેંચતો,
 શિખરની મહોગ્મજરી મુગટે માડતો.
 કુન્દકુન્દના ઉડાણમા હું એની સહચરી
 એક જ હોડીના હલેએની પેઠે
 અમારી પાખો સગાથે ઉડતી
 પછી એનો કુદુ બમાડવડો વિખેરાયો,
 હવેલીનાં ખડેર થયા,
 ને એ થે ગયો જગની ઝાડીઓમા.
 અમૃતપુરની કુજે ફની પછી
 એ સુધાકર ઉઘ્યો નથી.
 એના વિલેગનો આ ભેગ

પ્રહ્લાદવનના કુડ
 કાષ્ઠ મગ્ધે છુતાવ પગળે,
 મુજ હૈયાને કુડ
 તે રથાખા અગ્નિ અગ્નિહોતના

રાજ : કાન્તિબા ! એક પૂછું ?

આયુષ્ય આનંદ છે કે રોદન ?

હુનિયા વસન્ત છે કે વિટબણા ?

(કાન્તિકુમારી પાસે અમૂંઝાય છે હાલિની વીળણીએ વિશ્વધારાએ
 જાણે આવે છે સ્વરથ થયે)

કાન્તિ ✓ શ્રી હરિ આનંદ છે, અમૃત છે,

હરિની લીલા થે આનંદ છે, અમૃત છે,

વિરહિણીને વિરહે આનંદ-હતુ છે

આ આસુ થે મહારે રસામૃત

વસન્તમીમાસકને વળનો પ્રથ પૂછું ત્યારે ?

વસન્તટહુકો કરે છે ત્હારે ત્હારે
કોયલ રહે છે કે આનન્દે છે ?

(લક્ષ્મીનારાયણી વીરમુદ્રા બખવાય છે; ગન મૂઝાય છે: કીકીઓ ચકાચા
માય છે, છલક મૈનના જાપ જાય છે.)

શિખરધટાઓમાંથી પાંખડી એવે ગાતી ગાતી ઉતરે છે.)

પાંખડી : કુકુમને, કુકુમને, કુકુમને,

કુકુમને પગલે આવજો !

ઓ અમ ધરના મીઠા મહેમાન !

કુકુમને પગલે આવજો !

(કિશોરો ને કુલદાની સાથે વાતો કરતી જોવી કુલદાબાબા ને આસમા
જાય છે.)

આજો અતિથિ અનનીતલ એક દેવ,

શોધ્યા લમી જનકુલો નિજ દેરી કાળે,

ના આખડી પરખી નેહનમેલ એની,

ના આદર્યો, ના અરચ્યો નરલોક એવો.

(સૂર્યદિગે નિહાળી રહીને)

પાખો પસાર, ઉડ, જા, નથી આહિ કાષ્ઠ,—

ભૂલ્યો, કુમાર ! ઉડી જા, નથી કાષ્ઠ, બાપુ !

સ્વર્ગે મદૈવ વસી દેવની દેવીઓ તો

ફૂલડાને, ફૂલડાને, ફૂલડાને,

ફૂલડાને, પગલે આવજો !

ઓ અમ જગના મોઘા મહેમાન !

ફૂલડાને પગલે આવજો !

પંડી પૂરશુ અધૂરા સન્માન

ફૂલડાને પગલે આવજો !

કાન્તિ : ફૂલની ફૂલેરીઓમાંથી દેવ આવશે ? પાંખડી !

પ્ર. ૫, પા. ૮૪

પાંખડી : 'કાન્તિબા ! દુનિયાં દેવોની છે.

રાજ : દુનિયાંનાં નન્દનવનોમાં

દેવો દેવીઓને શોધે છે,

ને દેવીઓ દેવોને શોધે છે:

ને બન્ને ચ પડયાં છે ભૂલાં.

આગળ ને આગળ ને આગળ ઉડતા

પરિમળ માર્ગ દાખવશે એમને.

કાન્તિ : બાકીઓમાં ભૂત દેખાય છે, પાંખડી !

પાંખડી : ભૂત કે ભૂતેશ્વર ? કાન્તિબા !

આબ્યાનાં એંધાણુ આબ્યાં-

આગમમા ભાખ્યાં છે એ.

કાન્તિ : તો સન્તાપ છે શાને ?

પાંખડી : વા વાત કરે છે-કહો તો કહું.

એક વર્ષની અવધ બાંધી છે ગુરુએ.

સંન્યાસના જાંચળાનો ઉમળકો હતો;

ગરૂડને ગિન્નાતો દીઠો સંસારકિશે;

મેઘગલીર ગુરુદેવે મત દીધું:

એક વર્ષ અદૃશ્ય રહી સંસાર જો;

પછી વરજે-સંસાર કે સંન્યાસને.

ચાર માસ બાકી છે મતના.

રાજ : તો કલ્યાણી ! જ્યમ ત્યમ કરી

કાઠ આ ચાર માસ

કવિકુલગુરુ કાલિદાસદીધી એ છે શીખ.

પાંખડી : પણ ચાર માસમાં તો ચાર જુગ વીતે.

કાન્તિ : પાંખડી ! ફૂલડાં ત્હને શી વાતો કહે છે ?

પાંખડી : ફૂલડાં પ્રભાતે કહે છે

એવું રહાંજે નથી કહેતાં.

કહે છે, વિશ્વવસન્ત આવે છે;

ને વસન્તરાણી ફૂલ જેવાં ફેરશે.

આજે ઉત્સવ ફૂલડોલનો.

(આખા ને કેસૂના વનમાથી ફૂલની ગેદો ઉછાગતી વસન્તસેના આવે છે. મુગટરથાને ફૂલમહેલી વસન્તકુમારી વિહસતી હોય)

આજે ઉત્સવ ફૂલડોલનો.

અનળ વરસે વસન્ત,

અનળ વરસે વસન્ત,

આજે ઉત્સવ ફૂલડોલનો.

ડાલે બરતી અનન્ત,

ડાલે બરતી અનન્ત,

આજે ઉત્સવ ફૂલડોલનો.

ફૂલડે પ્રકુલ ફૂલી વાલીની વેલીઓ;

કળી-કળીએ ડાળીઓ લયન્ત:

આજે ઉત્સવ ફૂલડોલનો.

અખિલ ગુલાલ-રંગ વિલસે વમન્તના,

વનવન કે હાસ્યમા હમન્ત:

આજે ઉત્સવ ફૂલડોલનો.

આલની અગાસીએ ઇગન્ત જો ! તુ ચન્દ્રમા,

ચન્દની શું કાઢથી રમન્ત.

આજે ઉત્સવ ફૂલડોલનો.

પ્ર. ૫, પા. ૮૮

કાન્તિ : હાઈ હું અહત કે હૃત
તુજ પ્રેમની પરાપૂજા વિશે,
પણ પાવન કરી, દેવપૂત !
સ્વીકારજે મુજ અર્ધને

પાંખડી : કાન્તિબા ! ભેગીઓ રેતાં હશે ?

રાજ : ભેગી કે ભેગણુ રહે નહીં;
ને રહે તો એ રહેને બ્રહ્માઠ ઇચ્છે.

કાન્તિ : છિછરનીરે ઉતર્યા માનસ માની હંમ;
ઝીંખ તપી, જળ ઝોમર્યા, યથા આશના ખસ.
સુના સરવરિયાપાળ—
સુના સરવરિયાપાળ આશાને અમૃત કેા સીંચશે ?
સુના મરવરિયાપાળ—
સુના મરવરિયાપાળ હંમયાને મોતી કેા નીરશે ?
વગડે વસે વરરાયા, હો !
બે ૫ હઠિ દદમ્બ કેરી છાયા,

વરરાય ! વગડેથી પધારો.

સરોવરજળમાંથી, ઓ જળદેવી !

મહારો જીવનનાથ આપ.

—અરેરે ! કેણુ અર્પશે એ ઉરદેવ ?

જીવનની દિશાઓ સૂની છે મહારે.

મમદા : પે-એલા વેલપડદાઓની પાછળ

વસન્ત : ભાભી ! ત્હાં તો છે કૌવચનાં વન
કાન્તિ : ભાભી ! એ નથી મ્હારો દેશ.

હોલ હું અહત કે હત
ગુજ જગસોહામણ સ્નેહયત્રમાં,
પણ આવી મળજે, અવધૂત !
અવધો તપની ઉતર્યે

સૂના મરવરિયાપાળ—

સૂના સરવરિયાપાળ હસલાને મોતી કા નીરશે ?

૧ નમો સુન્દરી કાન્તિકુમારીને વિષાસકુળેને માર્ગે લેઈ જાય છે. સૂની
પાળને સૂને આરે સાન્નિધ્યતેજમા રમતા ચન્દ્રદેવ જેવા ઈન્દુકુમાર ઉતરે છે.)

ઈન્દુ : (દિશાઓમા કાન માડીને)

મ્હારી બંસીનો પડધો સાંભળું છું ?

કે દિશાઓમાંથી ભણકારા બોલે છે ?

(રાઠ સકેલી, નાવટું પાળે બાધો, રામરામાકાર સમી કુજના પલ્લવ-
મ્મટોમા જાય છે—સમાય છે. આનન્દસરોવરની પાળે સૌન્દર્ય ને આનન્દની
સન્ધિકા રહે છે.

આયે-આયેની દૂધપાળેથી બધું નિહાળતી, અડધું સમજતી—અડધું ન
રેહમજતી પાખડી દૂધછાબ પછાડતી સૂનકારમા અન્તર્ધાન થાય છે.)

પ્રવેશ ૬ છો; વમળોને આરે

મધ્યાહ્ને સૂર્યગ્રહણ

(સાગરતીરે સિવાસ્યભો ને ખડખડો પડેલા છે એ ગુફાધુમ્મટોમાં મશ્વિમડિત નાગરાજ નેવા ફેનિલ ઉઠાવતે સાગર ધૂમડીઓ ખાય છે, ને જાને છે યુગયુગથી વિરતરગો આવીને ત્હા પડાય છે, બાગે છે, બોક્ષે છે. બોસરતા ભોલ અધિકકા ધૂધવે છે એટ હજી મડાણો ન છે, ઉછળાઈ આયરથા નથી. વમળો સાગરમાં વહે છે,

અન્તરિક્ષમાં મધ્યાહ્ન છે, આકાશમાં મધ્યાહ્નનું ખમાસ ગ્રહણ છે સવિતાદેવ સન્મુખે સ્વન્દ્રશને પડેલ પાથર્યો છે. પૃથ્વી વન ને સાગર ઉપર વિદ્યવિદ્યવર્ણી પડછાયાઓની છાયાઓ રમે છે. એ છાયાહિન્ડોળે નવર રૂલે છે.

૪ પાણી ઉડા ને વમળો વેગવન્તા છે. ક્ષિતિનદરેતો કાળજકાળો ગ્રેય આબમાં ગોરજાણો છે. આભસિખરે મહડતા એના થેરા રંગો સાગર ગોમાં ટોળાય છે.

પાસે દૂરમીન પડેલ છે એમાં નિરખી નિરખી લવગલીર એ વિશ્વવીલા સાગરકાઠે યથદેવો ચીતરે છે તે બદરાજ સુધારે છે. ત્હા અ પાની એ પાદડીઓ સમી પ્રમદાસુન્દરી ને કાન્તિપ્રમારી વસન્તવરને આવે છે.

આકાશમાં મધ્યાહ્ને અમાવાસ્યાના બોળા ધૂમડીઓ ખાય છે.)

ભટ્ટરાજ : આવો, ખમાસ ગ્રહણ છે આજ.

પ્રમદા : ત્હારે તો સવિતાદેવ હોલવાઇ જશે !

રાજ : ખમાસ ગ્રહણની તિથિએ પણ

સૂર્યદેવ હોલવાતો નથી.

કાન્તિ : પડછાયા ! પડછાયા ! ને પડછાયા

પડછાયાપૂજથી તો પત્થરપૂજ સારી.

(કિતિગના ઘડતા પાશવ સરિખટ્ટો વાદળછાયા, મેઘની પાખ જેવી,
આવીને ભય છે.)

યશદેવી : ને પાછળ છે વાદળના પડદા.

રાજ : ચન્દ્ર દાખવે છે ચૂડેલનો વાંસો.

ચન્દ્રનીની અમૃતવણી નહિ,

અન્ધકારની ઝોઢણી ઝોઢી છે.

ચીતરો તો છે એવું ચીતરો.

કાન્તિ : છાંયે એટલે મળકનું ડુગડુગિયું ને ?

તહમ્મે તો એવું જ બોલશે. ભવ રે !

અમદા : આબ્યાં છો ચન્દ્રદાખ્યા પડદા ગ્રીષ્મવા,

ને અવખોડો છો વિશ્વપડદાઓને !

વાહ રે ! વૈખરીના વિલાસી !

તેજના મેઘના કે અન્ધકારના

પડદાઓ એટલે પૃથ્વીનાં પરીધાન :

ઠાંકે ય તે, ને સોહાવે ય તે

રાજ : પૃથ્વીની સાડીઓ છે વસન્તવાડીઓ;

ને પૃથ્વીના પડદા હોય વસન્તવણી.

પૃથ્વી તો ખેરે છે વસન્તના વાઘા.

ઠાલે વસન્તમન્દિરે છે પ્રતિષ્ઠાપર્વ—

અમદા : પકડાયાં તો કહે પ્રણામ છે.

—પણ કેવાંક પકડી પાડયાં ?

ઘણાં ય નાઠાં'તાં એકલકાં

જગતનું મહાનાટક જોવાને કાજ.

પ્ર. ૬. પા. ૬૨

લયંકર છે ગેળના ખેલાતા ખેલ.
દૂરળીનમાં જોઈ દાખવો.

(પ્રમદાસુન્દરી દૂરળીનમાંથી જામણ સૂર્યમહલ નિહાળે છે.)

યશદેવી : ખરેખાત ! દુનિયાં આજ લયંકર છે.
આવો મેલો નથી દીઠો કદી ચે
અમૃતપુરનો સાગરઆરો.

પ્રમદા : (દૂરળીનમાંથી દુનિયામાં આવીને)

કેવું સુન્દર છે બધું !
પેલુ મન્ત્રોચ્ચારમાં કહે છે ને
કે તું પૃથ્વી ને હું આકાશઃ
એવું છે બધું સુન્દર.

યશદેવી : પણ કાન્તિબા ! ચન્દ્રદેવ અત્યારે ત્હમને
ચન્દનીથી વધાવીને ગયો કે શું ?
દેહચન્દની એવી ઉઘડી છે ત્હમારી.

પ્રમદા : સૌન્દર્યનાં ફિરણો સૌ
કાન્તિબામાં સમાયાં લાસે છે.

રાજ : સુન્દરી બધું સુન્દર દેખે.
સુન્દર નથી; લબ્ય છે આ દર્શન.

કાન્તિ : ને ત્રણટો બધું લબ્ય લાગે.

જગત જાણે ફૂળી જશે કે શું ? .

રાજ : (હસતાં હસતાં)

પ્રલયની તિથિ આજે છે ?

કાન્તિ : (કાંઈ અગમ્યને જોતી ગંભીર મુદ્રાએ)

અંધારાત પ્રલયના વાય છે,

ને મેઘ પ્રલયના પથરાય છે.

અન્દ્રે સૂરજને જાણે હોલંચે !

મધ્યાહ્ને જાણે સન્ધ્યા પડી.

(અન્તરિક્ષ આછેરું ગડગડે છે.)

રાજ : ભયંકરતાની ઘેરમાં ધૂમે,

ને મહાભય વચ્ચે અનલો ઉલે,

એ મુભટોનો સેનાપતિ.

કાન્તિકુમારી ને યશદેવી તો છે

વસન્તસેનાની સેનાધિપતિણીઓ.

પ્રમદા : જતી વસન્તની છાયાઓએ જાણે

અમૃતપુરને આંગણે રંધેળી પૂરી.

અન્તરિક્ષે જાણે હેયાગુફા ઉઘાડી,

ને ઢોળાય છે અદ્વયના હેયારંગો.

(અન્તરિક્ષનું દૈત્ય ઢોળાણ દોય કે પ્રમદાસુન્દરીના બોલને પડેલા

ચોરમતો દોય એવો અન્તરિક્ષનો દૈયાદુકાર જાણે)

મ્હોરી-મ્હોરી આંબલિયા ફેરી ડાળ રે !

એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !

કાન્તિ : પધારી એ જગતચેતના :

જાણે કાળખંસરીના બોલ !

પ્ર. ૬, પા. ૯૪

‘ઝીલે’ નીરે સારસ સરોવરપાળ રે !

એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !

યશદેવી : (મુખના મરઝાડા કાઢી ને નેણના નાચ નચાવતી)

રાજ ! સાંભળ્યું કે ?

ત્હમ્હારી ઋતુ બેઠી.

(દોઢક જેવી પ્રેમમન્દ્ર દિશાઓ બોલે છે.)

રાજ : પ્રારબ્ધના પડછન્દા પડ્યા.

સખીને સંભળાવો વસન્તનાં સ્તોત્રો.

કહો : સુન્દરીને માડવે પુરુષ પધારે છે,

આયુધ્યની એ ઋતુ બેઠી.

અમદા : આજ તો ઉતરે છે એ ઋતુ.

રાજ : ના, ના. ઝીલે એને થીત્રે વસન્ત છે.

(સહિષ્ણના બોલ સખી ગીતચબ્દ સમીપે આવે ॥)

તુજે-તુંજે વાધા સગ્યા નવરત રે !

એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !

ચન્દ્ર હસી અજવાળે રજનીના અગ રે !

એ રત આવી, ને રાજ ! આવજો !

(સાગરના જળકુડમા આવે કટલાક ટીંટોડી બોલે છે)

અમદા : પુરુષની વાડીએ સુન્દરી પધારે

ત્હારે પગલે પગલે પુષ્પો ઉઘડે

રાજ ! કેટલાં ફૂલડા ઉઘડ્યા તમ ચેર ?

(આકાશમાધી અમૃતના જે જાડા વરસે છે. ઘટને આંગળે પીંખીને
ટુકડા બાય છે.)

તેજ મધુર વરસે, ને વિશ્વ મંછી ન્હાય રે !

એ રત આવી, ને રાજ ! આવત્તે !

(વનરયામ એકપડદો લીધતા જે બગલા અન્તરિક્ષમા હડતા નય છે.)

પ્રમદા : મધ્યાહ્ને મધુરો છે આજ.

યશદેવી : ઢાંગીલી છે આ મધુરપ;

આપેલી, ઉપટતી, સ્પષ્ટસંશુર.

આપ ઉતરશે કે મધુરપ આયમશે.

હીસો પેસો વનનો મડપ ઝોલા ખાય રે !

એ રત આવી, ને રાજ ! આવત્તે !

રાજ : અન્ધકારની ઠાળીઓ, ને પડછાયાની ઝાડીઓ,

ને પરચોટાનાં ઝુઠ ઝોલે ચડડયાં છે આજ;

જાણે પૃથ્વીની પાશવતા ઝોલે ચડડી !

(કાન્તિકુમારી સાગરપાળ લાણી નય છે; જળમૃડોના ઉછળાટની પાર
નિહાળતી ઉભે છે. પાંખડી દ્રષ્ટિઆસમા આવે છે.)

ઉભી ઉભી નિરખુ છુ વાટ, અસંગેસ રે !

એ રત આવી, ને રાજ ! આવત્તે !

પ્રમદા : એ ઉભાં વાટ જોતાં, પહોં, સાગરતીરે.

છાંદગીસર વાટ જ જોશે કે શુ ?

પાંખડી : ફલડેથી લૂમી-ઝૂમી મ્હારી વેલ રે !

ફલડેથી લૂમી-ઝૂમી મ્હારી વેલ રે !

એ રત આવી, ને રાજ ! આવત્તે !

(પાદળીઓના ણલવછેડલે રજતકોર ગૂંચાય છે.)

પ્રમદા : (સ્વપ્ન) કાન્તિબાને અંગોઅંગ જાણે

ફૂલની મંજરીઓ મ્હોરી !

મહેને-સીને ચે મોહ થાય છે એના રૂપના.

જાણે મૂર્તિમન્ત વસન્ત ઉભી !

કાલે વસન્તમન્દિરે ત્હમને પધરાવિયે તો ?

રાજ : પાંખડી ! આવું આવું ગાતાં

ફૂલડાં શીખવે છે કે પંખિડાં ?

પાંખડી : ફૂલડાં બોલે એ પાંખડી ગાય.

હયો, ફૂલ લેશો ?-ફૂલ પરખનાં ફૂલ.

(ફૂલપરખની બાળા સહુને ફૂલ બહેંચે છે, ફૂલડે વધાવે છે.

મસ્તીખોરા મહેરામણને જોઈ જોઈ ને યાકેલી કાન્તિકુમારી અલસમન-
નાની ચતિએ ડોહતી સખીમહળમા પાછી આવે છે.)

અમદા : શું જોઈ આવ્યાં જલધિના મહેલોમાં !

પાણીના પગથારે ભાગ્ય વાંચ્યાં ?

એની કાંઈકે મસ્તી જગી હૈયામાં ?

કાન્તિ : તું છે લાલી ! સદાયની મસ્તીખોરણ.

ગામમા ગમતું નથી, સીમમાં ગોઠતું નથી.

૧૬/ ગમતું ઘડાવી થી લાલી !

અમદા : ચાંદાને કહો ને સૂરજને કહો,

ગમતું ઘડાવી દેશે.

કાન્તિ : ચાંદો ને સૂરજ મ્હો સન્તાડી બેઠા છે.

ગન્નેના ગ્રહણ થયા છે આજ.

પૃથ્વીને પડછાયા પહેરાવ્યા.

અમદા : ત્હમારે તો એવું નથી થવાનું ને ?

૧૭/ રૂપન્મોહ તો સૂર્યન્મોહ સમોવડ છે.

(વાદળોનો કાગો પડછાયા આવી, પથરાઈ, ઢી નય છે.)

પાંખડી : બોલશે મા એવું;

પ્રકૃતિ પડઘા ઝીલશે.

રાજ : જગતના ઘૂઘટ તો જૂવો આ; .
 બાણે રતનજ્યોતના આછાબા ઢાળ્યા !
 આજની વૈભવલક્ષ્મી ઝોર છે.
 માથે ગ્રહલુના ચન્દરવા,
 ક્ષિતિજે મેઘની ઝાલરો,
 સન્મુખ સાગરનો ગાલીઓ;
 કૃષ્ણ ભગવાનનો રંગ
 ઢાળાણો પૃથ્વીમાં બાણે !
 -કુરુક્ષેત્રના કાલોસ્મિનો
 રુદ્રરૂપે પૃથ્વી ભોગણી નાથે છે.
 ગગનધુમ્મગટમાં અજવાળા સન્તાણાં છે.
 યશ ! જવલ્લે જામે છે આવા ભોગ.
 ફલકે ઝીલી એ ભવની ભયાનકતા ?
 દાડો તૂટ્યો આજ;
 સરિતા સાગરમાં વહશે.

(યશદેવી ફલક સકેલવા માટે છે. પુનરાવર્તકની વાદળીઓ આભમાં
 વસવાય છે)

યશદેવી : એક ભોગી હતા
 દાડો તૂટતો ભોવા સાગરે જતા,
 સરિતાને સાગરમાં ઢાળાતી નિરખી આનન્દતા.

રાજ : એ તો પરદમ્પતીના આલિંગન;
 પરમ પ્રણયારી જાણે, ઠાં બ્યલિયારી.
 -રેખાઓ ઝીલી હોય તો જઇએ.

યશદેવી : જઇએ.

પ્ર. ૬, પા. ૯૮

અમદા : દંમ-દુમ, દમ-દુમ;

વર બોલે દમ,

તો વહુ બોલે દુમ.

બેલડીએ બાધેલાને આત્મવિકાસ શા ?

લગ્ન એટલે શુ Three-legged race ?

રાજ : ના; ત્યારે તો લગ્ન એટલે

શતપાયાળો કાનખભૂરો !

અમદા : જાવ, જમણાની પાછળ

હાંખો પાથ આશ્યો જાણે !

રાજ : કેના કેના પાવલિયા

બે ફિરો ચાલતા દીકા ?

કે કમ્પતી બે ફિરો ચાલે દુનિયાપન્થે ?

દૂરળીન રાખો; દુનિયાં દેખજો મહીથી.

(વિશ્વલોકાનુ મહાનાટક અવસોક્તા અવસોક્તા યસદેવી ને ભકુરાજ
નમ છે, દુનિયાં જોવા દૂરળીન પાછળ સોપવા નમ છે.)

કાન્તિ : રાજકમ્પતી ગયા, ભાણી !

મહેને યે જવા દે ને ?

અમદા : પડછાયાથી ખડી ગયાં ?

સ્વાગ તો સિદ્ધજીના સજો છે !

વિલાસકુળેની આખી તો કરે,

નવયુગમા નવી માણી છે અમે.

નિર્જન્મ સ્વતન્ત્રતાની જાણે વાડીઓ.

કાન્તિ : ભાણીની વિલાસકુળેને

ભાણ તો કહે છે 'કૌવચના વન'.

—એના વિનાનું ભર્યું જગત સૂનું છે મહારે,
કહારેક આવશે એ? ભાણી!

આભ ભેતાં ભેતાં આંખો ચે સૂણ આવી.

પ્રમદા : કોણ કહ્યારે આવશે? કાન્તિજ્ઞેન !

કાન્તિ : જાણુતલ પૂછ છે કે અજાણુતલ? ભાણી !

પાંખડી : હમે અજાણ્યાં અમે જાણિયે રે. (પ્રાચીન)

(માતી ને નખરા કરતી નાચે છે.)

પ્રમદા : એને ન આવશે પૃથ્વી પુરુષસૂની થશે?

પરણોને આ પ્રાર્થતાને.

કાન્તિ : હા, ભાણી! હા;

આતમદેવ નહિ આવે તો

પૃથ્વી પુરુષસૂની રહેશે.

પ્રત્યેક સુન્દરીને એક છે પુરુષોત્તમ;

ને પ્રત્યેક પુરુષ કાળે એક છે

આતમરાણી સરજેલી સરજનહારે.

—ને આ તો છે માંસાહારી;

નાંખજે મહારા માંસનો હગલો એને.

પાંખડી : કાન્તિબા ! કેની પૂછો છો જાળ ?

અમૃતપુરના અતિથિદેવની ?

કાન્તિ : મહારા આતમના અતિથિની.

પાંખડી : ફૂલપરજે નવતરને નિરખો છો કોઈ ?

કાન્તિ : પરખનાં પાણી તો પન્થીનો મેજો;

આવે, આવે, ને સહુ ઉડી જાય.

પ્રમદા : પન્થીમેજે જીવનપન્થી ચે સાંપડે.

પ્ર. ૬, પા. ૧૦૦

પાંખડી : હંસવણી વસપરિધાન,
ને મીઠે નેગિયાનું છોગલું;
નેણુલે ન્હાળ્યા છે એમને ?
નણે સૂરજદેવ પૃથ્વીમાં ઉતયા.

(વીજળી વિદ્યને કાષ્ઠ અજવાળે છે.)

કાન્તિ : એમને તો અમૃતપુરની આંખડીઓ
અમીથી વધાવે છે.

એ જ ને એ ?—નહીં હોય.

ફલપરબેથી રોજ ફૂલ લઈ જાય છે;
નણે લોંચપડયા કિરણ વીણ્યાં !

અમદા : કાન્તિજાને દર્શને આવે છે એ—
ફૂલ લેવાનું તો મિષ છે.

કાન્તિ : તો શાપ ઉતર્યો જોખનો,
ને દ્રષ્ટિનાં દેવત ફૂટયાં.

આબ્યાને આંખે ન જોળખ્યો.

આત્મા ભૂલ્યો આતમની જોળખાણ.

ન-ન જોળખ્યો મહેં

પ્રિયને મહારી ફૂલપરબે.

(મિષપરબમાંથી અમીના એ છાટાણુ સરવડુ વરસી જાય છે.)

આખને મેલ રહડયા પૃથ્વીના.

—પણ ઇન્દુ ઉરનો કુબેર ભંડારી હતો.

ઇન્દુ હતો મહારો આત્માનો અમીર.

પાંખડી : પરલક્ષ્મીને માણનારા નથી આ.

આત્મા છે એમનો આલઉદાર.

હમણાં નેગનાં અમૃત પીએ છે.

કાન્તિ : સિદ્ધાર્થ કુમારે પીધું'તું સ્તો,
 રાજકુમારે ભરી-ધને પીધું'તું ભોગીનું ખંખર.
 -હા ! જોળખ્યો એ તહિ
 આત્માના અતિથિને નયનઘાટે.
 એ તો દેવ છે-દેવ ધરતીખોળે.
 આનન્દ ભગત એમને દેવ કહે છે.

ખાંખડી : એ-એ જ એ;
 જાણે મ્હોરેલો પારીજાતકનો છોડ.

કાન્તિ : આવો, આવો, અતિથિદેવ !
 આંખડીની અટારીએ પધારો.
 આંધીનાં અન્ધારાં ઉતર્યા મ્હારાં.
 જગતમાં જધને દૂંડું એ પ્રેમભોગીને.
 -આવો, કે આયુધ્યની અમૂંઝણો ઉતરે.

અતિથિદેવ ! આવો, ઉઘાડાં છે દ્વાર આજ.

મંદિર અમારાં આ રનેહસુહાવેશ;
 આવીને કાંઈ પાવન કરો, મહારાજ !
 અતિથિદેવ !

પ્રેમજળે ઝીલે સુગળ સફળ આ;
 જૂવો ને જૂવો, જૂવો, જૂવે જગરાજ,
 અતિથિદેવ !

ઢંપાકટારી ભરી પાણે ને પાણે;
 રમિકે દાજ વરસે જગે રસરાજ :
 અતિથિદેવ !

(સાવના પૂપચાઝ ગીતમાં સજ્જ પૂરે છે.)

પ્ર. ૬, પા. ૧૦૪

પ્રમદા : હમે તો ઘરડાં જેવું બોલો છો.

સત્તાતંત્રી થાંવ, સનાતની.

કાન્તિ : સૂર્યે સનાતન, ને ચન્દ્રે સનાતન મહારા;
યુગયુગથી અજવાળાં આપે છે જગતને.

આજને પ્રશ્ન પૂછો કે

નવા સૂરજ ઠેટલા સગ્ગયા ?

સુધારકો સનાતનીઓને ઉપહાસે

એવા છે જગતના ઇતિહાસ ?

કોઈયે અંપ્રદાયમાં કેધોલીકામાં હતાં

એથી પ્રોટેસ્ટન્ટોમાં લગ્ન ઉંચે પાટલે છે ?

પાંખડી : કાન્તિબા ! કોણ જગતસોહામણ ?

-ભદ્રભદ્રો ? કે ચાર્વાકો ?

પ્રમદા : આજ તો વીજળીનો યુગ છે-વીજળીનો.

સૂર્યનો યુગ તો વેદવારે આચર્યો.

પાંખડી : જો જો, અહતાં બાળે નહિ હો !

કાન્તિ : જગતે અધારાં ઉતરે, અહો જોગી રે !

સતી-સતી સંસારની પાળ, અમર ! ઉરજોગી રે !

ઉચરું છું ઉરના ઝોરતા, અહો જોગી રે !

મુજને મહેલી અન્તરિયાળ, અમર ! ઉરજોગી રે !

પ્રણિપતો ઠરે છું, વિશ્વસત્ત્વો !

સુણજો મહારા આત્માની આરત,

ને ઠહેજો મહારા રનેહજોગીને.

સંસાર તો નિષ્કુર નીવડ્યો;

પ્રણયી યે પરહરશે મહને ?

પાંખડી : નિત્યનિત્યે દર્શને આવે છે

એને માથે પરહર્યાના આળ ?

કાન્તિ : ઉર આઘાં એ ઠનેનાં યે આઘા.

(સાગરરૂપવટો દસ ગજો પૂપવે છે.)

પડિયા અનન્તના અન્તરા, અહો જોગી રે !

વચ્ચે ઉતરિયા આઘાર, અમર ! ઉરજોગી રે !

ફૂટી પજો પેતો સૂર્ય, જો ! અહો જોગી રે !

એવી જાગી મારી મ આસ, અમર ! ઉરજોગી રે !

અમદા : પેલી અમારી વિલાસકુંજો.

મંહી વિલાસપગલીઓ પાડ્યો ?

આજ તો લઈ-ઈ જ જવા છે.

કાન્તિ : આત્માના અતિથિ ત્હા મળશે ?

અમદા : આતમના નહિ જડે તો ત્હા

દેહના અતિથિ શિલાઓમાં સાંપડ્યો.

કાન્તિ : લાણી ! હું દેહભૂખી નથી,

હું આતમભૂખી છું.

મહે નથી દીઠો એ મારગ, લાણી !

વાળે ઉરની વાસળો, અહો જોગી રે !

તુ છે નિતનો દૂર-અદૂર અમર ! ઉરજોગી રે !

(નેત્રપદ્મવી સમો વીજળીઓનો પલ્લપલાટ થાય)

પાંખડી : કાન્તિબા ! આસને નહોતરો છે ?

કાન્તિ : ના, આસ નીચો છે મ્હારે

વીજળીની હસલી પલાણી

આસઝોળગતા દેવને નોતર છુ.

અમદા નિરખી નહિ વીજળી નેત્રપદ્મવી પેલી !

હીઠા નહિ નયનોના રસનહોતરા સન્મુખના ?

(દેવના કુદુશી ગાને એવી પાખડી ગાને)

પાંખડી : નેણુકટારીથી મા રમશો, અમદા લાલી !

કંઈ-કંઈના કાળજ કપાયા છે એથી

મા રમશો, મા રમશો, મા રમશો,

કારખી એ કટાર

દંયાના બેથુ બેરો,

રનેહીના નેણુ જોરો,

ફલડામા બરગે અહો ! શોષિતના સભાર

એ કટાર

મા રમશો, મા અડશો, મા સજશો,

ડખીલી એ કટાર

અપસરાઓનાં નયનસર ગૂંથી

તીરછી પડી છે એ કટારોની કગાર

(લાચકર વીજળીઓ હમકે છે, મેઘ પાતો કુદકટારે)

આત્મહારને ખંડિત કરો,

મુગરોને ઉડે છે આટલી એ કટાર.

મા રમશે, મા રમશે, મા રમશે,
કારમી એ કટાર.

નેણલાંની કટાર નિર્મળી ક્રોધ હોય.

પ્રમદા : જા, જા, ચખાવલી !

બહુબોલકી થઈ છે-ભણી;

જાણે આમોદાન બોલ્યું !

પાંખડી : આ ચાલી, પ્રમદાબા !

દેવના આશ્રમે દાનવવાતાં ન હોય.

મ્હને ઉગારી'તી અંહીથી બાળા જોગીએ.

જીવાળી શાં જતન કરજો કાન્તિબાનાં.

પ્રમદા : નિર્જન્ધ સ્વતન્ત્રતા અમારાં જતન કરશે.

(કૂંદગાબમાના કૂંદગ દોળી નાખીને પાંખડી સાગરતટમા જાય છે.
સાગરતટમા ગર્જના કરતા ધૂમાધૂમે મ્હડે છે)

કાન્તિ : ભાભી ! આત્માનો દીવડો સંકેદ છું;

પણ સોહાગણની શગ સળગી ગઈ.

ધડી ધડી દીવડો સંકેદતી, અહો જોગી રે !

મ્હારી ખૂટે ન માઝમ રાત, અમર ! ઉરજોગી રે !

પ્રેમપરખે લઈ આવજો, અહો જોગી રે !

ત્હારી જોગી-જતીની જમાત, અમર ! ઉરજોગી રે !

ત્હારી જોગી-જતીની જમાત—

(ધૂંચળામોહાગી કેસાવલિ સમે મેઘાડ'બર ગોર'ભાય છે.)

પ્રમદા : કાન્તિબા ! જૂવો વિલાસકુજોમાં;

બે મણિઓ ઝળકે છે ત્હાં.

કાન્તિ : ક્યાં ?-હા; એ તો છે વાઘની આંખો;

માંસભૂખી ને અંગારાઝરતી.

પ્રેમપ્રિણીના મારગ નથી એ

મ્હારો મારગ છે શિખરનો.

પ્રમદા . હ્યો, નિરખો દૂરબીનમાથી.

અડધેરોઠ સૂર્ય ઉજળો છે

ને અડધેરોઠ છે અન્ધારો.

(કાન્તિકુમારીને દૂરબીન આપે છે દૂરબીનમાથી અનિમિષ નેને
કાન્તિકુમારી વિશ્વમંડળને નિરખી પણ અમૃતપુરની શિખરશાહીઓમાની
આતમશુદ્ધિ શ્રેષ્ઠશિખરોને રોધે છે અન્તરિક્ષમા આધી રહી છે)

કાન્તિ મેઘની અન્ધારી ઝાલરો લટકે છે,

દૂરબીન દેખતું નથી એ વીંધીને

ધડીક હું ઘેલી થઈ છું, ભાલી !

There is a shadow on my soul

Am out of tune with the Universe

I feel as if I were

Dancing on volcanoes

-લહારો દૂરબીને મહામહાના,

-લક્ષ્મણન્યૂકેના જેવા

મ્હને તો એક નિરખાયું

ને પહોં, પેલું જોગિયાનું ઊગડું

નીચે નહીં, ઉચે, શિખરમાર્ગે,

ત્યાં છે મ્હારો પ્રેમદેવ ને પ્રેમકેરી

કતારે છે. હવામાથી બાણ વાગ્યા સમુ કાન્તિકુમારીને ત્યાં થાય છે. કુમારી પાછી વળે છે, પગલુંક પાછું ભરે છે. એવે, જ્યાંડાં નજીકે બાગી પડત હોય એવો, એક કાટંગ થાય છે, વીજળી પડે છે, સમસ્ત વિશ્વના વિધ વરસે છે.

મહેલાતક આ મોળ એ પછડાઈ જાય છે, મેઘાડબરનો ઘટાટાપ ફાટે છે, વિશ્વરિખરે અગ્રાસમહલુ ઝૂંમી રહે છે.

પખિણીની પાખે હડતી સાગરતટમાથી પાખડી આવે છે ધૂમવાદળ રોડા ડગમગતો, કાજળકાળો, વજ્રછાટ સમો એક પડછાયો ઝુડમા નય છે. નજીકે ભૂતાવળનો મહારાજ ચાલ્યો !)

પાંખડી : ધાવ રે ! પુણ્યના પાણીએ.

વીજળી પડી, પાખો જળી ગઈ.

(જલાવાત એ વિશ્વેશ્વર ઝીલતો ને સાગરમા ઢાળતો અમૃતપુર ત્યાંધારે ધરીક પ્રલયમેધમા ઘેરાલુ પડલુ ભાસલું)

પ્રવેશ ૭ મે; ઓંકારનાથને વસન્તમન્દિરે

(ભગવાનટેકરી આજ હિયોળા ખાથ છે.

સાલોવાહનની રાકવર્તી નિધિ આજ લગી છે, આજ ચૈત્રી પડેલો છે. વસન્તમન્દિરે ઓંકારનાથની આજ પ્રાણપ્રતિષ્ઠા છે. અમૃતપુર જોયે સ્થડ્યું છે, ભગવાનટેકરીને જોલે સ્થડાવો છે.

મારમે પરમે જોડી છે—પાણીની પરમે, બીવીપત્રોની પરમે, દૂધપરમે. ચોકમા બજનમડળીએ જોડી છે. બ્રાહ્મણે બ્રહ્મનપ નયે છે, ભોગીઓના ન્યૂય ભોગની ફેરમે લજાળતા ધમે જ સસારની ખાખ શિળેલા ખાખીએ, હરિતટોળા સમા, ભરમરેણું જીજાળે છે.)

ખાંખડી - મન્દિર ઘો, દેવ ! મન્દિર ઘો,
ખાલસંઘ . મન્દિર ઘો, દેવ ! મન્દિર ઘો

(ખાખડીને પગરે પગરે ચાલનો દેવના આશ્રમનો ખાલસંઘ ભગવાન ટેકરીએ સ્થડે છે વસન્તમન્દિરના ચોકમાયા ખાખડીની ગીતધારા ચોકસખને વધાવે છે.)

જાણે સૂરજ ફૂલડે ઉગ્યો !
 ન હન્યતે હન્યમાને શરીરે;
 દેવ ! વાંચ્યુ પગથારમૂળમાં ?
 શું એ ? દેવ ! શું હશે એ ?
 પુણ્ય, મન્દિર, ધર્મ, સંસાર,
 આત્મા, કે પરમાત્મા ?
 તો શરીર સરજો છો શાને ?

યશદેવી : અધૂરું એ અન્ધારાનુ.

એવું અધૂરું લોકે શાને લખતા હશે ?

દેવ : અધ્યાહાર પૂરતા પૂરનારને પારખવાને.

રાજ : એ તો છે જગત્પ્રતિહાસ કે

મૂર્તિઓ નન્દ્યે મૂર્તિપૂજા મરતી નથી.

(વાતો કરતા સહુ મન્દિરદ્વારના પગથિયા ચડે છે.)

યશદેવી : વસન્ત ! મુખદ્વારનો મુદ્રાલેખ વાંચ્યો ?

ઋતુનાં કુસુમાકર..

આયુધ્યની ઋતુ વસન્ત છે.

(સહુ મન્દિરદ્વારમાં પ્રવેશે છે.)

મન્દિરનો ચોક

(કદળીરથ ભોમ, આરમરથ ભોમ, આસોપાલવના તોરણોમા, ફૂલમ-
 ડળીમા ગાતી ગાતી પાંખડી ધૂમિ છે, ફૂલપરગના ફૂલડા બેંચે છે,)

પાંખડી . ઉધ્યાના અરુણદામા, હો દેવ ! મન્દિર છો,

જગતના યાકના વિસામા, હો દેવ ! મન્દિર છો.

(પ્રમદામુન્દરી ને કવચન ટહેલતા ટહેલતા આવે છે.)

વસન્ત : આવવું, ને લાલી આમ ન હોય.

જાવ, દર્શન કરી આવો.

મ. ૭, પા. ૧૧૪

પ્રમદા : શું ? પત્થરની પૂજા ?

વસન્ત : ના, ઔર્ધ્વારનાથની પૂજા.

ઠંડારેઠ ઠંડારેઠ પત્થરે ફૂલઠે ઠાળે છે.

પત્થરમાં પ્રભુ નથી દીઠા ?

યશદેવી : ભાભી ! કમળવેલની પાંદડી

કાને ખેરી છે કે શું ?

સુખ તો જાણે આઠમનો ચન્દ્રમા !

ભટ્ટી શોભે છે એ મેઘપગલી.

કાંચન : (દસતા દસતા) એ તો કાળા ઢાંડ નીકળ્યા છે.

પ્રમદા : ના, ના કાલે વીજળી પડી તે

કાન્તિબા કજળ્યાં ને હું સ્કોરાઈ.

એક ગાલ કાળો થયો.

તેનો શામળો પડછાયો.

વસન્ત : સાંભળ્યું ભાભી ! એ.

અમૃતપુરે દેવઠોપ ઉતયો.

પ્રમદા : કાન્તિબા તરસ્યાં હતાં;

ને જે તો પરિતપ્યા એમને.

આજનું નારીજગત તરમે મળે છે.

કાંચન : પ્રમદાબા કદરૂપાં થયા.

લોકવાયકા કહે છે કે

વિલાસક્રુજે જાય તે કદરૂપાં થાય;

એમને કીવચ વળગે.

યશદેવી : કાન્તિબાને ભેળને જ આવ્યાં અમે

ટેહજોત એની એ જ સગમગે છે.

મનોમૂર્છામાં છે હજી.

પણ એ તો છે અમરવેલડી.

એનાં પુણ્ય પાપને જીતશે.

કાંચન : જાણે પૂર્ણિમાની ચન્દની ઢાળાઈ ગઈ,

જાણે અમૃતપુરની આલા આથમી.

વસન્ત : કાલ ઉગશે ને ઉઠશે મૂર્છામાથી.

અમૃતને તે મૃત્યુ શા ?

પૃથ્વીમાંથી સૌન્દર્ય આથમે

તો કાન્તિબા આથમે.

કાન્તિ તો અમર છે મૃત્યુલોકમા.

યશદેવી : રાજ ! આનન્દ ભગતે તો જાણે

હરિના કૃવારા ઉડાવ્યા, હો !

કબીર નાનક રામદાસ સૂરદાસ

નરસિંહ મીરાં ગૌરાંગ તુલસીદાસનું

પ્રેમભક્તિનું આંખાવાડિયું જાણે માંડયું,

ને મહીં મોરલા બોલાવ્યા.

વસન્ત : (એક ગોખ દાખવીને)

રાજ ! આ કઈ પ્રેમમૂર્તિઓ ?

રાજ : એ નવપંચાયતન મૂર્તિ.

એ છે શીલચંદાચારના સ્થલા;

એક છે આર્દ્રહૃદય માનવબન્ધુ;

ને એક છે વિશ્વઉદાર પ્રાણીબાન્ધવ;

ને કુળકુળના કુળદેવતા,

ગૃહસ્થાશ્રમના મુગટમણિ

મધ્યે છે દામ્પત્યનાથ દેવદમ્પતી.

પ્ર. ૭, પા. ૧૧૬

પ્રમદા : 'પણ એ છે કોણ-કોણ ?

પથરાં તે બોધતા હશે કાઈ ?

રાજ : શેરીમાના Statues તહમને પ્રબોધે,
મન્દિરમાના Statues તહમારે મુગા
એ પાપાણુમૂર્તિઓ નથી,
ધાર્મિકતાના એ શાશ્વત ગ્રન્થો છે,
માનવવશના દેવભાવના ઇતિહાસ છે,
દેવયાન માર્ગના મન્ત્રોચ્ચાર છે.
એ લિપિ વાચતા આવડે તો વાચો.

પ્રમદા : પથરને જીભ નથી-મુગા છે,
ને રદિયાળા રાજ ગઢે ચહકયા છે
આ ક્રિયા દેવારીઓ ? રાજ !

રાજ આજ તો પાપાણુ એ મહત્ત્વ જીવવાએ-
Electrones ની જીભે ઉચ્ચારે છે.
કાન હોય તે સાંભળે
અને આ તો છે ઇતિહાસપંચાયતન,
વિશ્વધર્મના સનાતન ધર્મધુરન્ધરો.
વિપખ્યાલો મુખડે માડે છે એ,
મીરાબાઈના સગ્ગા બાઈ,
શ્વેતકીર્તિ માધુશિરોમણિ સોફેટિસ.
સૂર્યકિરણોના કિરીટધારી છે તે
પુણ્યપાપના જ્યોતિર્ધર,
હેતુમન્દના દેવતેન્ત્રી પયધમ્બર ઝરપુત્ર.
કાટાના મુગટવન્તો ચોલો ॥ એ
સાધુમૂર્તિ દેવવર્યસ્વી પ્રભુપુત્ર

વધસ્થંભસોહામણો ધત્ત પ્રીસ્ત. .

પદ્માસને સૌમ્યમૂર્તિ વિરાજે છે એ

અશેષ ભૂતસંઘનું બન્ધુત્વ બોધનાર

દયાધન ભગવાન બુદ્ધદેવ.

ને વચ્ચે છે પૃથ્વીપાવન દામ્પત્યબેલડી;

નરનારના બે અર્ધાંગનું દ્વૈતાદ્વૈત રચતા

સંસારતીર્થના પારસમણિઓ,

સૂર્યવંશી જનનીજનક સીતારામ;

બાણે મૂર્તિમન્ત ગૃહસ્થાશ્રમ

આ જનકદેવ; આ શુકરંભા; આ નૈમિષારણ્ય.

એ પાપાણુમાં ધર્મશાસ્ત્રો છે,

મહામાનવતાના દેવાશી ઇતિહાસ છે.

અક્ષર આછોતરા મા વાંચો;

લોકસંઘ પાપાણુને નથી પૂજતો,

પાપાણુશાયી કાળપ્રક્ષને પૂજે છે.

પાંખડી : વાગ્યાના પ્રણેને રાજા હો દેવ ! મંદિર ઘો,

વિગતી ઉતારખાલી પાપા હો દેવ ! મંદિર ઘો.

યશદેવી : વસન્ત ! વાંચ એક શ્લોકમાં

અહારે પુરાણોનો આરસર્વસ્વ.

✓ અઘ્તાદશપુરાણાનાં સારં સારં સમુદરેત્ .

પરોપકારઃ પુણ્યાય, પાપાય પરણીઢનમ્.

વસન્ત : મંદિરતોરણનો શણગાર સ્તો બાણે !

પ્રમદા : યુગયુગથી એ સાંભળીને અમે ધાક્યાં.

રાજ : યુગયુગથી ઉગતા સૂર્યચન્દ્ર નિરખીને ચે

ત્હમે તો યાકી જ્યો, બાળી !

પ્રમદા : કવિતા એટલે કલ્પનાનાં જુદાણાં,
 ને ધર્મ એટલે ઢાંગીલાંનાં ધતીંગ.
 અને પ્રેમભક્તિ એટલે
 હેયાના ધૂમાડાના ખાચકા;
 મીલની ચીમનીઓના ધૂમાડા જેવા.
 જીવનની મજાઓની માણુ એમાં શી ?

રાજ : કવિતા એટલે માનવચન્દની ચન્દની;
 ને પ્રેમભક્તિ એટલે આત્મસૂર્યની ઉષા.
 ચન્દનીમાં ન્હાયાં છે ને ?
 ઉપાપાંખે બેઠાં છે ને !
 ન્હોતાં એ આયુધ્યનાં આનન્દપર્વો ?
 કવિતાચન્દનો પાંખકાખ્યાં પંખિકાં છે,
 પ્રેમભક્તિચન્દનો દેવકીકીકટયાં કાગલાં છે.
 ✓ વસન્તધર્મે એટલે પવિત્રીછાંટયો આનન્દમાર્ગ.

। શુદ્ધ અપાપચિદ્ધં

। આનન્દરૂપં અમૃતમ્

શુભ ભગવતી ઉચ્ચારે છે એને.

અદૃશ્ય પાંખડી : આત્માની હડી અજિણાયા, હો દેવ ! મન્દિર દોઃ

અણુપૂરી એક પૂરો આશા, હો દેવ ! મન્દિર દો.

કાંચન : અને આ સોનાવણુ શું ? રાજ !

(સદુ ધુમ્મટમા નય છે.

આચાર્યપદે દેવ ઉભા છે ચન્માનપદે ઇન્દુકુમાર ઉભા છે; સવની સવાની સમી બબ્બકાન્તિ, પ્રકૃતિપ્રતિમા સરિખડી, પડખે નેપાળી જોગણુ ઉભી છે. ફરતા લોકસંધના મોજા ઉછળે છે.

રાંખનાદ થાય છે, ઘટા રણકે છે, ગાલર જાલે છે, ભેરી વાગે છે, ડુંદૂબી ગાજે છે; જાણે બ્રહ્માંડનો સરવોએ મહારાજા કીધો ! એ સધવોપણાને એ ક્રુઆડતો બ્રહ્મવોષ મન્દિરધુમ્મટ ને ગગનધુમ્મટ બરતો ગોરભાય છે.)

તનૂપા અગ્નેઽસિ, તન્વ મે પાહિ;

આયુર્દા અગ્નેઽસિ, જ્ઞાયુર્મે દેહિ,

યર્વોદા અગ્નેઽસિ, યર્વો મે દેહિ.

અગ્ને ! યન્મે જનં, તન્મઽ આપૃણ.

નેપાળી જોગણુ : અગ્નિની પાંખે દેવ ! આવો;

વસન્તની સાંખે દેવ ! આવો.

ઓંકારનાથ ! વસન્તમન્દિરિયે પધારો.

તરસ્થા લોકસંધને દેવપ્રેરણા પાવ.

(પૂર્ણાહુતિના પડછન્દા પૂરા થાય છે. ઉડતા કિરણો નેવા વિશ્વવિચરતા મહારાજા ધીમે ધીમે વિરામે છે. પાટ નીચેથી જોમણ અંચળો કઢાડે છે.)

બ્રહ્મચાર ! ઇન્દુકુમાર ! પધારો.

કુમાર મટી દેવ ધાવ.

વસન્તમન્દિરના મહન્ત !

ઓંકારનાથના અધિકારી !

ઓઠો આ મઠાધીશનો અંચળો.

પ્ર. ૭, પા. ૧૨૨

(જોગણ દેવમન્દિરના પુરુષોદક આણવાને નય છે. લોકમેદનીમાથી સોભાસ એક શબ્દ ગાંભે છે.)

અમરનાથ આંચો !

(લોકમેદની એ શબ્દ કીલી લે છે, ને આકાશ ભરી ઉછાળે છે.)

અમૃતપુરનો અમરનાથ આંચો.

આરતી અખડ હોત સન્તાનકે ઉરમે.

(એ મૂન રટતા રટતા આનન્દ ભગત લોકમેદનીમાથી નીસરે છે; અમરનાથના પાપ કાઢીને પ્રેમચુબનો અર્પણા બેસી નય છે, ચરણેણુ ઘર્ષ નયને છાટે છે.)

ઇન્દુદેવ : હં-અં, હં-અં, આનન્દ ભગત !

અમૃતપુરના ત્હમે દેવ છો.

મ્હને કાં પાપમાં પાડો આમ ?

આનન્દ ભગત : મ્હારો અમરનાથ આંચો, ભા !

મ્હારે મેહુલો દૂધડે વરસ્યો.

અખંડ આરતી ઉતારતો ત્હારી.

આ આંખે જોવાને હું છું આંચો.

તું ત્હારે સંભાળી લે, ભા !

કે ભોરીંગ મટી હું માણસ થાઉં.

(હાજના કોટુક નેતી લોકમેદની ઉપી છે.)

દેવ : ત્હમે ઢોણ ? આનન્દ ભગત !

આનન્દ ભગત : હું તો ભોરીંગ છું-ભોરીંગ;

ભગવાન ટેકરીનાં લોંચરાંબોનો ભોરીંગ.

જગન્નાથ શેઠના પુત્ર આ અમરનાથ;

એમતું દુલામણાનું નામ ઇન્દુકુમાર;

ને જગન્નાથ શેઠનો મુનીમ હું જીવણદાસ.

ધન્ય ભાગ્ય મહારાં કે

જીવતો રહ્યો છું આ જીવાને.

-તહારા ચરૂઓ તું સંભાળી લે, બાપલા !

બહુ કીધાં જતન મહેં જીવથી.

પ્રીતમ દરિયામાં ડૂબ્યા પછી

મહારા ચરૂનું મહેં મંદિર બંધાવ્યું.

હુનિયાં ભાગ્યનો ખેલ છે-ખેલ.

પાંખડી : આયમશે ને અમે જાશું, હો દેવ ! મંદિર ઘો;

નાથને નેહ કપ્પારે ન્દાયુ ? હો દેવ ! મંદિર ઘો.

(અમૃતપુરના મારગેથી બગવાન ટેકરીએ મહાદેવ વિલાસનું નવવસન્તનું સુમંગીત સંભળાય છે. વસન્તસેના એ ઝીલતી પાછળ આવે છે, જાણે મોરવાની કળા.)

હાં રે જીગ જાગે, રે જીગ જાગે !

હાં રે નવવસન્ત કેરી વાંસલડી વાગે;

રે જીગ જાગે !

હાં રે ધર્યાં ધરતીએ વસન્તરંગ નવલા,

હાં રે નયનનયને ઊઝ્યા વસન્તકૂલડા;

રે જીગ જાગે !

હાં રે આંખે-આંખે એ મજરીઓ મહારી;

હાં રે મુગવસન્ત કેરી ફેરમો રહી ફેરી;

રે જીગ જાગે !

હાં રે તેજઝાગીઓ લઈ દેવદેવી આવે,

હાં રે મંજીવનની વમન્નિકા વધાવે.

રે જીગ જાગે !

પ્ર. ૭, પા. ૧૨૪

હા રે, સૌ સોહાગિયા વસન્ત સમા ખીયળે !

હા રે જગતલોક ! આ વસન્તજુગ ઝીયળે
રે જુગ જાગે !

હા રે જુગ જાગે, રે જુગ જાગે !

આનન્દ ભગત . આવી જુગને જગાડજીહારી.

આવ, ખાપલા ! આવ.

કુનિયાના કુઃખે જુગ જાગે ॥

વિલાસ : સત્યમેવ જયતે.

વસન્તસેના : સત્યમેવ જયતે, નાડનૃતમ્.

(મોગરાની પાદડી સમુ વિલાસનુ પોપચુ ફરકે છ ધીરે ધીરે
અન્દર્બીજ રી આખો કરાવીને)

વિલાસ : મહારા પ્રીતમને કેણુ સંભારે છે ?

આનન્દભગત : ત્હારાથી ચે અભાગિયો એનો ખાપ.

ત્હારી વશવેલ અખંડ છે, ખાલા !

પ્રીતમ જતે મ્હાફે તો સત્યાનાથ વળ્યુ

પ્રીતમને ઉગારતાં અમરનાથ ફળત,
એકને તાયો સાગરમોજમાંથી;
એક ફળ્યો લાગ્યનાં વમળોમાં.

આરતી અખંડ હોત સન્તનકે ઉરમે.

(આનન્દ ભગત આનન્દતા આનન્દતા નાચે છે. આથે એક મન્દિરસ્થાને
અદેળાને લક્ષી લક્ષી પ્રમદા સુન્દરી સાભળતી ને યુગના પડદા ઉપડતા
ચેખતી હતી તે સ્વગત)

પ્રમદા : ભવની ભૂલો ત્હે કીધી.

કાન્તિકુમારીને મોતીઓથી મઢત.

પણ જડ આંખે ન ઓળખ્યો કે

ઈન્દુકુમાર એ જ અમરનાથ.

વિલાસની પહેલાં પ્રીતમદાસે

મહને નહોતરી'તી વિલાસકુંજે.

ન ગઈ; ભવની એ ધીજી ભૂલ.

રૂપગવિલીનો એ રૂપગર્વ.

આજ મોનાહિન્ડોળે હીંચકતી હોત.

છ'ઈગીભર છેતર્યાં સહુને,

ને મંહી હું ચે છેતરાઈસદા.

ભવ એટલે ભૂલોની નીસરણી.

આનન્દભગત : વિલાસ ! કાલે વીજળી પડી

ત્હારે વીજસ્નાન ત્હે કીધું'તું ?

વિલાસ : હા; કાલે જખોરે હું તો

સાગરમાં નહાઈ ને વીજળીમાં ચે નહાઈ.

પ્રીતમની પ્રીતમાં જાણે નહોતી'તી !

૫. ૭, પા. ૧૨૬

આનન્દભગત . ત્રીજજવાળામા શુદ્ધ થયેલી
હવે તું સસારિણી વિલાસ નહી;
તું સંન્યાસિણી, તું આનન્દિની.
વસન્તમન્દિરે માણની તું ખેડલી પુત્રી
આનન્દિની આનન્દચૌશની ગત્રીએ, સૌભાગ્યનાથ !
લખિયા'તા સેખ વિધાત્રીએ, મૌભાગ્યનાથ !
આનન્દચૌદશે આનન્દ માણ્યા'તા;
આજ વિલાસે વૈરાગ્યપ્યાલો પીધો
આજ વિલાસ મરી ગઇ,
ને આનન્દિની જન્મી આજ

નેપાળી ભોગણુ : (સૌને આકારનાથના પુંચોદ્ધ જાટની મન્દિ
જીતરમાથી આવીને)

કા ? શુ છે ? આનન્દ ભગત !
શેનો જાએ છે સન્તોનો સમૈયો ?

આનન્દભગત : આતમની ઓળખાણું, લા !

એક જુગમા ચાર જુગ જેવી,
કુંડાળારોક એક ભવમાની
ચાર ચાઝ ભવની વાતો
આજ તો ભવની ભૂતાવળ જાગે છે

પાંખડી ફુનિવામા દેવ એક હીઠા હો દેવ ! મન્દિર દો,
ફુનિયાના દેવ મ્હારે મીઠા, દો દેવ ! મન્દિર દો

(સમસ્ત રિત્તેનો શબ્દ જોઈને દોષ એવો મિત્રિજ પાછળથી સામર
શબ્દ થાય છે)

નેપાળી ભોગણુ વમન્ત ! ગવરાવીશને ત્હારું
માગરનું ને સસારસાગરનું ગીત ?

રાજ : સાગર અખંડ સન્દેશા સંભળાવે છે;

પણ જગતને નવરાશ છે કચ્છાં

એ સાગરસન્દેશ સાંભળવાને ?

વસન્ત : ✓આશ્રમેનો મહેરામણ છે ગૃહસ્થાશ્રમ;

એ મહેરામણ તરેલી મહેરામણરાણી

યશદેવી ગવરાવશે સાગરનું ગીત.

નેપાળી જ્ઞેગણુ : યે કાચલો યોલશે ત્યહારે વસન્તમન્દિરે.

(વસન્ત ને યશદેવી સાગરગીત ગવશવે છે; વત્સવજ્રમ ગી સહિયરો
જોશે છે.)

અરમર ઝાંઝરી અભિરામ

તહારી ઝમકે નિધિ ! અવિરામ.

ધ્રુવપદ.

વનમાં ધડી મર્મર સમીરણના,

ઉપવનમાં રુકુરણો પરિમળનાં;

કોકિલ મયૂરો આમ્રકુળનાં

ટહુકે ગીત રસધામ:

તહારી ઝમકે નિધિ ! અવિરામ.

શંખ પૂરી ઝંઝાનીલ બાળે,

સરિતે પૂરની નૌબત ગાળે;

મેઘદુંદુભી ગગને છાળે.

ધડીના એ સુરઆમ,

તહારી ઝમકે નિધિ ! અવિરામ.

મદમર ડગમગ વહે તારલિયા,

નિતનિત નવકું રમે ચાંદલિયા;

ધરી બહાંડમુગટ રવિ ઢળિયા

પી જળગીતના જામ-

પ્ર. ૬, પા. ૨૨૮

નિધિ ! તુજ પી જળગીતના નામ;
ત્હારો ઝમકે નિધિ ! અવિરામ.
અકળ ગદનતા ભણતી લહરીઓ,
અનન્તતાની અખૂટ ઉર્મિઓ;
તુજ જળ કંઈ ધેરાં ગજો દો !
પ્રકૃતિમન્ત્રના સામ;
ત્હારી ઝમકે નિધિ ! અવિરામ.
ચંપકવર્ષો ઊપા પધારે,
અન્દનીયોર નિજ રજની સમારે;
દેવ-મનુજ તુજ આરે આરે
સુણે શ્યામનાં નામ—
સદા ચે સુણે શ્યામનાં નામ;
ત્હારી ઝમકે નિધિ ! અવિરામ.
ઝરમર ઝાંઝરી અભિરામ

પ્ર. ૬, પા. ૧૩૦

ભાશતનો ઠલ્યાથુસન્દેશ
જગતને હવે સભાવાબો.
સન્તો ! જુગ લાગે છે.
જગતના ચોક્કમાં જઇ ઉચ્ચારે
શિક્ષાવલ્લીનાં એ સ્નાતન સૂત્રો.

સ્તત્યં વદ, ધર્મ ચર.

સ્વાધ્યાયાત્ મા પ્રમદ.

આચાર્યોય મિયં ધનમાદૃત્ય

પ્રજાતન્તુ મા વ્યવહૃત્ત્વી.

સ્તયાત્ ન પ્રમદિતવ્યમ્ ;

ધર્માત્ ન પ્રમદિતવ્યમ્ ;

શૃંગલાત્ ન પ્રમદિતવ્યમ્ ;

મૃત્યં ન પ્રમદિતવ્યમ્ ;

દેયપિતૃશ્રાયામ્યાં ન પ્રમદિતવ્યમ્.

માતૃદેયો મય, પિતૃદેયો મય,

આચાર્યદેયો મય, અતિથિદેયો મય.

યાનિ અનવશ્યાનિ ધર્માણિ,

તાનિ સેવિતવ્યાનિ, મો જ્ઞાતરાણિ ;

યાનિ અમ્માર્થં સુધરિતાનિ,

તાનિ શ્રવણીયાનિ. મો જ્ઞાતરાણિ.

ઘરઘરમાં વસન્ત પાંગરાવળે !
માનવીની માનવતા મ્હોરાવળે !

પાંખડી : અવનીમાં મન્દિર મોંઘાં, હો દેવ ! મન્દિર ઘો;
પ્રભુજનાં મન્દિર સોંઘાં, હો દેવ ! મન્દિર ઘો.

(મનનતી સેથીમા સૂર્ય આવે છે. મધ્યાહનકે વાગે છે.)

ઈન્દુદેવ : માણ ! પ્રાણુપ્રતિષ્ઠા આહ્વાનશે વસન્તમન્દિરે !
નેપાળી જોગણુ : હા; સુફૂત ઉગ્યું; મધ્યાહનકે વાગ્યો.

જગવાને ઉચ્ચાર્યો છે મનુવંશ માટે
પરમ ઉદાર ધર્મમન્ત્ર; પાળળે એ.

યો યો યાં યાં તનું મક્તઃ શ્રદ્ધયાચિત્તુમિચ્છતિ,
તસ્ય તસ્યાચલાં શ્રદ્ધાં તામેવ વિદધામ્યહમ્.

ધર્મ એટલે આઠાશ સમી ઉદારતા,
ને મન્દિર એટલે વિશ્વસમન્વય;
વસન્તધર્મમાં એ મહાસત્ય પ્રગટળે !

સૌ અવતારો ઓંકારનાથમાં ઉતરળે,
સૌ સંપ્રદાયો વસન્તમન્દિરે સમાળે !

ઉપનિષત્ત્રય સંજીવન થાવ !

ઓંકારનાથની એ પ્રાણુપ્રતિષ્ઠા.

સન્તો ! વસન્ત એટલે નવસંજીવન;

ને વસન્તમન્દિર છે નવસંજીવનની પૂજા.

ગાવ, આરતી ગાવ ઓંકારનાથની.

જગતનો એ છે ઉદારમન્ત્ર:

Evolution ને ઉપનિષદ.

(તરકામા જોમ આવે છે, ધુમ્મટમા અન્નવાળા યાવ છે, પદ્મવાળાઓ
સૂર્યની શિખાઓ સમી ઉઠી રહે છે.)

પ્ર. ૮, પા. ૧૩૪

(સંમતના જળમુડોમાંથી ચન્દ્રદેવ પધારે એવા ઇન્દુદેવ વક્ષમુડોમાંથી આવે છે; ત્યજે જળવનો મૂર્તિમત્ત જોગ પધાર્યા !)

ઈન્દુદેવ : જોગની ચે આ પરતન્ત્રતા શી ?

મહન્ત થઇ મન્દિરમા પુરાવાનું.

સોનાનું, પણ પીંજરને ?

સ્વતન્ત્ર આત્માને કાષાયની ચે જલરો શાને ?

જોગના ચે ભાર લાગે છે.

(લગ્ન સાગર અને સાગર ઉપર ઝંઝૂમતી, વિરાટની આખડી સમી, ખા લેચનભરી સન્મુખે વસે છે)

સૃષ્ટિએ સૌન્દર્યની પરાપૂજા માણી છે.

તેજપાખડી સમા ચન્દ્રહોડલે રહ્યીને

અવનીન્દ્રોના અર્ધ પામતી ઘણખાલે !

વન્દન શીલજે તહારા વમન્તપૂજારીનાં

(આવમતી ચન્દ્રરોખાને પ્રણામલિ કરી રહે છે.)

ચન્દ્રપુત્રી ! રૂપસતા ! અમૃતનું ખાલે !

શુચિરિમતે ! તુજ રૂપન્યોત્તમગતી જન્મતખાલે

હો ચન્દ્રપુત્રી ! રૂપસતા ! અમૃતતનુ !

ઠપ્કા ગઇ એ ? દુનિયામાંથી દેવોમાં ?

ચન્દ્રલેખા થઇ આભમા ઉચી કે શું ?

દોટે દેખાતી'તી એ આયમી જ્યે ?

અમૃત આયમત્ત હો ?

મહાતરંગ સિન્ધુની કઇ ઘોષણા ગળીરી
વર્ષતા તુજ ગદન વદનમન્ત્ર ઝીલી મ્હાલેઃ
હો ચન્દ્રપુત્રી ! રૂપલતા ! અમૃતતત્તુ !

મૂઠાં ખાધી ? કે પરણી ?
મૃત્યુ પીધું ? કે સજીવન છે ?
ત્હને નહિ, ત્હારી પ્રેરણાને પ્રણયું છું.
પત્નીત્વની પ્રદુલ્લેલી પાંખડીને નહિ;
આયુધ્યનાં મુગ્ધ ઓજસૂ ભરેલી
ઠળી સમ ત્હારી કૌમારજ્યોતને આરાધું છું.
વૈષ્ણવો બાલમુકુન્દને પૂજે છે;
મુજ વૈષ્ણવની તું બાલમુકુન્દિની.
મન્દિરને શિખરે દીઠી આજ;
કુંજના વનચોઠમાં વહતી દીઠી;
ક્ષિતિજને આરે ઉભેલી દીઠી;
જ્યોત્સ્નાપાંખે ઉડતી દીઠી;
હોચન સન્મુખ જગતઆંગણે
હૈયામૂર્તિને રમતી ને જતી દીઠી.
જગતમાંથી આથમે છે; પણ
ઠાઇને હૈયેથી આથમો હૈયામૂર્તિઓ ?
પ્રેમદેવ ! અવનીમાં અમ્મર છે તુ એક.
સહુસહુની સ્નેહદેવીઓ
સ્નેહભાવ જેટલી સનાતન છે.
શિવજીમાં જળાધારી નિર્ઝર છે;
મુજ હૈયાની જળાધારીની ધારાઓ
એમ ત્હને અભિપ્રેક્ષે સદા;

તહારા કીમારલાવને પૂજ્યે
પ્રકૃતિએ તહારી પ્રેમપૂજા માંડી છે.

જનવનની સહાયણી વમન્તની વિભૂતિ
ગુજને અભિષેક કરે કૂલડાંના કાલે,
હો ચન્દ્રપુત્રી ! રૂપવતા ! અમૃતતનુ !

તારકાવણિના છટા ઝગઝગન્ત પુષ્પો
ગુજ શિરે, અધિ જગપ્રભે ! નલ વેરનું આ બહાલે,
હો ચન્દ્રપુત્રી ! રૂપવતા ! અમૃતતનુ !

એકલકી આલમા તું ચન્દ્રલેખા;
ને એકલકો સાગરતીરે હું.
એકલા જન્મવું ને એકલાં જવું;
સૂર્ય ને ચિંહ એકલપન્થી છે.
જગતમા આવતાંજતાં કોણે સગાય સાધ્યા ?
જગત એટલે એકલપન્થીની લવનકેરી.
આનવી ! વાઠા બાધવા કાં મયે છે ?
સિ હો પૂરાયા સાલખ્યા છે વાઠામાં ?
તારલાઓ ટોળે ફેરે,
સૂર્યનાગયણ એકધિં છે.

કે એના આત્માનો એ એળો ?
 નરની સંસારપગલીઓને પ્રેરે છે
 પુરુષના પ્રારબ્ધની પ્રેરણા;
 પણ પ્રભુપ્રેરિતો પ્રારબ્ધથી પર વિચરે છે.
 જાવ, વિસર્જન થાવ;
 મહારે નથી પૂરાણું
 પ્રારબ્ધના ચે પીંજરમાં—
 ઓંકારનાથની એ મન્દિરગુફામાં.
 પ્રેમદેવના પડછાયાને નહિ,
 પ્રેમદેવનાં તેજને પૂજવાં છે મહારે.
 દેવપુત્ર માનવી દીન નથી;
 વજ્ર કે સોનાની બેડીએ બાંધી તહો ચે
 સિંહોના આત્મા સ્વતન્ત્ર છે સદા.

(પાછળની ઝાડીઓમાંથી સખ્દ થાય છે :)

આવ, વસન્ત ! આવ;
 સોને સંભવનથી વધાવ.

ધન્વદેવ : મહારે વિશ્વ વીણવાં છે હજી;
 વિશ્વ વીણી મનુકુળને વધાવવું છે.
 ઉતારીને ઉશેટી દહંધું આજ
 સાધુતાની આ સોનાબેડીઓ.
 કાપાયની ચે જંભીરો આત્માને ન હોય.

(મહન્તાઈનો અચ્છો ઉશેટી દે છે. દેવધર્મિની શી પાખડી
 પટાઓમાંથી ઉડતી આવી પાછળ સાગરમાં એ લેવાને દોરે છે. મૂળ-
 રત્નોગતી રત્નોગતી વાયુલદરી અચ્છાને લઈ જઈ જઈપિત્તલમાં પધરાવે છે.
 ભેખત્રીઓમાંથી એવે નેપાળી ભેખણ આવે છે.
 ઉપરનાં ચન્દનવનમાંથી ગીતની ઝામર નિર્ગરે છે.)

૧૧ ૧૭/૫૧. ૧૩૮

અમે રમરણોના સગી, માફ કરજો, બાળા !
મીઠી રમતોના ગંગીને નહોતરજો, બાળા !

નેપાળી જોગણુ : ઇન્દુદેવ ! જાઉં છું છું.

ઇન્દુદેવ : ક્યાં જશો ? માણ !

નેપાળી જોગણુ : આ ચન્દ્રલેખા ક્યાં જાય છે ?

આ સાગરલહરી ક્યાં સંચરે છે ?

સારી પૃથ્વી નહોતરે છે જોગીઓને.

ઇન્દુદેવ : ત્હમે ય તે ? માણ !

-સગાયે આવુ; મ્હારે વિશ્વ વીણવાં છે.

કોને ભળાવી જાઓ છો અમૃતપુર ?

નેપાળી જોગણુ : સસારના સ્વામીને.

સંસારગોખ્તાસનો સસાર નથી જશે.

મહને પૂરીને તહમે છટો છો.

હેયામાં પ્રેમપૂજા પ્રજ્જવળે છે,

મન્દિરે પ્રભુપૂજા તે શી કરાવશે ?

હું તે હરિને પૂજાય ? કે પ્રેમદેવને ?

નેપાળી જોગણુ : પ્રેમ ને પ્રભુ નિરનિરાળા છે ?

ઇન્દુદેવ : કેલુંક આપીશ નરહોકને હું

મહારા લૂંટાયેલા આત્મભંડારેથી ?

નેપાળી જોગણુ : પ્રેમભક્તિ એ જ છે પરાભક્તિ.

રસો વૈ સઃ નો રસોપાસક

એ જ છે વિશ્વમાં પરમ વૈષ્ણવ.

વેડાયેલો વેડાયેલો ચે

દૃઢડિયે છલક-તો વરસે છે

વસન્તે વસન્તે વનનો વસન્તમાંડવડો.

અખૂટ છે માનવીના આત્મભંડાર :

વસુન્ધરાની વનલક્ષ્મી સમા નિત્યસમૃદ્ધ.

ઇન્દુદેવ : પણ પૂછું ? માણ !

સંભવન તો છે ને એ ?

નેપાળી જોગણુ : પ્રારબ્ધ પીધાં એણે.

પ્રારબ્ધનાં વમળો તરાયાં નહિ એનાથી.

જોગીઓ જગતને સંભવન છાંટે છે.

જે દિનથી સૂર્યોદયે જાઈ છું,

સૂર્યનો પ્રાણ વિનિમય વર્ષાવું છું,

તેજ ને વૈરાગ્ય પાઈ છું,

આત્મોદ્ધરણની કલ્યાણપ્રેરણાઓ સીંચું છું.

આશા અમ્મર છે, ઇન્દુદેવ !

યુગધનવન્તરીઓને નહોતયા'તા;

ભાખ્યું કે ચેતન ચૂંધાણું છે.

પુણ્ય પહોંચતાં હશે, ને તારશે,

તો એનો આત્મા એને તારશે.

પ્રેરણાપ્રાણી પરણીને પાંગળી થઈ.

ઈન્દુદેવ : પરણી ?

નેપાળી જોગણુ : ન પરણ્યા શું પરણી.

ટાક કહે છે નથી પરણી;

ટાક કહે છે મંન્યાસ લેવાની છે.

ઈન્દુદેવ : પણ માણ ! આ તે રોગ કિયો ?

પરણવાના તો પુણ્ય છે પ્રાચીન;

પરણવાનો તો રોગ છે પ્રાચીન.

નેપાળી જોગણુ : નવયુગના નવવ્યાધિઓ

મગટયા છે હમણા હમણાં.

પૃથ્વીની પ્રજાપ્રજાને ક્યારે-ક્યારે

નર ને નારમાં પેડ્યો છે આ રોગ.

અંધારનાં સૌન્દર્યનો સજો ॥ એ.

નહિ લાગ, નહિ વ્યભિચાર.

આત્માની મૂર્છાને એ રોગ.
 ભગશે તો જગતને જગાડશે;
 સજીવન થશે તો સંન્યાસિણી થશે.
 વીજળી પડી ને પાંખોને ગાળી.

ઈન્દુદેવ : હા ! હવે એ પાંખોઠાપેલી પંખિણી !

અહો અન્ધારપ્રારબ્ધી ઇન્દુ !
 અરેરે ખતંગરંગી આશાવેલ !
 આછેરાં કુંકુમે અર્ધાઈ ઉ
 ત્હમારી સૌભાગ્યઅર્થનાઓ.
 પરસ્પર પ્રાણોની પાંખે બેસી
 અમારે ઉડવાંતાં અનન્તમાં.
 વીજળી પડી ને પાંખો પ્રજ્વળી ગઈ;
 ને સાથે સળગી ગયા અમ આશામહેલો.

નેપાળી જોગણુ : ઇન્દુદેવ ! ભરેલા છે કે ખાલી ?

ઈન્દુદેવ : માલ ! આંખ ખાલી થઈ ગઈ;
 હેયું સભર ભરાયું.

નેપાળી જોગણુ : ત્હમારો જીવનપલટો થયો, ઇન્દુદેવ !

હવે ત્હમે ઇન્દુકુમાર નથી;
 દેવકુમાર છો, ઇન્દુદેવ છો.
 ભર્યા ભર્યા બાણે આધાઢીલા મેઘ.
 ભવસાગરના ઓ અઠંગ તારા !
 હવે તરો ને તારો.
 અંગ વરે છે કે આત્મા ? ઇન્દુદેવ !
 નથી વર્યા ત્હો ચે વરેલા છો ત્હમે.

દેહ નથી પરિતપાયો,
 પ્રાણ પરિતપાયો છે ત્હમારો.
 પરિતૃપ્ત આત્મા પ્રસન્નપંખાળો હોય.
 સંસારવેદિએ પ્રેમદેવને પધરાવી
 યાવ પ્રેમપ્રભુના અગ્નિહોત્રી.
 ઇન્દુ મ્હારો પ્રેમદેવનો મહાવ્રતિયો;
 પ્રેમપ્રભુતા પમરાવશે પૃથ્વીકુંજમાં.

ઇન્દુદેવ : એક ને અનન્યનો હું તો પૂજારી;
 ચેતનની ચિનગારીનો અધ્ધર્યુ.

(ચનનવનમાથી સાક્ષી પૂરી ઝીંખાતા ટપકે છે)

અમે તનડાના ત્યાગી, માફ કરજો, બાળા !
 એક મુન્દર સોહાગી સંગ સરજો, બાળા !

નેપાળી લોગણુ : એ જ પરમ સત્યર્થમેવાદિતીયમ્
 આત્મા એક છે, આયુધ્ય એક છે,
 પ્રેમ એક છે, પ્રિયા એક છે, પ્રીતમ એક છે.
 મુન્દરીના મટી સૌન્દર્યના યયા,
 પ્રિયાના મટી પ્રેમના યયા,
 પ્રકૃતિના મટી પ્રભુના યયા,
 કુમાર મટી દેવકુમાર યયા.
 નિરખો બીજની પેલી ચન્દ્રલેખા.

ઇન્દુદેવ : એ તો આલમાં આદમે છે,
 એ તો જગતથી અંખવાય છે.

નેપાળી લોગણુ : એ તો અનન્તમા મટકાંબરે છે.
 આદમે ■ એ ઉગવાને,

જંઝવાય છે તે જગમગવાને.
ગાવ તહમારે આમન્ત્રણગીત,
ને નહોતરો જગતની જોગણોને.
આત્માના એ આમન્ત્રણશબ્દે
દિશદિશમાં ઉગશે પૃથ્વીમાના ચન્દ્રમા.

ધન્વદેવ : આયુષ્યના ઉદયથી આમન્ત્રું છું;
અને આમન્ત્રું છું આજે ય તે, માણ !
જગતની જોગણોની જમાતને.
પુણ્યની એ પુત્રીઓ
પધારશે પૃથ્વીને પાવન કરવાને ?
પધારો, પૃથ્વીકુંજની દેવાંગનાઓ !

જગની જોગણો ! અહાતેક.

તરસી અમારી મરદીઓ,

રસની સહરી છો એક:

જગની જોગણો ! અહાતેક.

મ્રવ

જોગી જને જોગ આદર્શ,

આત્મા ઉડું ઉડું થાય;

તપસી ઉભા એક પાવસે,

કહેને કેટલું ઉડાય ?

કરિયે, આવો, યાત્રા થોમની:

જગની જોગણો ! અહાતેક.

સૂતા-સૂતા વનના માંડવા,

સૂની સ્વર્ગની પાટ;

આભ તપે ને અવની તપે,

તપે ઉરનો ચે ઘાટ;

હમે ને અમે તપશ્ચ એકલા
જગની જોગલો ! અદાતેક,

ગેઃ ધર્યો ને કન્યા ધરી,
ધરિયે પ્રભુજનો ભેખ,

ભેખ એ લેશે ભાજ્યો નહો,
આઠી કર્મની રેખ,

અપને છે કર્મના અંચળા;
જગની જોગલો ! અદાતેક.

પુરુષ ને પ્રકૃતિની બેઠડી,
બેઠડી સિવ ને ઉમા ય,

ભોમી-જોગશુના થે ભોડણ,

એમના રસયોગના અન્તરાયે ?
 જગતનાં રસભેગીઓ ને રસભેગણી
 એકલકાં જ ખૂરશે સદા ?
 ઇન્દુકુમાર એક પ્રણયપંખિણીનો હતો;
 ઇન્દુદેવ જગતની ભેગણોનો થયો.
 પૂજક, પ્રસંશક, પ્રારબ્ધધડનાર.
 સુંદરીનો નહિ, સૌન્દર્યનો પૂજારી
 એ જ પ્રેમમન્ત્રોનો મહન્ત.
 પહેલું ક્ષિતિજઆરે નિકાળો:
 આભને ઝરૂખેથી ભેટી
 ચન્દ્રલેખા આત્મામૃત વરસે છે.
 શરદમાં સ્વાતીના ઠણ્ઠ ટપકે
 ને મુક્તામા મોતીકાં બન્ધાય:
 એવાં આત્માનાં દીપાં ટપકભે, વીર !
 દે હૈયાહૈયાની છીપમાં મોતી બન્ધાય.
 આવો, જગતની ભેગણો !
 જગતના ભેગીઓ રસતરસ્યા છે.

ગોર બોલે—ન બોલે ?

(મનુ દોળતી મન્ત્રી પધારે એવી ગીતમધુર્ય દોળતી પાખડી
 ચન્દનવનમાથી આવે છે.)

પાંખડી : આવ, વસન્ત ! આવ;
 સૌને સંજીવનથી વધાવ.

ગોર બોલે—ન બોલે ?

ચન્દનવનમા ગોર બોલે—ન બોલે ?

ચન્દનવનમા, એ નન્દનવનમાં

ગોર બોલે—ન બોલે ?

ફૂલી રહી ચન્દનની વાડી સમી અચ્છટા,
ખીનો રહી જોડણી થી ઇન્દ્રવર્ણ દેહધટા

જોલે મોરલો ?—કે નહિ ?

એ જોખનનાં / વનમા ?

મોર જોલે ન જોલે ?

ચન્દનવનમા મોર જોલે ?—ન જોલે ?

આત્માની મૂછાં વળી કે નહિ ?

અમૃતને મૃત્યુ અડકે ખરા ?

ચેતનને મૂછાં આવતી હશે ?

જગતધનવન્તરીઓ કહે છે

એ તો આત્માની મૂછાં

વસન્ત પાઉં-વસન્ત એમને,

ઘા-ઝોળી ઘોળાને

એમના ચન્દનવનમા

વનમોરલો ટફકયો ? કે ન ટફકયો ?

વસન્ત એટલે વિશ્વનું ચીવન

વસન્ત ! ઉપદી કા જા છ ?

વસન્ત ! આવ, ને જીવને જગાડ,

સ સારને સ જીવનથી વધાવ

મહીતલમાંથી માતા ગયે,
પૃથ્વીકુંજેથી પ્રિયતમા પરવર્યે,
પુત્રી છે પુરુષપ્રાણનો આધાર.
પુંસ્વાતન્ત્ર્ય ન કદંચિત્.
શ્રીહયાનાં ધાવણે ઉછેરેલો પુરુષ
શ્રીસ્વતન્ત્ર નથી કદી.

(હરતાન્ત્રિ કરી રહી પાંખડી હશે છે.)

ખાળાપણે માતા પોષે છે,
યૌવનમાં પત્ની પ્રેરે છે,
વૃદ્ધત્વે પુત્રી પાળે છે:
મુન્હરીના હયાઆધારવિહોણો
ક્ષણેકે પુરુષ શ્રીસ્વતન્ત્ર નથી.

નેપાળી જોગણુ : ઇન્દુદેવનો આજ્ઞથી તું આધાર, પાંખડી !
-પાંખડીની પાંખે ઉડજો, ઇન્દુદેવ !
પાંખડી પુણ્યવાડીઓમા ધૂમાવશે.

(દેવપ્રાણિકા સમી પાંખડી જ્યોત્સ્નાસન્ધ્યામા પધારે છે. નણે નાચતી
હોય એમ કિરણકિરણે પાંખપાંખડીઓ પાડતી કવિતામૂર્તિ સમી અગમ્ય
વખધારે હજારે છે.)

નેપાળી જોગણુ : તારે જાઉં છું, ઇન્દુદેવ !
મહારે માનવસૂર્યો સર્જવા છે.
ઇન્દુદેવ : કુમારમાંથી દેવ કીધો;
હવે છાંડી જાઓ છો !

નેપાળી જોગણુ : કુમારમાંથી દેવ મહોત્સાવ્યા
તારે જ જાઉં છું હવે.
જીવાનને નહિ, માતા જાળકને ધવરાવે.
માતૃધર્મની અવધો મહારો પૂરી થઈ.

ફૂલી રહી ચન્દનની વાડી સમી અંગછટા,
ખીંચી રહી ઓઢણી થી ઇન્દ્રવર્ણ દેહધટા,

જોલે મોરલો ?—કે નહિ ?

એ જોગનના વનમા ?

મોર જોલે ન જોલે ?

ચન્દનવનમા મોર જોલે ?—ન જોલે ?

આત્માની મૂર્છા વળી કે નહિ ?

અમૃતને મૃત્યુ અડકે ખરા ?

ચેતનને મૂર્છા આવતી હશે ?

જગતધનવન્તરીઓ કહે છે

એ તો આત્માની મૂર્છા

વસન્ત પાર્શ્વ-વસન્ત જોમને,

ધો-ઓળી ધોળાને

જોમના ચન્દનવનમા

વનમોરલો ટફકયો ? કે ન ટફકયો ?

વસન્ત જોટલે વિશ્વનું ધોવન

વસન્ત ! ઉપટી કા જા છ ?

વસન્ત ! આવ, ને જીવને જગાડ,

સ સારને સ જીવનથી વધાવ

(ઉપર ચ દનવનમાથી પ્રતિવર્તત રો ગીત પડ્યો ગાળે)

અમે રૂપના ઉદાસી માફ કરજે, બાળા !

તારા ધોવનની પ્યાસી આખ જરજે, બાળા !

ઈન્દુદેવ આવ, પાખડી ! આવ,

તું તો પ્રકૃતિને ચપ્પદોચ્ચાર

ધરતીને સૂર્યતેજ આચ્છાદે,
 જોગીને એમ આચ્છાદે જોગઅંચળો.
 ક્ષત્રિયને ધનુષ્યના ભાર ન હોય,
 પ્રાક્ષણને ધર્મશાસ્ત્રના ભાર ના હોય;
 જોગીને કંકનીના ભાર કેવા !

✓ દેહને ત્વચાના ભાર હોય
 તે જોગીને જોગઅચળાના ભાર.

ઈન્દુદેવ : માણ જગતમા તૃપ્તિ છે કે વૈરાગ્ય ?
 નેપાળી જોગણુ : બન્ને ચ, મહારા આત્મસત્તાન !

આત્માની તૃપ્તિ ને દેહના વૈરાગ્ય
 ઈન્દુદેવ ! પુરૂષાર્થે ઝૂઝી વળ્યા;
 નિર્માણને સત્કારી ત્યો હવે.
 જોગ તે પુરુષપ્રવરનો પુરૂષાર્થ છે
 ચોદો આ જોગનો અચળો,
 ને જોગી ! જાવ જોગકન્ઠરામા.

तपस्विभ्योऽधिको योगी, ज्ञानिभ्योऽपि मतोऽधिकः;
 कर्मिभ्यश्चाधिको योगी, तस्माद्योगी भवार्जुन ।

(મધૂરીઓ દુઝકે એવો ચન્દનવનમાથી ઘેરો ગીતસખ્દ ટોળાય છે.)

અમે દાઝ્યા ને દઝાડ્યા, માફ કરજો, બાળા !
 જગતજાળમા જગાડ્યા, તે વિસરજો, બાળા !
 અમે તપના પ્રત લીધા, માફ કરજો, બાળા !
 દુ,ખ દિલડાને દીધા, એ વિસરજો, બાળા !

(ટહેલતા ટહેલતા, મૂન જોલતા આનન્દ ભગત, ફિરિતા જેવા, સાગર
 માટેથી વળે છે)

શીદ કરે ચિત્ત ! ચિન્તા ?

છે શિર લગવન્તા, લગવન્તા. (દયારામ)

મ્ર ૮, પા. ૧૫૨

(પ્રાર્થનો અચ્ચો ઓઢાડતી હોય એમ નેપાળી ભેગણ પ્રભાવવર્ણો ભેગચ્ચો પાઠો ઇન્દુદેવને ઓઢાડે છે જયત ને ભાવે વર્ણને ઝીડે છે, વરસતા તેજને ઝીડે છે, એ કરભાવે ઇન્દુદેવ ભેગચ્ચગાને ઝીડે ને સત્કારે છે.)

આભચ્ચનીને એકાકાર કરણ શ્રીજલેખાનું સાન્ધ્યતેજ સસારમા
ધૂમી—રમી હડી રણ હણ

કાળની ગુફાઓ સમી સાગરતીરની ભેગચ્ચરણોનો શીવરાખ પાખ-
ડીએ આસમા ફેકધો, ને દિશાગુફાઓએ તે ઝીલી લીધો.)

પાંખડી ગુફાઓ ભેગીઓ ફરી

બોલે બોલી ઘેરી ઘેરી,

ધુમના ધુમને હેરી હેરી

ગુફાઓ ભેગીઓ ફરી

ઘેરી ગુફાઓ મબીર શુ બોલે,

કાળ હસે, પણ મર્મ ન બોલે,

અનહદ બોલી એની અનેરી,

ગુફાઓ ભેગીઓ ફરી

(ઇન્દુદેવને દારીને નેપાળી ભેગણ સાગરતીરની ભેગચ્ચરણો ભણી
નય છે. ભણે સૂર્યદેવને લેધને પ્રકૃતિ માતા રવચ આલ્યા !

અન્દનવનના પરિમળ ઠલવાતા દોષ એવો સસારખંડનો છત્રો ટહુકો
સહુ ઉપર ઠલવાય છે.)

અમે આરા ઉઠેલી, માફ કરજો, બાળા !

પડયા અન્તરાય બેઠી દયા ઝરજો, બાળા !

(બસીબોલમા બસીબોલ દોળાય એમ ભેગણે પાખડીના ટહુકામા
ટહુકો પૂર્યો કે)

અમે ભેગીના ભેગ માફ કરજો, બાળા !

(એ સામળીને બાળકુમારી રી બીજલેખા પશ્ચિમાકાશમા આધમી ગઈ,
ને વિશ્વચોક્કમા આભઘેરી મદનવાના મદાવર મની ધૂમડીઓ ધૂમી રહી
સાગર એ સદ્ સુષુતો, ને આત્મામા અજરતો સાગર પોરમતો એ
સસારના મદાચખંડોના પડયા દવા)

પ્રવેશ ૯ મો; પ્રારંભ કે પૂર્ણાહુતિ ?

સર્વમેધ યજ્ઞ

આવ, હો સલુણા સ્યામ ! બ્રહ્માવરી બંસરિયાં.

(ગંગાનદીનદીને આનન્દિનીને નગતટહુકો અદશ્યેથી ગાતો છે.)

પુષ્પપુષ્પે તું પરામ, દેવદેવે તું દેવત્વ;

✓ માનવીને હૈયે હૈયે રનેહ તું, સોહનિયા !

આવ હો સલુણા સ્યામ !

(યોગારનાથને મન્દિરદ્વારે આગ અમૃતપુરનો લોકસાગર લઇને છે. મહાન્તાઇને પદેલે પાવહડે ઈન્દુદેવ આગ પગ મૂકે છે; આગ ઈન્દુદેવે સર્વ-મેધ યજ્ઞ આદર્યો છે. પૂર્ણિમાના નુવાળ સમોવાડા લોકમોત્તર બહડયા છે, લોકમરતીથી દિશામડળ હલકાય છે)

એક પુરુષ : મહેલાતો અખંડઉધાડી મૂકે

એ મહેરામણ માનવી.

એક જોગી : આભને બારણાં હોય

તો મહેરામણને બારણાં હોયા

તો મહાપુરુષને બારણાં હોય.

(આનન્દિનીના વિશ્વટદુહારથી દિશામડળ રોલે છે.)

શંખને પ્રચંડ પૂર પૂર્યો હૈં સાગરધોર;

બ્રહ્માવર્તે ધોર શોર ધોરે તું, સાગરિયા !

આવ, હો સલુણા સ્યામ !

અંગ લહાર્ મેધસ્યામ, નેન લહાર્ બ્યોમસ્યામ;

વિશ્વવિશ્વે રંગ હાયો એ જ તું, સાંવરિયા !

પ્ર, દ, પા ૧૫૪

એક સંન્યાસિણી મનનુ માન સરોવર હેલે મહંકયુ
ને ઉધણ્યા હૈયાના કમળકુલ
ઇન્દુદેવ આત્મલક્ષ્મી લૂટાવે છે
એક ભોગી જીવન એ જ યજ્ઞ છે
ઇન્દુદેવના જીવનયજ્ઞના
આજે પ્રારભ કે પૂર્ણાહુતિ ?

(સ્વધર્મ પ્રારંભ સમા ઓહારનાયના દરવાજા વધડે છે, ને હારતોરણ
નીચે આનન્દ ભગત કૃતાભિષે આવે છે)

અનુભવીએ એકલુ આનન્દમા ગહેલુ રે

(આનન્દ ભગતની જમણી પાખે નેપાળી ભોગલુ ને ડામી પાખે ભટ્ટ
રાજ છે અગધ સંછળતો માનવસાગર સરોવર સમો શાન્ત થાય છે)

આનન્દ ભગત તુનસી ! પછિનકે પિયે

મઠાધીશ મહન્તમેહુલિયે એમ

ઠલવાઈને ભરાવાનું.

આપશે એ અનન્તમાં વાવશે.

આવો, ભંડાર ઉઘટે છે;

પધારો, પઠદા સંકેલાય છે;

મન્દિર ને હેયાં ખુલ્લાં છે;

આવો ને લૂંટો.

આજે ઇન્દુદેવનો સર્વભેદ યસ;

આજે છે ઇન્દુદેવનો વિશ્વજિત સત્ર.

ચૈત્રી ત્રીજના વાયરા વાયા.

મહેરામણ મોતી ઉછાળે છે:

ઇન્દુદેવ આપીને માણે છે આજ.

(સિખરની ડાડીઓમાંથી કવિતાની કાયલ જાય છે.)

ઉતારો ભોગીરાજ ! વસનો પૃથ્વિના.

(અમૃતપુરની માનવભરતી ઓઢારનાથના દેવદ્વારમાં ઉલટે છે. ધસમ-સમ પૂરમાંથી અજલિ ભરી આવે છાટે એમ આનન્દ લગત જનતાની ચર-ચુરલ લહ-લહને નયને છાટે છે.)

ઉઠારનો ધ્વજ ધારીને ધ્વજધારી દેવદૂત સરખડા ઇન્દુદેવ ઓઢાર-નાથને મન્દિરદ્વારે આવે છે અંગઅગમાંથી આનન્દ નીતરતી, સૂર્યદેવ પેલાની કપા સમી, આનન્દિની લમગપમધીએ આગળ ચાલતી દોષ છે.)

સામરજનમાંથી કગતી ચન્દ્રમાંથી કળી પધારે એવી લોકમાનસમાંથી ખમડી ગાતી ગાતી આવે છે.)

પાંખડી : ઉતારો, ઉતારો, ઉતારો,

ઉતારો ભોગીરાજ ! વસનો પૃથ્વિનાં.

લીલાં ઉતારો, નીલાં ઉતારો;

પીળાં ઉતારો પોખરાજ;

ભોગીરાજ ! વસનો પૃથ્વિનાં.

અ. ૬, પા. ૧૫૬

ભોલ ઉતારો, દેહ ઉતારો;

જોતાં ઉતારો માનવાજ.

જેગીરાજ ! વસનો પૃથ્વિના

દેશ ઉતારો, વેશ ઉતારો,

ધારો એક માનવતાજ

જેગીરાજ ! વસનો પૃથ્વિનાં.

ઈન્દુદેવ : લાવ; આપ; પહેર, વીરી !

માનવતાનાં પરિધાન ક્રિયાં ?

પાંખડી : માનવીને મ્હોરાવે એ માનવતાનાં વસ્ત્રો.

ઈન્દુદેવ ! વિશ્વજિત યજ્ઞ આદ્યો છે ?

ઈન્દુદેવ : યજ્ઞ તો પતિપત્નીથી જ ગાયે થાય.

પાંખડી : તહમારી આખમા ને હૈયામા

પત્ની પધરાવેલાં જ છે સ્ત્રો ?

ઈન્દુદેવ : જેગી લાવથી તપોય છે,

માનવી મનમાંની મૂર્તિ માગે છે.

પાંખડી : અઢળક લૂંટાવો છો, ઈન્દુદેવ !

એક યાચવાને આવી છું : આપશે ?

ઈન્દુદેવ : આજે ના પાડતા છલ કપાય.

માગી લે મ્હારા જીવનના સ્વપ્નાં.

પાંખડી : જેગી ! જેગમા રહેજો છો ! માથું છું.

આપો પેલું રતનમાઢણિયું;

હૈયામણિ શું ઝગમગે છે તે.

મ્હારે અંબોડલે ધરાવીશ.

સદાયનું જેઉં છું કંઠે મૂલતું.

(આલમા આજો પડેલી ઈન્દુદેવ આરસમૂર્તિ સમા થતી નય.)

ભેગી સમાધિમાં ઢળ્યા કે શું ?

નેપાળી ભેગાણુ : આભને આરે ઉભેલા ઝો ગરુડદેવ !

આત્માની છેલ્લી ગ્રન્થી છોડી દે.

✓ પછી એકલકથ ને એકલપન્થી,

સૂર્યદેવ સમો આલએકર્ષિ,

વસન્તધર્મનો પરિમાળઠાઆચં ચંદ્ર

મૂકાવ અનન્તની કેડીએ,

જગતનું છે એનાથી જગતને વધાવ;

કવિતાને ફિરીટે વિરાળશે.

પાંખડી તો કવિતાકુમારી છે ને ?

(ઇન્દુદેવની આખડલી પૂરવંદેયે ઉતરે છે; નિસીમ માનવસામરને નિહાળે છે; મૂકવની આખમૂકવણને પી ભય છે.

સંલેક પછી મૂકડાળી શો હાય કપડે છે, દેવાઈવ સમું રતનમાહિયુ ઉતારી, ભામ્યદેયે ચાપી, પાખડીને નાપે છે. પશ્ચવલખ્યાતો પોપટો મીઠું મીઠું જાયે એવા આત્મનમનુશ જોષ દોખાય છે)

ઇન્દુદેવ : હો, પાખડી ! હો આ હેયામણિ;

હો, ને માથે વધાવ.

મંહી ૬ મહારી હેયાલક્ષ્મી.

તું ચે પૂજજે, ને હું ચે પૂજય,

ને જગત કને પૂજવીશું

પ્રેમયજ્ઞની આ પ્રેમલયોતિને.

પાંખડી: ત્યારે એમ કહોને કે

ઈન્દુદેવ : પૂર્ણમદ, પૂર્ણમિદં, પૂર્ણાત્પૂર્ણમુદચ્યતે;
પૂર્ણસ્ય પૂર્ણમાદાય પૂર્ણમેવાવશિષ્યતે.

આવો, ને લૂંટાય તે લૂંટી જાવ.

તાગ લીધે ખૂટે નહિ એ અનન્ત

સુન્દરીને હૈયે હૈયે જી અક્ષયપાત્ર.

સર્જનના પ્રાણસ્ય પ્રાણમા છે ચિન્તામણિ.

આપે ખૂટતાં નથી, દોહો વફકતા નથી.

સૂર્યચન્દ્ર કોને કાજ નથી વરસતા ?

સર્જન સહુને કાજે છે.

ફૂલો ને પીઓ સર્જનનાં ફલ.

સંસારના સર્જનિયા !

લૂંટો કે ઉભરાય પાછા.

વાડીઓમા ફૂલડા છલકાય છે :

વસન્તમન્દિર લૂંટાય છે આજ.

લૂંટો આત્મવસન્તની બહાર.

(લોકસાગરની ધોષણા માને છે.)

પાંખડી શું આવીને બેઠું છે પેણુ, માણ !

ઓઠારનાથને ધનગરે ?

આભમા પીંછા પ્રસારતું ?

પ્રમદા : એ તો બગલી છે-બગલી.

વસન્ત : ના, ના, હસણી છે, લાલી !

પાંખડી : ન્હોય, અન્તરિક્ષને સિંહાસનેથી જાણે

કાન્તિબાનો અનન્તકોડામણો આત્મા

આભનાં ઉડાણુ માપે છે.

નેપાળી ભોગણુ : એ તો છે ગરૂડની, શું રૂડશ્વરી,
 એ તો છે આત્માની ઉધ્વગામિની પ્રેરણા.
 અન્તરિક્ષનો સાગર ઓળંગતા પહેલાં
 નિરખે છે સાગરનો પગથાર
 કે કેટલાંક અન્તર ઉડવાનાં છે.
 ઓંકારનાથની પખિણીની એ પાંખ.
 ઇન્દુદેવ ! ઓંકારનાથના પૂજારી !
 વસન્તધર્મના મહન્ત ! એને પૂજાએ;
 એ આલઓળંગતી પાખને
 એ તો છે માનવીની મુમુક્ષુતા.

દેવ : પ્રેરણા ? કે ઉધ્વગામીની આનન્દઉર્મિ છે એ ?

પાંખડી : ઉડી; જૂવો ! જૂવો ! ઉડી એ;

તેજઃકિરણ પલાણીને ઉડી.

વૈરાગ્યની વર્ષા કળી કે શું ?

આત્માએ અમૃત ઝીલ્યા બાણે !

ના-આ; હા-આ; ના-આ-હેં ?

અમૃતની આખડલી જેવી

જૂવો ! જાય અનન્તને આગણિયે

હૈયામાં ચન્દ્રને લઈને વાદળી ઉડે

એમ એની ઠલગીમા છે

ઇન્દુદેવનો ભાગ્યચન્દ્રક.

વસન્ત : પ્રાણની બાણે વીજળી પરવરી !

(મધ્યાહ્નની બરની સમા લોકસાગર રોવે છે.)

નેપાળી ભોગણુ : સતયુગમા સાંભળ્યો હતો,

ઉપનિષદમાં વાંચ્યો હતો,

પાંખડી : ઈન્દુદેવ ! આ સોનવેલને પૂજો છો ?

ઈન્દુદેવ : ના; મંહીની સ્મરણલક્ષ્મીને પૂજું છું.

(રતનમાદળિયાને ચન્દન છાંટે છે.)

પ્રાણોઽસિ, પ્રાણૈઃ પૂજયામિ;

આત્માઽસિ, આત્મના પૂજયામિ.

આનન્દ ભગત : જો કોઈ પ્રેમર્થે અવતરે,

પ્રેમરસ એના ઉરમાં ઠરે. (દયારામ)

(માતા માતા પ્રેમનૃત્યે નાચે છે)

ઈન્દુદેવ : જગતના પ્રેમીઓ પ્રેમદેવને પૂજશે સદા.

(માદળિયાને અક્ષત છાંટે છે, અમીલપુશ્પાદ શ્લોકો કહે છે; પાંખડીની છાંયમાં પુષ્પમુગ્ધ થાય છે.)

દિશામંડળે વીજળીના બે ચમકાર થાય છે. નજીક મુમુક્ષુના પ્રેમપૂજન એવાને બ્રહ્માડે આખડી મટમટાવી.)

પાંખડી : હવે મહારે આ કૂલછાબે શી ?

ને ઈન્દુદેવ ! કૂલપરબે શી ?

એ ધાણુએને ગયાં જીવનના.

પધરાવું છું સાગરજળમાં

મહારી કૂલપરબની કૂલછાબને.

(આખો નજીક ચક્રકંડ દોષ ને મલીધી તલુખા લઇને એવા, કૂલ પરબીઓમાંથી ખરતા અગ્નિદૂલ સમા, પાંખડીની આખોમાંથી અગ્નિદૂલ ખરે છે. કૂલછાબ એ કીડે છે છાંયમાંના કૂલકા યે અમારા સમા નજીક લગી લે છે. સાગરપાણે જઈને પાંખડી જળઓષમાં કૂલ કાઢવે છે, ને ગોધુલ પેટે લીંછી કૂલછાબ ફેંકે છે તથા એના વિષદંત્રાણા જડબા એ કૂલકાને ને એ કૂલછાબને ચર્વી નય.)

મહાસાગરમાં મરીક વડવાનળની જાળ મળે છે.

પાછળ ચસદેવી અને સદિયરો આયુષ્યના છાંડનું ગીત ગાતી, ખરે ધૂમતી, વસન્તમન્દિર ભણી જતી, નજીક સદિયર વગાવીને વજરી જેવી ગવિત્રે શીરમણીર પગે આપેલી મન્દિરઆગણે આવે છે)

યશદેવી { આ પ્રારબ્ધ ફેરી વાડીએ ફૂલ વીણુને રે !
ને સહિયરો } કાંઈ ઉગ્યો આયુષ્યનો છોડ,

રસિક ! ફૂલ વીણુને રે !

આ જમતકુંજની મૂકી ઘટા, ફૂલ વીણુને રે !
કાંઈ પૂરને ઉરના કેડ,

રસિક ! ફૂલ વીણુને રે !

પેલા ફૂટે ફવારા તેજના, ફૂલ વીણુને રે !
સન્ધ્યાના સોનેરી અન્ધાર :

રસિક ! ફૂલ વીણુને રે !

અને ચન્દ્ર ઢોળે રહી ચન્દની, ફૂલ વીણુને રે !
ત્યંહી વીણુને મંસારના સાર :

રસિક ! ફૂલ વીણુને રે !

કહ કેસરની અર્ચા ફરી, ફૂલ વીણુને રે !
જગે ચન્દન ચોખ્ખાં અંગ :

રસિક ! ફૂલ વીણુને રે !

પહોળે કુકુમના પૂર્વા સાચિયા, ફૂલ વીણુને રે !
ત્યાં છે આનન્દવર્ણી સુગન્ધ :

રસિક ! ફૂલ વીણુને રે !

મીઠી કળીઓ સુખની ઉઘડે, ફૂલ વીણુને રે !
એથી મીઠડા હુ ખના સ્વાદ :

રસિક ! ફૂલ વીણુને રે !

આ દુનિયાં વાડી છે દેવની, ફૂલ વીણુને રે !
મંહી ખેલે મનુજ ધૂપછાંવ :

રસિક ! ફૂલ વીણુને રે !

દુદેવ : (વિશ્વપદેશને પરમ પ્રેમભક્તિની રનેહાનલિએ વધાવતા)

યત્ યત્ હૃદય તથ, તદસ્તુ હૃદયં મમ;

યત્ હૃદં હૃદયં મમ, તદસ્તુ હૃદય તથ.

(બીદોગ્ય આલેખ)

સંકલન

ત્હાને પાકક ! હવે નમો નમસ્તે

લાખા વર્ષોના આપણે રસસગાથ આજ સંક્રિવાય ૬ ઇન્દુ
કુમારનો પ્રથમ અક પ્રગટ થયો ૧૯૦૬મા એ વાતને પચ્ચીશોક
વર્ષ થયા ઇન્દુકુમારના પ્રથમ અક્ષર પડ્યા ૧૮૯૮મા, એ પછી
પાત્રીશોક વર્ષના વ્હાણા વાછ ગયા એ પેઢી આથમી, ને એ પેઢી
છગી એક પેઢી ભરની રસવાનાના સંગાથ આજ સમેટાય છે
પાકક ! નમો નમસ્તે.

પણ પેઢીઓ ભવે આવે ને ભય ઇન્દુકુમારમા વિસ્તરાયેલા
પ્રશ્નો તો મનાતન પ્રશ્નો છે

પ્રેા ગર્જના અમઠે ને ચિ કુ યદનક્ષમીની માનિધ્ય પ્રેર
શ્વાથી પ્રેગયેનો ઇન્દુકુમારનો એથો અક તો મ્હારનો હપાછ ગયો
છે જમાજયન્તમાત્રી ભાવના ઇન્દુકુમારનો એથો અક થવાની હતી
પણ ત્રિવણીની જળવહરીગો કાણુ જાણે મ્હારે ચે ગૂયાછને મંગમ
ઓષ સાધશે ધારીને મન્દિરને મમમતીયેથી અજગુ પાઠી જાણે બ્રહ્મા
વર્તે મૂકયુ હોય એવુ કરયુ પડયુ છે તાત્કાલિક કે ચિરસ્થાયી રસ
દાનિ એથી ગુજરાતને થઇ લાસે તો 'ક્ષમા દષ્ટે જ્નેન્ને' એ કહે
વાનુ હવે તો રહે છે

વીમમી મહીના આ ત્રણ દાયકાઓમા તો દોડતુડુ એ જાત
હોતુ થયુ છે માયકાળે પખીકા ચરીને પાછા વગે એવા વિમાનો ઉડે
છે આજ વગળનો ઉતરીને વીજળીનો યુગ બેડો ૬ જૂનો સૈકા
આથમ્યો નવો સૈકા જાગ્યો છે જૂનાના જાહોજતાલી ને જીર્ણતા
ઉભય ગયા, નવાના ચનગનાટ સાચલ્ય તેમ જ જોમ વેગ ને પ્રતાપ
આવ્યા છે મહાભારતથી ચે મહા-મહાભારત ખેવાઈ ગયુ પૃથ્વીની
પ્રભઓએ સમતરો ખેચી જાતના મજમ-ત્રીઓએ શેષ નાજને
ધૂણા-યા, ધરણી ધ્રુજ ઉડી ભારત કે ગુજરાત પૃથ્વીથી પર નથી

કાંઈ કે ધરતી ધૂળે તો એ વણધૂળ્યા રહે. સ્ત્રાગર સુગંધ્યા, ઝરણાં
છલક્યાં, ઝરણુ ફુગો પડ્યા, યુગપલટો થયો. જગતભરમાં નવયુગ
આજ જોયનમાં ઝોલાં ખાય છે. કવિતામૂર્તિ પાંખડી ગાય છે કે

હાં રે જુગ જાગે, રે જુગ જાગે.

પાઠક ! આ નાટકમાં જૂનાની હૃદયતા એ નથી, નવાના થન-
ગનાટે નથી; સનાતન સંસ્કૃતિનાં ચિરસ્થાયી વર્ષાજળ જીજ્ઞાસુ તેટલાં
ત્રીસી રસહિન્ડોલને તરંગમૂલે આ નાટકમાં રમતાં મૂક્યાં છે. કાળ-
ધર્મ કથા નથી એમ નહિ; પ્રધાનપણે સૂરજચન્દ્ર જેવા સનાતન
ધર્મ ભાખ્યા છે.

કવિતા એટલે કાળનો સૌરભ. ઇતિહાસનો ધર્મ છે પ્રસંગો વ્યત-
રવાનો; કવિતાનો ધર્મ છે પ્રસંગોના પરિમળ સારવવાનો. ઇતિહાસ
આલેખે છે; કવિતા વર્તમાનને વાંચે છે, ભૂતને સારવે છે, ને ભવિ-
ષ્યને વાવે છે. ઇતિહાસ કાળપલટાનો ઉપાસક છે; કવિતા તો કાળ-
પક્ષમાંના એ ચિરંજીવ તત્ત્વની આરાધક છે. ઇતિહાસ પચ્ચભૂતની
પગલીઓ જૂવે છે; કવિતા પચ્ચભૂતની ભાગ્યરેખા ધૂવે છે. ઇતિહાસ
કથા કહે છે; કવિતા અદૃશ્યને વાચે છે. ઇન્દુકમાર ઇતિહાસ નથી,
કાળજ્ઞતાની કવિતાઆરતી છે.

અને ત્હારી આ અક્ષરયાત્રામાથી પાઠક ! કાંઈક ત્હને શ્રેયસ્ ને
શ્રેયસ્ મળ્યાં છે ખરાં ? કોઈક સ્વરૂપે એ શ્રેયસ્ ને શ્રેયસ્કારિણી આ
અક્ષરયાત્રા ત્હને (નીવડી હોય તો ત્હારાં સહભાગ્યે;) ન નીવડી હોય
તો મ્હારી અધૂરપે. સમ્યક્દાનન્દ સમે કાંઈક જીવનરસ ત્હે માણ્યો
હોય તો અધૂરપ મનગમતી પૂરી લેજે.

ત્હારે પાઠક ! ત્હને છે અનન્તનાં નહોતરાં. આત્માને પથ્ય
લાગે ને ગમતા હોય—શ્રેયસ્ ને શ્રેયસ્ ઉભયમૌરબી સરોજ આ
કાવ્યમરોવરિયેથી વીણાતાં હોય—તો આવજો ને માણજો આ કવિતા-
જળમાં. યથાશક્તિમતિ મ્હે તો રસલહરીઓ રમતી મૂકી છે.

અને આપ્તઆપ્તે. વર્ષે એ ઇન્દુકુમાર આજ મહારા મનોરથોને
મહાવનની ઝાડીના ઝુડ જેવો અખાધ છે

પણ કાળના ઝુડ એવા જ છે; અન્તગિહના વાતાવરણઝુડે એવાં
છે; સમ્પ્રતિઓના લમરીચકરી ખાતાં વમળઝુડો એ એવાં છે, ઘેર-
ગંભીર, આત્મડોલનતા, ને પ્રતિબિમ્બે વિશ્વને ઝીલી ડોલાવણહારાં;
ગગનઘેગં ને હૃદ-બેહૃદના શબ્દ ભણે ઉચ્ચરતા. આમા તો એમનાં
ઝીણુ-ઝીણુ અગમગતા પરમાણુઓ પથરે છે.

પુણ્યના એ સૌન્દર્યપરમાણુઓ છે, દેવત્વનાં એ રસપરમાણુઓ
છે પુણ્ય સૌને પાવન કરન્ને ! દેવત્વ સૌને દેવાશી કરન્ને ! તથાસ્તુ.

પાઠક ! ત્હારે હવે

નમો નમસ્તેઽસ્તુ સદ્ગુરુત્ય

પુનઃ ભૂયોપિ નમો નમસ્તે.

અનુક્રમણિકા

પ્રસ્તાવના

પ્રવેશ ૧ લો, આનન્દ ભગત

પ્રવેશ ૨ જો, દામ્યત્યકુંજમાં

પ્રવેશ ૩ જો, વસન્તસેના

પ્રવેશ ૪ થો, વસન્તધર્મ

પ્રવેશ ૫ મો, કૂલડોલ

પ્રવેશ ૬ ઠો, વમળોને આરે

પ્રવેશ ૭ મો, ઝોંકારનાથને વસન્તમન્દિરે

પ્રવેશ ૮ મો, પ્રારબ્ધનો અંચળો

પ્રવેશ ૯ મો, પ્રારંભ કે પૂર્ણાહુતિ ?

સંકલન

ગીતાવલિ

ગીતાવલિ

પ્રવેશ ૧ લો	૫૧૩
૧, દિલના દરિયા કરે	૧૪
૨, દિયના દેવને ન્હોતરા રે	૧૫
૩, ભમ્ભરનો ભાર	૧૮
૪, જીવડાના જાતન કરે	૨૨
પ્રવેશ ૨ જો	
૫ નાથ ! આવો	૨૫
૬, અજબ કા વેણુ	૩૩
૭, હું તો થાકી	૩૭
પ્રવેશ ૩ જો	
૮, રાજ ! કોઇ નસન્ત લે	૪૦
૯, ચાર-ચાર ચન્દ્ર	૪૨
૧૦, મહેને નયનો વાગે	૪૩
૧૧, નયને તરતો, હૃદય ભરતો	૪૬
૧૨, ભમરબૂલી મોરલી રે	૪૮
પ્રવેશ ૪ થો	
૧૩, નગરીના સગીરણો	૫૩
૧૪, પધારો, દિશાપ્રિયા મહેમાન !	૫૬
૧૫, હરિ ! આવોને	૬૨
૧૬, કોઇ આવે, કે લાવે	૬૯
૧૭, અમે જોગીઓના બાળ	૭૦
૧૮, ફૂલડે વસન્ત પધારે	૭૨
પ્રવેશ ૫ મો	
૧૯, વળામણ	૭૪
૨૦, કુકુમને પગલે આવજો	૮૩

- ૨૧, આંજી ઉત્તમ કૂનડોલનો
૨૨, બે ૫ કોઠે કદમ્બ કેરી છાયા

પ્રવેશ ૬ થો

- ૨૩, એ રત આવી
૨૪, અતિથિદેવ ! આવો
૨૫, અમર ! ઉરભોગી રે !
૨૬, કારમી એ કટાર

પ્રવેશ ૭ મો ૦

- ૨૭, દેવ ! મન્દિર ઘો
૨૮, જુગ જાગે
૨૯, ઝરમર ઝાઝરી
૩૦, હાંડિ ઝું

પ્રવેશ ૮ મો

- ૩૧, માફ કરજો, બાગા !
૩૨, અન્દ્રપુત્રી ! રૂપનતા ! અમૃતતનુ !
૩૩, જગની જોગણો ! અહાસેક
૩૪, મોર-એને-ન બોલે !
૩૫, ગુફાઓ જોગીઓ કેરી

પ્રવેશ ૯ મો .

- ૩૬, આવ, હો સલૂણા શ્યામ !
૩૭ ઉતારો જોગીરાજ ! વસનો પૃથ્વિનાં
૩૮, રસિક ! ફૂલ વીણજો રે